

T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN
TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI
(Agriculture and Industry Public Policies
Which Has Applied In The Black Sea Region After 2001)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Halit Levent ORMAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Gönül OĞUZ

GİRESUN - 2015

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Halit Levent ORMAN'ın "2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI" başlıklı tezini incelemiş olup aday ..... tarihinde, saat ..... 'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı, Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)		
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2015

Doç. Dr. Sedat MADEN

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

“YÜKSEK LİSANS TEZİ OLARAK” İktisat Anabilim Dalı’na sunduğum “ 2001 Yılı Sonrasında Karadeniz Bölgesinde Uygulanan Tarım ve Sanayi İçerikli Kamu Politikaları ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.../ .../2015

Halit Levent ORMAN

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içerisinde yer almış bulunan tüm veri ve bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde ve YÖK tez veritabanında aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Tezimin erişime açılmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Halit Levent ORMAN

ÖNSÖZ

2001 yılı sonrasında Karadeniz Bölgesinde Uygulanan Tarım ve Sanayi İçerikli Kamu Politikaları başlıklı bu çalışmamda, öncelikle kamu politikalarının içeriği, uygulanışı, bunları uygulayan kurum ve kuruluşların politika uygulama araçları, çalışma esas ve şekilleri ele alınacaktır. Bilindiği üzere 1980 öncesinde uygulanan politikalar ve devlet desteği ile korunan tarım sektörü, sonrasında serbest piyasa ekonomisi anlayışı altında ihmal edilmiş, tarım sektörüyle ilgili devlet destekleri azaltılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde 3 sektör (tarım, sanayi, hizmet sektörleri) arasında dengeli bir geçiş olması gerekirken, serbest piyasa ekonomisinin tarım sektörünü atıl bırakmış ve ihmal etmiş olması nedeniyle ülkenin sanayi merkezlerine uzak bölgeleri de ekonomik durgunluk süreciyle yüzleşmek zorunda kalmıştır ve bu süreç 2000 yılına kadar devam etmiştir.

2000 yılından sonra tarım sektörü ile ilgili geliştirilmeye çalışılan politikalar, devlet destekleri ve araştırma itibariyle de uygulaması devam eden tarım sektöründeki gelir desteği ve kalkınmada öncelikli illere göre uygulanan sanayi yatırım teşvikleri gibi politikalar, belirli hedefler göz önünde tutularak uygulanmaya devam edilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmam itibariyle Karadeniz Bölgesinde belirlenen politikaların yürütülmesi, uygulanma aşamaları incelenecektir. Ancak bu ilk çalışmamda bir takım eksiklerim ve tam olarak ele alamadığım konular bulunmuş olabilir.

Ayrıca tarım ve sanayi içerikli kamu politikalarının bütçe içerisindeki payı, ve ekonomik maliyetinin, ortaya çıkan sosyal faydaya göre karşılaştırılarak incelenmesini de bu kaynaktan yararlanacak kişilere tavsiye ederim.

Son olarak araştırma konusunun seçilmesinde ve yürütülmesinde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'a, Danışmanım Yrd.Doç.Dr. Gönül OĞUZ'a, çalışmalarım için her türlü desteği sağlayan aileme, teşekkür ederim.

**2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN
TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halit Levent ORMAN

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Gönül OĞUZ

ÖZET ve ANAHTAR SÖZCÜKLER

2001 yılı sonrasında Karadeniz Bölgesinde Uygulanan Tarım ve Sanayi İçerikli Kamu Politikaları başlıklı çalışmada, 2001 yılında tam olarak hayata geçirilen tarım reformları ile geliştirilen tarım politikalarının ve bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre belirlenen sanayi içerikli kamu politikalarının, geçmiş dönemlerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Karadeniz Bölgesi için belirlenen tarım politikaları, üreticilerin ürün ve fiyat mekanizmasına dolaylı müdahaleyi kapsayan, belli başlı ürünleri içeren, gelir desteği olarak adlandırılan, kamu politikalarını içermektedir. Bu sayede tarım sektörünün de gelir düzeyleri korunabilecek ve gıda ihtiyacı, sanayi için ham madde gibi ihtiyaçların giderilmesi, ayrıca tarımsal kalkınmaya desteğin de sürekliliği, sağlanmış olacaktır.

Diğer taraftan ekonomik olarak büyümenin, sanayi sektörü açısından Karadeniz Bölgesi ile ilişkilendirilerek, sorunların, gerekli reformların, günümüze kadar olan süreç içerisinde ele alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu, Kamu Politikaları, Karadeniz Bölgesi, Tarım Sektörü, Sanayi Sektörü

**AGRICULTURE AND INDUSTRY PUBLIC POLICIES
WHICH HAS APPLIED IN THE BLACK SEA REGION AFTER 2001**

MASTER OF SCIENCE THESIS

Halit Levent ORMAN

Giresun University Institute of Social Sciences, 2015

Advisor: Ass. Prof. Dr. Gönül OĞUZ

ABSTRACT AND KEYWORDS

In this study, the aim is to investigate the reforms of agriculture and industry policies in Turkey after 2001. Also a comparison had been done on public policies before and after 2001.

Agriculture policies content in black sea region include goods and prices mechanism that subsume indirect intervention, income support which covers some products and public policies. By this way, policies can balance the income level of the agriculture sector. Also it can boost agricultural development by supporting raw materials for the industry.

On the other hand, another aim is to show the effects of economics growth which is related to industrial sector on black sea region from past to today. Implemented policies on black sea region about industrial sector had examined by using GDP, immigration and social wealth dimensions.

Keywords: Public, Public Policy, Black Sea Region, Agricultural Sector, Industrial Sector

**2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN
TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI**

Halit Levent ORMAN

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası.....	I
Onur Sözü.....	II
Tez Bildirimi.....	III
Önsöz.....	IV
Özet.....	V
Abstract.....	VI
İçindekiler.....	VII
Çizelgeler Dizelgesi.....	XI
Çizimler Dizelgesi.....	XII
Ekler Dizelgesi.....	XIII
Kısaltmalar Dizelgesi.....	XIV

BİRİNCİ KESİM:

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1 ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCELERİ, AMAÇLARI VE YÖNTEMİ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
1.2 Araştırmanın Denenceleri ve Amacı.....	1
1.3 Araştırmanın Yöntemi	2
1.4 Bilgi Toplama ve İşleme Araçları	2
1.5 Araştırmanın İşlevsel Kavram ve Tanımları	2
1.6 Araştırmanın Sunuş Sırası.....	3

İKİNCİ KESİM:

2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE TANITILMASI

2 KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR.....	4
2.1 Yerli ve Yabancı Kişiler Tarafından Yapılan Araştırmalar.....	4
2.1.1 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yerli Kişiler Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar.....	4
2.1.2 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yabancı Kişiler Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar.....	6
2.2 Yerli ve Yabancı Kurum ve Kuruluşlarca Yapılan Araştırmalar.....	6
2.2.1 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yerli Kuruluşlar Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar.....	7
2.2.2 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yabancı Kuruluşlar Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar.....	8
3 TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARININ GENEL YAPISI.....	9
3.1 Uygulanan Kamu Politikalarının Genel Özellikleri	9
3.1.1 Tarım Sektöründe Uygulanan Kamu Politikalarının Genel Özellikleri.....	10
3.1.2 Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikalarının Genel Özellikleri.....	11
3.2 Uygulanan Kamu Politikalarının Sınıflandırılması.....	13
3.2.1 Tarımsal Politikaların Sınıflandırılması.....	13
3.2.2 Sanayi Sektörüyle İlgili Politikaların Sınıflandırılması.....	18

ÜÇÜNCÜ KESİM:

2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN

TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI

İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLEMELER

4 KARADENİZ BÖLGESİNİN BEŞERİ VE COĞRAFI AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	19
4.1 Bölge İle İlgili Coğrafi Durum.....	19
4.2 Bölge İle İlgili Eğitim , Sosyal ve Kültürel Durum.....	19
4.3 İşgücünün (Beşeri Sermayenin) Durumu.....	23
4.4 Arazi Kullanımı ve Miras Hukuku.....	28
5 KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ GENEL ÇÖZÜMLEMELER.....	30
5.1 Uygulanan Kamu Politikalarının Amacı.....	31
5.2 Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Ekonomik Çözümler.....	31
5.2.1 Tarım Politikaları İle İlgili Değerlendirmeler.....	31
5.2.1.1 Bölgeye Özgü Tarımsal Ürünlerin Belirlenmesi.....	31
5.2.1.2 Tarımsal Ürünlerin Ekonomik Değeri , Fiyat Politikaları ve Pazarlanması.....	39
5.2.1.3 Tarımsal Ürünlere Yönelik Kooperatif, Birlik vb. Teşebbüslerin Durumları.....	41
5.2.2 Sanayi Politikaları İle İlgili Değerlendirmeler.....	43
5.2.2.1 Sanayi Sektöründe Uygulanan Politikalar.....	43
5.2.2.2 Sanayi Sektöründe Enerji İhtiyacı.....	48
5.2.2.3 Bölgedeki Yatırımcı ve Sermaye Yetersizliği.....	50
5.2.2.4 Bölgenin Ham Madde, Doğal Zenginlik, Tarımsal Ürün ve Kaynaklarına Yönelik Sanayi Yatırımlarının İlişkilendirilmesi.....	53
5.3 Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Siyasi Çözümler.....	54

5.4 Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Bilimsel ve Teknolojik Çözümler.....	56
5.4.1 Bölgeye Ait Ürünlerin Depolanması.....	57
5.4.2 Yabancı Kaynaklı Tohum Kullanımı.....	58
5.4.3 Teknolojik Alt Yapı, Ar-Ge İle İlgili Değerlendirmeler.....	63
6 KURUMSAL SORUMLULUK.....	65
6.1 Bölgesel Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler.....	66
6.2 Ulusal Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler.....	69
6.3 Diğer Uluslararası Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler.....	70
DÖRDÜNCÜ KESİM:	
GENEL DEĞERLENDİRME	
7 2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ VAROLAN SORUNLARIN GİDERİLMESİ VEYA ENAZLANMASI İÇİN BULGULAR, GEREKÇELİ ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....	72
7.1 Bulgular ve Öneriler.....	72
7.1.1 Ekonomik ve Siyasal İçerikli Bulgular ve Öneriler.....	72
7.1.2 Bilim ve Teknoloji İçerikli Bulgular ve Öneriler.....	76
7.1.3 Sürdürülebilir Doğal Kaynak Politikası İçin Bulgular ve Öneriler.....	77
7.2 Genel Sonuç	79
EKLER.....	81
KAYNAKÇA.....	88

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Okul, Öğretmen Ve Öğrenci Sayıları	20
Çizelge 2: 2001 Yılı Sonrası Bölgedeki Kütüphane, Kitap ve Yararlanma Sayıları...	22
Çizelge 3: 2001-2013 Yılı Tiyatro ve Sinema, Gösterileri ve Seyirci Sayıları.....	23
Çizelge 4: Bölgeler Bazında Kayıt Dışı İşsizlik.....	24
Çizelge 5: 2013 Yılı Karadeniz İlleri İşgücü , İşsizlik ve İstihdam Oranı Verileri....	25
Çizelge 6: 2004-2011 Yılı Tarım,Sanayi ve Hizmetlerin Bölge İçerisinde Dağılımı.	26
Çizelge 7: 2009 -2014 İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler.....	27
Çizelge 8: 2014 Yılı Tarım Arazisi Kullanım Oranları(Alt Bölgelerde).....	29
Çizelge 9: 2014 Yılı Tarım Arazisi Kullanım Oranları (Karadeniz Bölgesi).....	30
Çizelge 10: Fark Ödemesi Verilecek Havzalar.....	32
Çizelge 11: Türkiye Tarım Havzaları.....	33
Çizelge-12: Karadeniz Bölgesinde Fındık Üretim Alanları (Hektar).....	35
Çizelge 13: 2005-2012 İl Genelinde Fındık Üretim Miktarları (Ton)	36
Çizelge 14: 2009-2013 Türkiye Çay Üretimi.....	37
Çizelge 15: Karadeniz Bölgesi İçin Tarımsal Ürünler.....	38
Çizelge 16: Tarımsal Üretim Değeri Karadeniz Bölgesi.....	39
Çizelge 17: Türkiye’de Tarım İle İlgili Kuruluşlar.....	42
Çizelge 18: Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Yoksulluk Durum Göstergesi.....	48
Çizelge 19: Türkiye ve Karadeniz Bölgesi Enerji Tüketimi (2013-2009).....	49
Çizelge 20: İl Bazında İşgücü Göstergeleri 2013.....	52
Çizelge 21: Türkiye Fındık Üretimi ve Ocak Sayıları.....	55
Çizelge 22: Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı Ve Gini Katsayısı Değerleri.....	56
Çizelge 23: Bazı Ürünlerde Tohum Talebi Karşılabilme Oranları.....	59
Çizelge 24: Kamu Ve Özel Sektör Tohumluk Üretimi (%) (Birim:Ton).....	60
Çizelge 25: Tohumu İthal Edilen Ürünler ve Miktarları.....	61
Çizelge 26: Tohumu İthal Edilen Ürünler ve Parasal Değerleri.....	62
Çizelge 27: Türkiye’nin Ekonomik Anlamda Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar.	70

ÇİZİMLER DİZELGESİ

Çizim 1:Türkiye'nin Ar-Ge-Harcama (TL) (Yıllık).....64

EKLER DİZELGESİ

EK 1: Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.....	81
EK 2: Kalkınmada Öncelikli Yörelere Listesi Birinci Derecede Öncelikli Yörelere.....	86
EK 3: 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Kapsamında Düzenlenen Ürün Senetlerinde Kazanç İstisnası.....	87

KISALTMALAR DİZELGESİ

BKA: Bölgesel Kalkınma Ajansları

DFİF: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

DGD: Doğrudan Gelir Desteği

DOKAP: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSİ: Devlet Su İşleri

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

IMF Uluslararası Para Fonu

KOBİ: Küçük ve orta büyüklükteki İşletmeler.

OAİBGS: Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği

OECD İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi

TKDK: Tarımsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TODAİE: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

TRUP: Tarım Reformu Uygulama Projesi

TTK : Tarım Kredi Kooperatifleri

TÜSİAD: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bir bölümden oluşan araştırmanın birinci kesiminde, araştırmanın çalışma yöntemine ilişkin genel bilgiler verilmiştir.

1. 2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARININ ÖNEMİ, ARAŞTIRMANIN DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi ve amacı açıklanmış olup, daha sonra araştırmanın denenceleri ve amaçları, yöntemi, bilgi toplama ve işleme araçları, işlevsel kavram tanımları açıklanmış ve son olarak araştırmanın sunuş sırası hakkında bilgi verilmiştir.

1.1 Konunun Önemi

Karadeniz Bölgesi tarımsal üretim açısından belirli koşullara sahip olmasına karşın, günümüz itibariyle henüz bu kaynaklarını yeterli bir ekonomik getiri olarak kullanamamakta ve ayrıca bu ürünlere yönelik pazara uygun sanayileşme sürecine bir türlü ulaşmamaktadır. Bu nedenle göç vermekte, ekonomik yetersizliklerin ortaya çıkardığı geçim sıkıntıyla mücadele etmektedir. Bu konuyu araştırmak ve sorunlar için tespitlerde bulunabilmek, bölgenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunması açısından büyük önem taşımaktadır.

1.2 Araştırmanın Denencesi (Hipotezi) ve Amacı

Araştırmanın iki denencesi bulunmakta olup, aşağıdaki gibidir:

Denence 1: Karadeniz bölgesi günümüz itibariyle, kaynakları ve değerleri göz önüne alındığında, tarım ve sanayi açısından eksik ve yetersiz üretim kapasitesine sahiptir.

Denence 2: Karadeniz bölgesinde bilinçli tarım ve sanayileşme için uygulanabilecek birçok kamu politikası, günümüz itibariyle eksik ve yetersiz bir şekilde uygulanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, yukarıdaki yer alan denenceleri sınamak amacıyla, uygulanan kamu politikalarını değerlendirmek ve bölgenin gelişmesi üzerine oluşturulabilecek önerileri anlaşılır bir şekilde ortaya koyabilmektir. Bu amaçla, kamu politikalarının bölgedeki tarım üretimi ve sanayi kesimi üzerine verimliliği hakkında incelemeler yapılarak, sonuçlar verilmeye çalışılmıştır.

1.3 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada iki yöntem kullanılmıştır. Tarihsel Araştırma Yöntemi ve Betimsel Araştırma Yöntemi

1.4 Bilgi toplama ve İşleme Araçları

Yazılı kaynaklar, görüntü kayıtlı ve ses kayıtlı kaynaklar. Ayrıca araştırmacının kendi üreteceği fikirlerdir. Sözel Çözümleme ve Sayısal Çözümleme bilgi işleme araçları kullanılmıştır.

1.5 Araştırmanın İşlevsel Kavram ve Tanımları

Kamu: Bir devlette yaşayan insan topluluğunun bütünüdür (Yürük ve Selvi, 2005, 12) Kamu veya kamusal, insan faaliyetlerinin toplumun ve/veya devletin müdahalesi veya düzenlemesi gereken kısmı olarak da tanımlanır (Yıldız, 2015)

Kamu Politikası: Toplulukları etkileyen kararların hazırlanması ve uygulanması (Levander, 2009, 66) veya hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtikleri şeylerdir (Dye, 1987, 1)

Doğal Kaynak: Doğada kendiliğinden oluşmuş, insan aklı ve tekniğinin ürünü olmayan, meydana gelme aşamalarında insanın herhangi bir rolünün bulunmadığı bütün zenginlik kaynakları doğal kaynak olarak ifade edilir (Türkçe Bilgi, 2015,1)

İç Göç: Bir ülke sınırları içerisinde, bireyin, bir yıldan az olmamak kaydıyla, yaşadığı ortamı değiştirmesi iç göç, olarak adlandırılır (Bülbul ve Köse, 2010, 77). Ayrıca iç göç kırsal nüfusun göç ederek kentsel nüfusu arttırması olarak da ifade edilebilir.

Sürdürülebilir Kalkınma: Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma şeklinde tanımlanabilir (Torunoğlu, 2015 ,1)

Havza: Doğal sınırları içinde, iklim, jeoloji, topografya, toprak, flora ve faunanın sular ile etkileşim içinde olduğu, suyun ayırım çizgisinden denize aktığı noktaya, kapalı havzalarda ise suyun toplandığı nihai noktaya göre suyun toplanma alanıdır. (Ulusal Havza Yönetim Stratejisi 2014–2023, 2015, 5)

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu araştırma dört kesimden ve birbirini kesintisiz izleyen yedi bölümden oluşmaktadır.

Birinci Kesim bir bölümden oluşmaktadır ve bu kesim araştırmanın yöntemi ile ilgili genel bilgileri sunmaktadır.

İkinci Kesim iki bölümden (2 ve 3. Bölüm) oluşmaktadır. Bu kesimde araştırma konusu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar ve teze çerçeve oluşturacak bilgiler sunulmaktadır. Kamu politikaları kapsamında Karadeniz Bölgesi ile ilgili yapılan yerli ve yabancı araştırmalara yer verilmiştir.

Üçüncü Kesim üç bölümden (4,5,6. Bölümlerden) oluşmaktadır. Bu kesim araştırmacının katkılarını (ana tezini) sunmaktadır. Uygulanan Kamu politikalarının iktisadi açıdan incelenmesi, Bölgeye olan katkıları tarım ve sanayi sektörünün refah seviyesi açısından değerlendirilmesi ve uygulanan politikaların etkinliği üzerine eleştiriler ve değerlendirmeler içermektedir.

Dördüncü Kesim ise bir bölümden (7. Bölümden) oluşmaktadır. Bu kesimde araştırmaların bulguları, bulgular için öneriler ve genel sonuç sunulmaktadır.

İKİNCİ KESİM:

2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE TANITILMASI

İkinci kesim iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde konu ile ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar tanıtılmakta, ikinci bölümde ise uygulanan politikaların genel yapısı verilmektedir.

2 KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Araştırma esnasında Yerli ve Yabancı Kişiler ve Kurumlar Tarafından Yapılan birçok araştırma arasından Karadeniz Bölgesiyle ilgili seçilmiş örnekler verilmiştir.

2.1 Yerli ve Yabancı Kişiler Tarafından Yapılan Araştırmalar

Araştırma itibariyle yerli ve yabancı kişiler tarafından Bölge ile ilgili yapılan çalışmalardan kamu politikalarını içeren araştırmalara yer verilmiştir.

2.1.1 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yerli Kişiler Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar

YALÇIN Hanife, (2009), “Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi ve İhracatındaki Yeri, Önemi ve Sektörün Sorunları”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Ekonomisi açısından fındık ihracatının önemi, sektördeki payı hakkında bilgilere yer verilmiştir.

ÖZYILDIZ, R. Hakan (2012), “Tarımsal Destekleme Politikaları” nda, Tarım sektöründe belli başlı uygulanan politikaların sınıflandırılmasına ve Tarım sektörünün neden desteklenmesi gerektiği konusunda yapılan tespitlerin, yıllar itibariyle uygulanan politikalar ile karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

ALBAYRAK Vural, Mediha Müjge, (2008), “Fındıkta Destek Politikalarındaki Değişimin Üretici Üzerindeki Etkisi” T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Destekleme politikalarının uygulama şekilleri, Mevcut üretim ve pazarlama sisteminin aksayan yönleri ile ilgili tespitlerde bulunmuştur.

YAVUZ Fahri, (2000) ,”Türkiye’de Tarım Politikası” anlatılmaktadır. Tarım politikalarının uygulanmasındaki yanlışlıklar ve çiftçilerin durumlarındaki mevcut eksiklik ve yetersizlikler yine tarım politikalarını olumsuz yönde etkilemesi açısından ele alınarak, kalkınmanın dinamiğinin tarım sektörü olduğu anlatılmaktadır.

KAR Muhsin, TABAN Sami, (2002) “ Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri” anlatılmaktadır. Türkiye' deki kamu harcamalarının dağılımının (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve altyapı harcamalarının) ekonomik büyümeye etkilerini, 1971-2000 dönemine ait yıllık verileri ve eş-bütünleşme yaklaşımı kullanılarak araştırmaktadır.

USTA Aydın, (2013) “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış” Yasama Dergisi 24’de yayınlanan bu makalede kamu politikaları analizi çerçevesinde izlenmesi gereken ilkeler, analiz evreleri, politika hazırlama/uygulama biçimleri ve kurumların süreçteki rolü ele alınmaktadır.

KOCATÜRK, N. Osman (2009) “Türkiye’nin Sanayi Stratejisi” adlı kitapta sanayileşmenin tarihsel gelişimi, Türkiye’de Sanayi sektörleri, Dünyada ve Türkiye’de AR-GE Faaliyetleri ile Türkiye’nin Sanayi stratejisinin nasıl olması gerektiği konusunda çalışmalara yer verilmiştir. Özellikle Türkiye gibi Sanayi Sektöründe Özelleşme sürecinden geçen ülkelerin milli sanayi stratejilerine geri dönüş yapmaları konusunda bilgiler içermektedir.

ERKUL Hüseyin, GÖKDEMİR Levent, (2007) “Türkiye’de Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Uygulanan Kamu Politikaları” adlı kitapta Kamu politikası tanımı, Planlı Dönemde Yerel Yönetimlerde Yönetimi Geliştirme Politikaları, Milli İktisat ve Küreselleşme, Cumhuriyet dönemi Sanayi Politikaları ile ilgili yazılmış pek çok makale, editörler tarafından derlenerek okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

KARTAL Filiz, (2011) “ Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları” adlı kitapta Kamu yönetimi ile ilgili kuramsal ve tarihsel tartışmalar ile kamu yönetimindeki yeni uygulamalarla ilgili farklı yazarlara ait makalelere yer verilmiştir. Değişen dünyada yeni şartlara ayak uydurabilmek adına gelişme sürecindeki ülkelerde ve özellikle Türkiye’de Kamu kesiminin işleyişini geniş bir çerçevede ele alan bir eserdir. Ayrıca Türkiye’de çevre ve afet politikaları hakkında da makaleler içermektedir.

2.1.2 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yabancı Kişiler Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar

KNOX W. Hugh (2002) “Emerging Trends in Agricultural-Based Industries in The Northeast” adlı makalede tarıma dayalı endüstrilerin gelişme seviyeleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarım ve sanayi arasındaki güçlü ilişkinin, elde edilen çıktı için ham madde ve kaynak oluşturan tarım sektörünün, özellikleri verilmiştir.

Goldsmith, P. D. K. Gunjal, B. Ndarishikanye, (2004) “Rural-Urban Migration and Agricultural Productivity” Tarımsal endüstrinin gelişimi ve evreleri ele alınmıştır. Sanayi sektörünün tarıma dayalı ülkelerde gelişme yönlerinin analizi ve şehir ile kırsal bölgeler arasında tarımsal verim ile iç göç arasındaki ilişkilerin karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır.

HE Chuangi, (2012) ,”New Opportunities For Modern Agriculture- Overview of China Modernization Report 2012” adlı makalede tarımda modernleşmenin ve Tarımsal gelişmenin tarihi, ülkeler bazında tarımsal süreç örneklerini içermektedir.

2.2.Yerli ve Yabancı Kurum ve Kuruluşlarca Yapılan Araştırmalar

Araştırma itibariyle yerli ve yabancı kurum ve kuruluşlar tarafından Bölge ile ilgili yapılan çalışmalardan kamu politikalarını içeren araştırmalara yer verilmiştir.

2.2.1 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yerli Kuruluşlar Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZO), (2011) “2007-2010 Zirai ve İktisadi Rapor” Bu raporda, Ülke ekonomisinin genel durumu, 2007- 2010 yıllarında meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişmeler ele alınmış ve bu amaçla milli gelir, yatırımlar, fiyatlar ve enflasyon, dış ticaret, sosyal gelişme konuları incelendikten sonra tarım kesimine ait konular ayrıntılı olarak incelenmiştir.

DOKAP , (2014) “Doğu Karadeniz Projesi Eylem Planı (2014-2018)” Bu raporun amacı Kaynakların, etkili ve verimli kullanılması, yerel dinamiklerin ve fırsatların doğru değerlendirilmesi, bu yolla bölgesel kalkınmanın yurt sathına yayılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması bölgesel politikanın temel hedef ve stratejileridir.

TÜSİAD, (2007) “Ekonomik Görünüm ve Politikalar.” Adlı bildiri de, Türkiye ekonomisinde 2001 yılından bu yana meydana gelmiş olan yapı değişikliği, uygulanmakta olan ekonomik programın da, uluslararası piyasalardaki gelişmelere ve günümüzün koşullarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirten bir çalışmadır.

TEPAV, (2007) “Türkiye’nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi.” Adlı bildiri ile amaçlanan, Türk imalat sanayinin rekabet gücü ve verimliliğini arttırmak, sanayinin küreselleşmeden zarar görmesini değil faydalanmasını sağlamak amacıyla bir temel politika çerçevesi oluşturmaktır. Bu bağlamda Türkiye’nin Sanayi politikasıyla ilgili tespitler ve öneriler içermektedir.

TOBB, (2013) ” Ekonomik Göstergeler” raporu, Türkiye ekonomisinde meydana gelen gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla hazırlanan temel makroekonomik ve sosyal istatistikî bilgileri içeren bilgiler içermektedir. Bu bilgiler aylar itibarıyla güncellenmektedir.

2.2.2 Karadeniz Bölgesinde Tarım ve Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikaları Hakkında Yabancı Kuruluşlar Tarafından Daha Önce Yapılmış Araştırmalar

OECD, (2002) “Reviews Of Regulatory Reform in Turkey: Government Capacity to Assure High Quality Regulation” Türkiye için düzenleyici reformlar bildirisini ile hedeflenen amaç, düzenleyici kurumların tasarlanmasıdır. Düzenleme yapma yetkisinin kimde olduğu, yetki devri, düzenleme yapma gücü, seçilmiş politikacılardan bağımsız düzenleyici otoritelerin durumu, denetimin ve düzenlemelerin yerel makamlar gibi bağımsız kurumlara transfer edilmesi gibi konuları ifade etmektedir

OECD, (2014) “Agricultural Policy Monitoring and Evaluation Report” Tarım Politikası İzleme ve Değerlendirme raporunda, üreticilere yapılan destek ödemelerinin durumu, önceki yıllara oranları verilmiştir. Ayrıca Pazar destek müdahaleleri, ticari, yapısal, sosyal ve çevresel politikaların belirlenme süreci de ifade edilmektedir. Tarım sektörüne mali kaynakları ve beşeri kaynakları çekmek için, yapısal uyum sürecinin önündeki engelleri kaldırmak gerektiğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda üretimin yüksek maliyetinin, Pazar bozulmasına yol açabileceği belirtilmiştir.

WORLD BANK, (2009) “Turkey - Agricultural Reform Implementation Project(ARIP): proposed amendment to the Loan Agreement” Türkiye tarım reformu uygulama projesi ile yapay teşviklerin ve hükümet sübvansiyonlarının yerine, verimlilik artışı sağlayacak bir destek sistemi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Tarım-sanayi işbirliğini güçlendirecek reform programlarının uygulanması gerektiğinden bahsetmektedir. Bu nedenle Tarım Politikası reformları kısmen mali ekonomik Reform kredisi (ERL) altında banka tarafından krediyle desteklenen bir uygulama haline getirilmelidir.

3 TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARININ GENEL YAPISI

Bu bölümde kamu, kamu kesimi, kamu politikaları hakkında genel bilgiler ve uygulanan kamu politikalarının genel yapısı hakkında bilgiler sunulmaktadır.

3.1.Uygulanan Kamu Politikalarının Genel Özellikleri

Kamu politikalarının hem akademik çevre hem de kamu kurumları tarafından incelenip değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Türk kamu yönetiminde kamu politikalarının ne kadar başarılı veya başarısız olduğunun değerlendirilmesi, ekonomik ve sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin halka en iyi nasıl sunulacağına tespit edilmesi açısından gereklidir (Çevik, 1998, 112).

Kamu veya kamusal, insan faaliyetlerinin toplumun ve/veya devletin müdahalesi veya düzenlemesi gereken kısmı olarak tanımlanır. Romalıların “res publica” dediği “kamusal şey”, kamu hizmetinin görülmesi için gerekli binalar, mallar, maddi kaynaklar ve diğer fiziksel şeyleri anlatmak için de kullanılır. Parsons’ın (1995, 3-4) Arendt’ten aktardığı eski Yunan’daki kamu-özel ayrımına göre; kamu (public), “şehir (polis), özgürlük, erkek, eşit, ölümsüz ve açık” (Parsons 1995, 3-4’den aktaran Yıldız, 2011, 8) kelimeleriyle anlatırken, tam tersi sayılan özel (private) de “ev halkı, gereklilik, kadın, eşitsizlik, ölümlülük ve kapalı” kelimeleri ile ifade ediliyordu.

Kamu politikası en basit tanımıyla, hükümetin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettiği şeyler olarak ifade edilebilir. Bu tanım biraz genel, geniş kapsamlı niteliktedir. Çünkü hükümetin bütün önemli ve önemsiz işlerinin kamu politikası olarak tanımlanması yanlış olacaktır. Ancak, hükümetin yapmaya karar verdiği şeyleri değil, aynı zamanda yapmamaya ya da hareketsiz kalmaya karar verdiği şeyleri de içeren bir tanım olması açısından önemlidir. Yönetimin herhangi bir konuda olumlu bir eylem ya da işlem yapmamasının da kamu politikası olduğu ifade edilmektedir. Fakat bu tanım tek başına kamu politikası kavramını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Dye, 1987, 3).

Kamu politikaları sisteminin temel unsurları, politika istemleri, politika kararları, politika bildirimleri, politika çıktıları ve politika getirileri/değerlendirilmesi olarak sıralanabilir. Bu unsurları şu şekilde tarif edilmiştir:

- Politika istemleri, kamu görevlilerinden, özel ya da resmi başka aktörlerce, siyasal dizge içinde eylemde bulunulması ya da bulunulmaması yönündeki istemlerdir.

- Politika kararları, kamu görevlilerince, kamu politikaları oluşturacak biçimde, onaylama ya da buyurma biçiminde verilen kararlardır.

- Politika çıktıları, politika kararları ya da bildirimleri doğrultusundaki uygulamalardır.

- Politika getirileri, bir eylemden ya da eylemsizlikten kaynaklanan beklenen ve beklenmeyen sonuçlardır (Ergun, 2004, 304).

3.1.1 Tarım Sektöründe Uygulanan Kamu Politikalarının Genel Özellikleri

Ülkemizde tarım sektörü ve üretici her dönem Devletin ilgi alanı içinde olmuş, ancak sektöre bakış açısında dönemler itibariyle bazı farklılıklar görülmüştür. Araştırma itibariyle 2001 yılı ve sonrası tarım sektörü ve politikaları ele alındığında, önceki dönemler için Tüm sanayi öncesi toplumlarda görülen ortak özellik olan kırsal bölgede yaşayan insanların %80-90'ının tarımsal faaliyetle yaşamını idame ettirdiği görülmektedir. Çiftçiler genellikle geleneksel yaşam tarzını devam ettirirken, geçimlik üretim yapmaktadırlar.

Korumacı politikaların en yaygın olarak uygulandığı sektör tarım sektörüdür. Tarım sektörünün diğer sektörlerden farklı ekonomik, sosyal, teknik ve politik özellikleri ve önemi, ayrıcalıklı bir uygulama ile tarım politikalarının amaç ve uygulama şekillerini de diğer sektörlerden farklı kılmaktadır. Bu yüzden, tarım sektörü, bütçeleri olumsuz yönde etkilese de, özellikle gelişmiş ülkelerde, en çok desteklenen ve korunan sektör durumundadır.

Tarım sektörüne yönelik olarak uygulanan politikalar, ülke içi ve ülkeler arası düzeyde, önemli sorunlara ve anlaşmazlıklara neden olmasına ve değiştirilmesi yönünde ciddi gayretlerin (bu gayretlerden en önemlisi Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması'dır) gösterilmesine rağmen, özellikle AB ve ABD'de varlığını halen sürdürmektedir (Yapar, 2005, 1).

Türkiye'de ise tarım sektörü 1980'den itibaren korumasız bırakılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülke ekonomisine büyük katkılarda bulunan bu sektörde, 2000 yılı istikrar programı ile yeniden yapılanmaya gidilmiştir. IMF imzalı Tarım Reformu'nun getirdiği en önemli yenilik ise, sektörün aşırı mali yük getirdiği gerekçesi ile, uygulamadaki destekleme araçlarının kaldırılıp yerine "doğrudan gelir desteği" (DGD) sisteminin ikame edilmiş olmasıdır (Yapar, 2005, 22).

Türkiye'nin 2001 krizinden sonra uygulamaya koyduğu Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) sonuçlarını veremediği için tarım politikaları değiştirilmiştir. Türkiye'de 2009 sonrası dönemde Tarım havzaları üretim ve destekleme modeline geçilmiştir. Bu politika ile beraber Türkiye ekolojik özellikler göz önüne alınarak otuz havzaya ayrılmıştır

DGD ile üretime değil, Alana verilmeye başlanan tarımsal destekler, 2009 yılı sonrasında Tarım havzaları şeklinde belirlenerek, hangi havza için hangi ürün yetiştirilirse destek verileceği belirlenmiş böylece DGD uygulamasının eksik olan ayağı tamamlanmaya çalışılmıştır.

3.1.2 Sanayi Sektöründe Uygulanan Kamu Politikalarının Genel

Özellikleri

1980 yılı ve sonrası sanayileşme politikaları açısından bir dönüm noktası olmuştur, 24 Ocak Kararları sonrası dönemde uygulanan döviz, kredi ve para politikaları değiştirilerek, ithalat ile kambiyo mevzuatında köklü değişikliklere gidilmiştir. İthal ikamesine dayalı sanayi stratejisi terk edilmiş, yerine ihracata dönük sanayileşme stratejisi geliştirilmiştir.

1980-1984 dönemini kapsamak üzere Dünya Bankası ile art arda beş tane yapısal uyum kredi anlaşması ve 1985-1987 döneminde ise tarım, enerji, ve finans sektörlerini kapsayan sektörel uyum kredi anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma ile sağlanan krediler, Türkiye'nin çeşitli alanlarda köklü yapısal değişiklikler yapması şartına bağlanmıştır. Türkiye, piyasa ekonomisi içerisinde dünya ile bütünleşme çalışması açısından önemli olan bu uyum kredilerini ilk alan ve en az sapma ile uygulayan ülkeler arasındadır (OAİBGS, 2013, 9).

Türkiye'nin 1980'den bu yana uyguladığı politikalar daha önce uygulanmış politikalarla zıt ve tepkisel niteliktedir. Türkiye 1980 den sonra dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecine hız vermiştir. 1983 yılında ithalat yasaklarının çok büyük oranda kalkmasıyla dış ticaretin liberasyonu hız kazanmıştır. İhracat da başta vergi iadesi ve düşük faizli krediler olmak üzere serbestleştirilmiştir. Bunun bir yansıması olarak ihracat/GSMH oranı büyük bir sıçrama göstererek 1979'daki %3,4'lük düzeyinden 1988'de %16,7'ye yükselmiştir. İmalat sanayi katma değeri 1981-1987 döneminde yıllık ortalama %8,4, sektör ihracatı %33,5 oranında ortalama artış göstermiştir. 1980'li yılların sonu ile birlikte Türkiye ekonomisinde istikrarsız bir yapı oluşmuştur. Ekonomide bu kırılganlıklar 1994 ve 2001 yıllarında krizle sonuçlanmıştır (Sönmez, 2004, 25).

Ülkenin dışa açık hale gelmesiyle dış politik ve ekonomik gelişmelerin Türkiye ekonomisi ve sanayisine etkileri artmıştır. Finansal serbestleşmeden önce mali ve yapısal reform hazırlıklarının yapılmamış olması nedeniyle spekülasyon sermaye ekonomideki kırılganlıkları arttırmıştır. 1990'lı yıllarda meydana gelen Körfez Savaşı, terör olayları, Asya krizi, Rusya krizi ve Marmara depremi ekonomiyi olumsuz etkileyen diğer faktörler olmuştur. 1988-2000 arasında imalat sanayinin büyümesi ancak ortalama %4,3 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması, Türk sanayinin uluslararası rekabete açılması ve ihracatını arttırması açısından önemli bir adım olmuştur. Özel sektörde kalite yönetimine yönelik modernizasyon yatırımları sanayinin rekabet gücünü arttırmış ayrıca imalat sanayindeki firmaların kalite kavramına verdikleri önem artmıştır (Baidar, 2008, 10).

2001 krizinin ardından yapılan yapısal reformlarla ekonomi istikrarlı bir yapıya girmiştir. Enflasyon oranları düşmüş, büyüme oranları yükselmiş ve kamu maliyesinde disiplin sağlanmıştır. Bunun sonucunda yatırımcının güveni kazanılmıştır. Diğer taraftan ekonomideki bu düzelme istihdama yansımamıştır. Üretimde ithalata bağımlı olunması nedeniyle ihracatta görülen rekor artışlara rağmen cari işlemler açığı büyümüştür. Bu sorun büyümenin ve cari açığın sürdürülebilirliği açısından tartışmaları gündeme getirmiştir (Baidar, 2008, 10).

3.2 Uygulanan Kamu Politikalarının Sınıflandırılması

Uygulanan kamu politikalarını tarım ve sanayi açısından iki başlık altında sınıflandırmak gerekir.

Gelişmekte olan ülkeler, Tarım, Sanayi, Hizmetler (3 Sektör) arasında dengeli bir geçiş süreci gerçekleştirebilirse, ekonomik olarak da kalkınmanın dinamiğini elde etmiş olacaklardır. Ancak bu geçiş süreci her zaman sancılı bir süreç olmuştur, ayrıca Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere gerek uygulanan politikalar, gerekse gelişmiş ülkelerin yönlendirme ve baskılarıyla, tarım sektörü ve hizmet sektörü sanayi sektöründen bağımsız bir geçici büyüme (şişkinlik) elde etmiştir. Ancak bu büyüme reel anlamda GSMH ve İşgücü üzerinde etkinlikten uzak kalmıştır. Bu kısa dönemli büyüklükler, sanayi sektörünün de ihmal edilmiş olması ile kısa sürede eski büyüklüklerine geri dönmüştür.

Konu itibariyle bu 3 sektörden tarım ve sanayi içerikli olanları sınıflandırılmaktadır.

3.2.1 Tarımsal Politikaların Sınıflandırılması

Türkiye’de tarımsal desteklemenin uygulama araçları KİT’ler ve tarımsal kooperatiflerdir. 2001 yılı öncesinde Tarımla doğrudan ilişkili KİT’lerden TMO, TEKEL, Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ), Çaykur aynı zamanda tarımsal destekleme politikalarının da merkezinde bulunan destekleme kuruluşlarıydı.

5 Nisan 1994 kararlarıyla bu kuruluşlardan ilk üçünün faaliyet ürünleri (tahıl, tütün ve şeker pancarı) Hazine garantili destekleme kapsamı içinde bırakılmışken,

zamanla bundan vazgeçilerek ilgili kuruluşlar için özelleştirme süreci başlatılmış bulunmaktadır. Tarıma dönük tek finansman kuruluşu olan Ziraat Bankası'nın özelleştirme programı içine dâhil edilmesi ve bunun bir takvime bağlanması konusunda IMF/DB ikilisinin talepleri sonuç vermiştir. Tarımsal desteklemenin finansmanında 1995 sonrasında artan bir rol oynayan bir diğer finansman aracı olan Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'nun (DFİF) tasfiyesi de programa alınmış bulunmaktadır (Özkaya, vd, 2002, 54).

2000 yılında, IMF ile yapılan anlaşma gereği yürürlüğe konan istikrar programının içerisinde yer alan tarım reformu, 1980 sonrası azaltılma eğilimine girmiş olan tarımsal destekleme araçlarının tedricen kaldırılmasını ve bu araçların yerine DGD sisteminin getirilmesini öngörmüştür. Bu, Türkiye tarım sektörü için bir dönüm noktası niteliğindedir.

Mevcut destekleme modelinin çok kısa bir zaman dilimi içinde yerini bütünüyle DGD modeline bırakmasını öngören 2000/267 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 14 Mart 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kararlar ilgili olarak;

(Resmi Gazete, No-2000/267, 14 Mart 2000)' e göre tarımsal desteklemeler 6 başlık altında gruplandırılabilir.

A) Telafi Edici Ödemeler:

- Üretim yapılmaması için verilen tazminatlar,
- Gelir kayıpları karşılığında yapılan ödemeler,
- Tarım sigortası prim destekleri,
- Doğal afet ödemeleri

B) Kredi Destekleri:

Tarımsal üretime yönelik olarak piyasa faiz oranlarının altında sağlanan kredi sübvansiyonları

C) Altyapı Yatırımları:

Tarımsal üretime ve üretimin pazarlanmasına yönelik hizmetler (Sulama kanalları, Ürün borsaları vb.)

D) Sektöre Yönelik Genel Hizmetler:

- Tarımsal üretimin geliştirilmesine yönelik araştırma faaliyetleri,
- Bitki-hayvan refahı/sağlığına yönelik hizmetler,
- Eğitim ve yayım faaliyetleri.

E) Sosyal Amaçlı Destekler:

Vergi ve sosyal güvenlik sistemi üzerinden sağlanan destekler.

F) Korumacılık:

Gümrük vergileri ve/veya tarife dışı engeller yoluyla tarımsal üretimin desteklenmesi.

Zafer Kalkınma Ajansı, (2015) verilerinden elde edilen başlıklarda ise 8 grupta bu destekleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Alan Bazlı Tarımsal Desteklemeler

- a) Mazot ve Kimyevi Gübre Desteği:** Ürün gruplarına göre farklı miktarlarda olmak üzere üç ana ürün grubuna ayrılır.
- b) Toprak Analizi Desteği:** Bakanlıkça yetkilendirilmiş ‘Toprak Analiz Laboratuarları’nda’ toprak analizi yaptırmış olan ve ÇKS’ ye kayıtlı tüm çiftçiler faydalanabilir.
- c) Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları Desteği:** ÇKS’ ye dahil olup, aynı zamanda Organik Tarım Bilgi Sistemi’nde kayıtlı olan organik tarımla üretim yapan çiftçiler ile iyi tarım uygulamalarıyla üretim yapan çiftçiler faydalanabilmektedir.
- d) Alternatif Ürün Desteği**

e) Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Telafi Edici Ödeme

2. Hayvancılık Desteklemeleri

a) Yem bitkileri Desteği: 10 dekar ve üzeri alanda yem bitkisi ekilişini yapan çiftçiler, ÇKS kaydı yaptırmak ve İl Müdürlüğü'ne başvurmak kaydıyla destekleme ödemesinden faydalanabilmektedir.

b) Arıcılık Desteği: Arı yetiştiriciliği yapan ve Merkez Birliği düzeyinde örgütlenmiş yetiştirici birlikleri veya üretici birliklerine üye olan ve en az 30 adet arılı kovana sahip üreticilere, Arıcılık Kayıt Sistemi'ne kayıtlı olma şartı ile kovan başına, seralarda doğal polinasyonu sağlamak amacıyla bombus arısı kullanan yetiştiricilere ise koloni başına destekleme ödemesi yapılmaktadır.

c) Su Ürünleri Desteği: Su Ürünleri Yetiştiricilik Belgesi'ne sahip, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'na göre üretici birliği kurulu bulunan yerlerde, birliğe ve\veya su ürünleri yetiştiriciliği ile ilgili kooperatiflere üye olan, alabalık, çipura, levrek, kabuklu, çift kabuklu ve yumuşakçalar ile yeni türlerde mersin balığı, yılan balığı, kerevit, karides, kalkan balığı, fangri, mercan, sinagrit, lahoz, sivri burun karagöz, minekop, eşkine, sargoz, mırmır, sarıağız, yayın, karabalık ve deniz alabalığı yetiştiriciliği yapanlar ürün desteklemelerinden faydalanmaktadır.

d) Süt Primi: Üretmiş olduğu çiğ sütü Bakanlıktan Çalışma İzni, Üretim İzni ve Süt Teşvik Kod Numarası almış, Gıda Siciline kayıtlı olan süt işleme tesislerine, fatura ve\veya müstahsil makbuzları karşılığında satan tüm çiftçiler; Ulusal Süt Kayıt Sistemi veri tabanına kaydettirmek şartıyla destekleme ödemesinden faydalanabilmektedir.

e) Hayvan Başına Ödeme Desteği:

3. Kırsal Kalkınma Desteklemeleri:

- a) Süt İşleme (İleri İşlem), Soğutma, Depolama, Ambalajlama ve Paketleme
- b) Meyve-Sebze, Hububat (Un Fabrikaları hariç) Bakliyat İşleme, Paketleme, Ezme Turşu Yapma, Soğuk Depolama ve Sebze Tohumu Kurutma
- c) Kırmızı-Beyaz Et İşleme (İleri İşlem Tekniği Dahil) Paketleme, Ambalajlama, Soğuk Bekletme ve Depolama
- d) Makine ve Ekipman Alımları

4. Tarım Sigortaları Desteklemeleri:

Tarım Sigortaları poliçe tutarının %50'si devlet tarafından karşılanmaktadır.

5. Telafi Edici Ödemeler Kapsamındaki Tarımsal Destekler

6. Diğer Tarımsal Amaçlı Desteklemeler

Yurtiçi Sertifikalı Tohum, Fidan, Çilek Fidesi ve Standart Fidan Kullanımı ile Sertifikalı Tohum Üretiminin Desteklenmesi

7. Faiz İndirimli Tarımsal Krediler

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. (Banka) ve Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK)'nin kredi kullandırımına ilişkin usul, esas ve kıstaslarına uygun olmak koşuluyla; bu Kararda belirtilen usul ve esaslar dikkate alınarak, gerçek ve/veya tüzel kişi üreticilere (kamu kurum ve kuruluşları hariç), Banka ve TKK tarafından 1/1/2010-31/12/2010 tarihleri arasında (bu tarihler dahil) Bankaca uygulanmakta olan tarımsal kredi cari faiz oranlarından kredi konuları itibarıyla aşağıda belirtilen oranlarda indirim yapılmak suretiyle tarımsal kredi kullanılabilir.

8. Havza Bazlı Fark Ödemeleri Desteklemeleri:

Bakanlıkça, Tarımsal üretimin kendi ekolojisine uygun alanlarda yoğunlaşması, desteklenmesi, örgütlenmesi, ihtisaslaşması, entegre bir şekilde yürütülmesi ve tarım envanterinin hazırlanması amacıyla ilçe sınırlarını kapsayan 30 adet tarım havzası tespit edilmiştir (Zafer Kalkınma Ajansı, 2015,1).

3.2.2 Sanayi Sektörüyle İlgili Politikaların Sınıflandırılması

Sanayi alanında Türkiye pek çok bölgesel teşvik, Kalkınmada öncelikli il sınıflandırmaları, Yatırım teşvikleri vb. uygulamalara imza atmıştır. Bu bağlamda uygulanan sanayi politikalarını iki başlık altında gruplandırmak gerekecektir.

6 Şubat 2004 Tarihli Resmi Gazete Sayı: 25365 yatırımların ve istihdamın teşviki ile bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun no:5084, 04 Nisan 2007 Tarihli Resmi Gazete Sayı: 26483 gelir vergisi kanunu ve bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun No. 5615 ve 6 Ocak 2010 5921 sayılı kanunu ile ek istihdama sağlanan sigorta teşvikinden elde edilen başlıklar aşağıda sunulmuştur.

A) Türkiye’de sektörlerin küresel ekonomiye uyumu ve rekabet güçlerinin artması için belirlenebilecek sektörel politikalar;

- Teşvikler: Finansal Teşvikler, Mali Teşvikler, Diğer Teşvikler
- Merkez Bankası kur politikaları
- Gümrük ve vergi politikaları
- Kalkınmada Öncelikli Yörelere için (KÖY) politikalar
- Yerli ve Yabancı Sermaye Yatırım Teşvikleri
- Standardizasyon Test ve Kalite Altyapısı

B) Türkiye’de şirketlerin yatırım ve iş yapmalarının, verimliliklerini arttırmalarının önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik politikalar;

- Giriş Çıkış Engelleri
- Vergi Sisteminin Basitleştirilmesi
- AR-GE ile ilgili destekler.
- Nitelikli İşgücü Temini
- Girdi maliyetlerinin düşürücü politikalar.
- KOBİ destek kredileri

ÜÇÜNCÜ KESİM:

2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ ÇÖZÜMLEMELER

Üç bölümden oluşan üçüncü kesimde, Karadeniz Bölgesinin genel özellikleri verildikten sonra, uygulanan politikaların iktisadi açıdan değerlendirmelerine yer verilecektir. Ayrıca belirlenen politikaların beşeri ve ekonomik duruma katkıları verildikten sonra son bölümde de kurumsal sorumluluğa yer verilecektir.

4 KARADENİZ BÖLGESİNİN BEŞERİ VE COĞRAFİ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1 Bölge İle İlgili Coğrafi Durum

Bölge, Türkiye'nin kuzeyindedir. İsmi kuzeyindeki Karadeniz'den alır. Bölge, doğuda Gürcistan sınırından başlayarak, batıda Sakarya Ovası ile Bilecik'in doğusunda kadar uzanmaktadır.

Türkiye yüzölçümünün % 18'ine sahip olan bölge, bu oranla yüzölçümü bakımından üçüncüdür. Doğu - batı istikametinde en uzun olan bölgemizdir. Bölge, batıdan doğuya doğru yaklaşık 1400 km lik uzunluğa, kuzey - güney istikametinde ise 100 - 200 km arasında değişen genişliğe sahiptir.

Batı Karadeniz. Orta Karadeniz Doğu Karadeniz olarak 3 bölümden oluşan Karadeniz her mevsim yağış alan bir bölgedir.

4.2 Bölge İle İlgili Eğitim, Sosyal ve Kültürel Durum

Karadeniz bölgesi, Bölgeler arasında Türkiye'yi doğu-batı ekseninde çevreleyen en büyük bölgedir. Bu şekilde bir coğrafi konuma sahip olmanın da bölge içinde farklı sosyal, kültürel yapıların var olabileceği düşüncesini de destekler nitelikte olması kaçınılmazdır. Karadeniz bölgesini ekonomik açıdan değerlendirmeden önce sosyal ve kültürel alt yapı verilerini incelenirse, ulaşılmak istenilen sonuçlar daha kesin ve yalın bir şekilde elde edilebilir. Bu yüzden ilk önce eğitim durumuyla ilgili araştırmacı tarafından hazırlanan veriler incelenmelidir.

Çizelge 1: Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam Okul	Toplam Öğretmen	Toplam Öğrenci	Okul öncesi Öğrenci	Genel ortaöğretim Öğrenci
2001	TR	Türkiye	50899	521153	13310876	253513	1673363
	TR8	Batı Karadeniz	5739	42675	916024	16343	112285
	TR9	Doğu Karadeniz	2840	24014	512166	8591	64305
2002	TR	Türkiye	50216	524615	13638552	283305	2038027
	TR8	Batı Karadeniz	5669	42798	923506	18466	137514
	TR9	Doğu Karadeniz	3238	23477	520410	9811	76033
2003	TR	Türkiye	56340	549457	13838671	344741	1963998
	TR8	Batı Karadeniz	5861	43096	902451	21739	126060
	TR9	Doğu Karadeniz	2980	24152	511923	11475	69795
2004	TR	Türkiye	58405	591054	14039609	434771	1937055
	TR8	Batı Karadeniz	5954	46144	887696	27322	121029
	TR9	Doğu Karadeniz	3066	25095	505408	15958	67091
2005	TR	Türkiye	60964	596086	14482335	550146	2075617
	TR8	Batı Karadeniz	5976	46311	882851	34152	123667
	TR9	Doğu Karadeniz	3135	25600	504756	20429	70483
2006	TR	Türkiye	63265	615269	14874496	640849	2142218
	TR8	Batı Karadeniz	5971	46882	884931	38246	126270
	TR9	Doğu Karadeniz	3088	26233	507318	23697	69668
2007	TR	Türkiye	64879	662394	14817654	701762	1980452
	TR8	Batı Karadeniz	5998	48309	872157	47040	114406
	TR9	Doğu Karadeniz	3071	27881	499665	30905	62871
2008	TR	Türkiye	66097	679373	15351849	804765	2271900
	TR8	Batı Karadeniz	5986	48817	889422	53264	125085
	TR9	Doğu Karadeniz	3090	28367	520715	38700	70899

Kaynak: TUİK (2014a), Araştırmacının TUİK' den elde ettiği bölgesel veriler kullanılmıştır.

Bölge ile ilgili genel bilgilerin verildiği Çizelge 1 de 2001 ve 2008 yılları arasındaki süreç incelenmiştir. Çizelge 1, araştırmacının TUİK den elde ettiği veriler kullanılarak çizelgeleştirilmiştir.

Çizelge 1'e göre 2001-2008 yılları itibariyle okullaşma sayısı ve öğretmen sayısı hem ülke genelinde hem de bölgesel olarak artmaktadır. Okuma yazma oranındaki bu artış kamusal mal ve hizmetlerden biri olan eğitimin veri olarak ele alınması durumunda, uygulanan eğitim politikalarının beşeri duruma katkı sağlar nitelikte olduğu sonucunu doğurmaktadır.

Çizelge 1'e göre tüm Türkiye'nin Okul sayıları dikkate alındığında, Karadeniz bölgesi toplam okul sayısının %18 ini oluşturmaktadır. Toplumsal refah göstergesi olarak kullanılabilir bir veri olması nedeniyle okullaşma oranları bölge açısından yeterli seviyede gözükmemektedir. Ancak okul başına düşen ortalama öğretmen sayılarının yetersiz olduğu da Çizelge 1 deki verilerden açıkça görülmektedir. Bir okul için ortalama 8 veya 9 öğretmen mevcut iken okul başına düşen ortalama öğrenci sayısı 250 veya 350 aralığındadır. Bu ise bir öğretmene ortalama olarak 35 veya 40 öğrenci düştüğünü göstermektedir.

Bölgelerin bu vb. gelişmişlik düzeyleri ayrıntılı olarak incelenirse, hem bölgesel farklılıklar daha çabuk tespit edilebilir, hem de uygulanan politikaların etkinliği açısından değerlendirme imkânı elde edilmiş olur

Ayrıca tarım ve sanayi açısından değerlendirilen politikaların milli servet üzerindeki etkilerinin dışında, kamusal mal ve hizmetlerin sosyal, kültürel ve refah açısından da değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu bağlamda Çizelge 2'de alt bölgeler bazında kütüphane kitap ve okuma oranları 2001 yılı sonrası itibariyle araştırmacının elde ettiği veriler doğrultusunda sunulmuştur.

Çizelge 2 'ye bakılırsa; bölge ile ilgili kütüphane sayıları ve kişi başına düşen kitap okuma sayısı, kitap okuma oranının alt bölgeler bazında, yıllar itibariyle değişme eğilimi içinde olmadığı görülmektedir. Bu ise artan okullaşma oranına nazaran kültürel açıdan ilerlemenin daha yavaş olduğu gibi bir veriyi bizlere sunmaktadır. Okul sayılarının artışı, okullaşma oranındaki artışı da beraberinde getirmiştir ancak okuma alışkanlığı bölgesel olarak çok fazla bir değişiklik gösterememiş, bu ise okuma alışkanlığı ve eğitimi konusunda yıllar itibariyle yetersiz kaldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca Çizelge 2 ye dikkat edilirse, yıllar itibariyle kütüphanelerdeki kitaplardan yararlanma sayısının artmadığı, tam tersine azaldığı açık bir şekilde görülmektedir. Okullaşma oranının artması ile doğru orantılı olarak yararlanma sayısının da artması beklenirken, durumun tam tersine dönmesini, dijital ortamda bilgiye erişim imkânlarının gelişmesi, internet kullanımının yaygınlaşması ile açıklamak gerekir.

Çizelge 2: 2001 Yılı Sonrası Bölgedeki Kütüphane, Kitap ve yararlanma sayıları

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Kütüphane sayısı	Kitap sayısı	Yararlanma sayısı
2001	TR	Türkiye	1350	12398913	20964172
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	40	382464	366174
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	19	121068	318688
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	65	680784	1584402
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	101	723424	1124415
2002	TR	Türkiye	1275	12433310	20179482
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	42	397866	388537
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	20	129454	405142
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	66	693608	1201043
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	95	737824	1147915
2003	TR	Türkiye	1350	12684084	17827177
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	42	397843	369521
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	21	134887	268550
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	68	700906	1039859
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	98	769562	1032835
2004	TR	Türkiye	1367	12984801	20516562
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	42	406949	430706
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	21	136212	224255
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	69	709872	1354821
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	102	782184	1297357
2005	TR	Türkiye	1144	12948460	20706526
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	36	410315	437911
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	18	140351	353614
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	55	699881	1423518
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	88	776007	1244666
2006	TR	Türkiye	1178	12958376	21138821
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	37	408755	399625
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	17	135028	328330
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	61	703418	1429016
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	87	786027	1237343
2007	TR	Türkiye	1162	13198814	20228517
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	36	404063	422600
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	17	143731	269438
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	59	714960	1350449
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	87	803874	1229679
2008	TR	Türkiye	1156	13662483	19034750
	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	37	423390	420767
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	18	150843	255075
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	58	727796	1266095
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	87	847986	1222452

Kaynak: TÜİK (2014b), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır.

Aşağıdaki Çizelge 3 te Bölgesel ve Türkiye çapında 2001 yılı ve 2013 yılı verileri kullanılarak Tiyatro ve Sinema gibi kültürel etkinlikler için elde edilen

istatistikî bilgilere yer verilmiştir. Buna göre 13 yıl içerisinde Batı bölgelerde daha yüksek olmak kaydı ile Sinema ve Tiyatro Salon sayılarında, Gösteri sayılarında ve Seyirci sayılarında büyük oranda artış olmuştur, bu artışın özellikle batı bölgelerinde daha yüksek olması ise bölgede ki kültürel durumla ilgilidir.

Çizelge 3: 2001-2013 Yılı Tiyatro ve Sinema Salonları, gösterileri ve seyirci sayıları

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Tiyatro salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı	Sinema salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı
2001	TR	Türkiye	99	36615	9254	2570120	580	139664	25608	16905737
2001	TR1	İstanbul	32	13363	3042	1320639	192	42818	6961	7035962
2001	TR3	Ege	12	5918	667	146902	64	16468	3529	1069210
2001	TR6	Akdeniz	9	3204	971	222833	78	18304	2816	1284109
2001	TR8	Batı Karadeniz	9	1692	509	87485	18	6577	1291	419869
2001	TR9	Doğu Karadeniz	3	790	339	66310	16	3437	771	287659
2013	TR	Türkiye	678	253811	28359	6244821	2102	293025	40406	45077509
2013	TR1	İstanbul	189	61459	12926	2510265	704	111593	13023	16251695
2013	TR3	Ege	100	46742	2317	537610	255	34653	5124	5377645
2013	TR6	Akdeniz	60	25660	2384	692854	207	28702	4336	4644452
2013	TR8	Batı Karadeniz	43	13932	649	136902	103	11729	1980	1447565
2013	TR9	Doğu Karadeniz	31	13781	501	115893	64	6429	1380	918128

Kaynak: TÜİK (2014c), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Ayrıca Çizelge 3 dikkatli incelenirse, Tiyatro tercihi ile sinema tercihi yıllar itibariyle ele alındığında, insanların sinema tercihinin daha yoğun olduğu da görülebilmektedir.

4.3 İşgücünün (Beşeri Sermayenin) Durumu.

Türkiye de hem tarım hem sanayi sektörü işgücü açısından yıllar itibariyle sürekli değişkenlik göstermiştir. Zaman zaman uygulanan bölgesel teşvikler işgücünde kayıt dışının önüne geçmeyi başarmış, kimi zamanda bu türden teşvik

uygulamalarının suiistimal edilmesi neticesinde ülke ekonomik yönden zarara uğratılmıştır.

Ülke genelinde işgücü açısından kayıt dışı ile ilgili problemler her zaman mevcut olmuştur. Kayıt dışı verileri analiz edildiğinde özellikle Karadeniz bölgesinde tarım sektörünün de ağırlıklı olması nedeniyle kayıt dışı işsizlik sorununun yüksek olduğu Çizelge 4 'ten görülebilir.

Çizelge 4: Bölgeler Bazında Kayıt Dışı İşsizlik

	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Toplam
İstanbul	1.169	2.508	3.677
Batı Marmara	548	568	1.116
Doğu Marmara	794	1.327	2.121
Ege	1.557	1.673	3.230
Batı Anadolu	749	1.339	2.088
Orta Anadolu	555	596	1.151
Batı Karadeniz	1.085	672	1.756
Doğu Karadeniz	875	503	1.378
K Doğu Anadolu	476	237	713
O Doğu Anadolu	624	294	918
G Doğu Anadolu	834	415	1.248
Toplam	10.827	11.503	22.330

Kaynak: İŞKUR (2014a), Araştırmacının İŞKUR' dan elde ettiği veriler kullanılmıştır

Yine Çizelge 4' ten, Tüm Türkiye'de kayıtlı işsizlerin sayısı kadar da kayıt dışı işsizlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Çizelge 5, bu veriler ışığında incelenirse, Tarım sektöründe çalışanlar ağırlıklı olmak üzere, Karadeniz bölgesinde işgücüne katılım oranının %50 civarında olduğu görülebilir. İşsizlik oranı ise 2013 verilerine göre Karadeniz bölgesi için %7,5 seviyelerindedir.

2013 yılı itibarıyla en düşük işgücüne katılım oranı %46,4 ile Sinop'ta iken en yüksek işsizlik oranı da %9,6 ile Bolu ilindedir.

İller arasında 2013 yılı için istihdam oranları arasında aşırı bir farklılık gözükmemektedir. Ortalama %48 civarındadır.

Ayrıca Çizelge 5 dikkatli incelendiğinde İşgücüne katılım oranının en yüksek olduğu Bartın, Zonguldak illeri aynı zamanda da istihdam oranının da en yüksek olduğu illerdir. Bu ise bölgedeki maden ocaklarının iş sahası olarak etkili bir sektör olduğunu doğrulamaktadır.

Çizelge 5: 2013 yılı Karadeniz illeri İşgücü, işsizlik ve istihdam oranı verileri

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2013	TRA13	Bayburt	51,3	6,2	48,1
2013	TR423	Düzce	56,6	8,7	51,7
2013	TR424	Bolu	55,3	9,6	50
2013	TR811	Zonguldak	55,3	7,6	51,2
2013	TR813	Bartın	58,5	6,2	54,9
2013	TR821	Kastamonu	47,2	6,2	44,2
2013	TR823	Sinop	46,4	6,2	43,5
2013	TR831	Samsun	50,5	6,6	47,2
2013	TR832	Tokat	49,9	6,6	46,7
2013	TR833	Çorum	52	5,9	48,9
2013	TR834	Amasya	50,7	6,6	47,4
2013	TR901	Trabzon	50,3	7,4	46,6
2013	TR903	Giresun	51,3	6,5	47,9
2013	TR904	Rize	51,5	6,7	48,1
2013	TR905	Artvin	50,7	7,1	47,1
2013	TR906	Gümüşhane	49,9	7,2	46,3

Kaynak: TÜİK (2014d) , Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Çizelge 6'daki veriler dikkatle incelendiğinde 2004 ve sonrası için tarım sektörünün GSMH içindeki payı %11 seviyelerinden azalarak 2011 sonu itibariyle %9 seviyesine düşmektedir.

Araştırma konusu itibariyle tarım içerikli kamu politikalarının etkinliğini ölçmek için kullanılacak bu veri, ileride ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ancak bu aşamada Tarım sektörü için gerçekleştirilen 2001 yılı tarım reformu, DGD uygulamalarının ve Havza destekli ödemelerin bölge için ne derece etkisiz kaldığını ve mevcut durumu dahi korumakta yetersiz bir tablo çizdiği ise açıktır

Çizelge 6: 2004-2011 yılları arasında Tarım, Sanayi ve Hizmetlerin Bölge içerisinde dağılımı

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Tarım / (1000 TL)	Tarım / Pay (%)	Sanayii / (1000 TL)	Sanayii / Pay (%)	Hizmetler / (1000 TL)	Hizmetler / Pay (%)	Gayrisafi katma değer / (1000 TL)
2004	TR	Türkiye	52997645	10,7	138411772	28	303474641	61,3	494884058
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	502223	6,7	3047038	40,5	3977042	52,8	7526303
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3166803	22,7	2739924	19,7	8020840	57,6	13927568
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1840518	14,8	2711613	21,8	7868751	63,4	12420882
2005	TR	Türkiye	60713747	10,6	160331023	28	350669700	61,3	571714470
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	546768	6,1	3683786	41,1	4738624	52,8	8969178
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3515703	21,9	3275726	20,4	9241580	57,6	16033008
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2729056	18	3317324	21,9	9128554	60,2	15174935
2006	TR	Türkiye	62662754	9,4	188646805	28,2	417108706	62,4	668418265
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	527181	5,1	4140785	39,9	5716985	55,1	10384952
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3575303	19,2	4081432	21,9	11011962	59	18668697
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2986636	17,2	3619881	20,8	10782765	62	17389282
2007	TR	Türkiye	64331717	8,5	209515201	27,8	480537624	63,7	754384542
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	609702	5,7	4237790	39,6	5845915	54,7	10693407
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3477506	16,9	4759993	23,2	12293285	59,9	20530783
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2901778	14,8	4256706	21,7	12418172	63,4	19576656
2008	TR	Türkiye	72274585	8,5	232475082	27,2	549835548	64,3	854585214
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	622088	5,5	4359069	38,2	6421142	56,3	11402299
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	4488073	18,6	5206010	21,6	14446972	59,8	24141055
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3254408	14,4	4721127	20,9	14624465	64,7	22600000
2009	TR	Türkiye	78775886	9,1	218623211	25,3	567050589	65,6	864449686
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	702354	6,2	4218939	37,3	6389842	56,5	11311134
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	4577994	19,4	4665410	19,8	14358475	60,8	23601879
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2920939	12,9	4583150	20,3	15105167	66,8	22609256
2010	TR	Türkiye	92739021	9,5	259022057	26,4	628785937	64,1	980547016
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	717726	5,8	4720719	38,3	6873946	55,8	12312391
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5287164	19,9	5683747	21,4	15547068	58,6	26517979
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3388227	13,2	5673047	22,1	16555517	64,6	25616791
2011	TR	Türkiye	103635252	9	316326396	27,5	730491491	63,5	1150453139
	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	875339	6	5841832	39,7	7985447	54,3	14702618
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	5737899	18,5	6739881	21,8	18465839	59,7	30943620
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3561824	12,7	6471219	23,1	18013882	64,2	28046924

Kaynak: TÜİK (2014e), Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır.

Yine Çizelge 7 de ki verilerden elde edilen bilgiler ışığında, Sanayi sektörü adına bölgede herhangi bir değişimin olmaması da, uygulanan teşvik vb. türden politikaların verimsizliği hakkında sonuçlar içermektedir.

Çizelge 7: 2009 -2014 İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam (1000)	Tarım (1000)	Sanayi (1000)	Hizmetler (1000)	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmetler (%)
2009	TR	Türkiye	21277	5240	5385	10652	24,6	25,3	50,1
	TR8	Bati Karadeniz	1681	836	261	585	49,7	15,5	34,8
	TR9	Dogu Karadeniz	1075	587	138	350	54,6	12,8	32,6
2010	TR	Türkiye	22594	5683	5927	10985	25,2	26,2	48,6
	TR8	Bati Karadeniz	1599	720	272	607	45	17	38
	TR9	Dogu Karadeniz	1037	567	131	338	54,7	12,6	32,6
2011	TR	Türkiye	24110	6143	6380	11587	25,5	26,5	48,1
	TR8	Bati Karadeniz	1737	806	308	623	46,4	17,7	35,9
	TR9	Dogu Karadeniz	1036	555	153	329	53,6	14,8	31,8
2012	TR	Türkiye	24821	6097	6460	12264	24,6	26	49,4
	TR8	Bati Karadeniz	1667	717	299	651	43	17,9	39,1
	TR9	Dogu Karadeniz	1031	569	138	324	55,2	13,4	31,4
2013	TR	Türkiye	25524	6015	6737	12771	23,6	26,4	50
	TR8	Bati Karadeniz	1619	658	327	635	40,6	20,2	39,2
	TR9	Dogu Karadeniz	958	451	137	370	47,1	14,3	38,6
2014	TR	Türkiye	25933	5470	7227	13235	21,1	27,9	51
	TR8	Bati Karadeniz	1646	673	337	636	40,9	20,5	38,6
	TR9	Dogu Karadeniz	979	437	171	370	44,6	17,5	37,8

Kaynak: TÜİK (2014f), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Öte yandan 3 sektör açısından Çizelge 7 ile ilgili değerlendirme yapıldığında, sektörler arası geçişin İktisat Teorisiyle uyumlu olarak, Tarım, Sanayi ve Hizmet sektörü arasında geçişken olduğu sonucu elde edilmektedir.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken asıl konunun Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin, Gelişmiş ülkeler diye sınıflandırdığımız pek çok ülkeden daha fazla oranda Hizmet sektörüne yönelik potansiyele sahip olmasının, tarım ve sanayi açısından yetersiz kalmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Bunun en büyük nedeni ise kalkınma ile ilgili 5 yıllık planların, uzun vadede yerini siyasi kaygı ve uluslararası ranta bırakmış olmasıdır.

Çizelge 7' ye göre yıllar itibariyle ortalama olarak bölgenin %50 lik kesimi tarım sektöründe, yaklaşık %13 ü sanayi ve geri kalan %37 si de hizmet sektöründe işgücü olarak yer almaktadır. Ancak yıllar itibariyle Karadeniz bölgesinde istihdam edilenlerin toplam sayısı azalma eğilimindedir. Çizelge 7 den anlaşıldığı üzere Karadeniz bölgesi 2009 yılından bu yana tarım sektöründeki işgücünü kaybetmektedir. Bunda teknolojik değişikliklerin etkili olduğu gerçeğinin yanında, belirlenen politikaların tarım sektöründe beklenen etkiyi de gerçekleştirememesi sonucu da çıkmaktadır.

Ayrıca sanayi sektöründe doğu Karadeniz bölgesinde 2009 yılından günümüze %13 seviyesinden %18 seviyelerine çıkan istihdam oranları Doğu Karadeniz bölgesinde tarım sektöründeki iş gücünün sanayi sektörüne geçiş yaptığı yönünde bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu analiz üzerinde değişkenlerin hareketi ile eş yönlü bir yorum yapılırsa, Doğu Karadeniz bölgesi için yapımına hız verilen HES'ler in bu istihdam artışında katkısı bulunduğu savunulabilir.

O halde tarım sektöründeki vasıfsız işçilerin bu bölgede HES'ler vasıtasıyla sektörler arası geçişken durumdan faydalanarak sanayi sektöründe istihdam edildiği gerçeği ortaya çıkacaktır. Ancak bölgenin genel istihdam seviyesinin azaldığı da Çizelge 7 den anlaşılmaktadır.

4.4.Arazi Kullanımı ve Miras Hukuku

Çizelge 8'e bakıldığında TR90 da arazi kullanımı çok yıllık bitkilere %80 civarında ayrılmıştır, bu oran ise TR83 de sebze ve meyve gibi kısa ömürlü bitkiler için aynı değerlere ulaşmaktadır. Bu sonuca göre bölgelerin tarımsal ürünlerinin birbirinden farklı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zaten bilindiği üzere batı Karadeniz bölümü düz ovaları ile sebze meyve gibi kısa ömürlü tarımsal ürünleri üretmek için elverişlidir. Doğu Karadeniz bölümü ise fındık kivi çay turunçgiller gibi çok yıllık bitkilere sahip meyve üretiminde hem yeryüzü şekilleri bakımından hem de kalite bakımından daha elverişlidir.

O halde Karadeniz bölgesi için uygulanan tarımsal politikaları belirlerken bölgenin sahip olduğu coğrafi farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin bu sonuca göre Doğu Karadeniz bölgesi için mazot vb.

desteği uygulamaları, coğrafi açıdan traktör kullanımına uygun olmadığı için, verimsiz bir uygulama olacağı gibi. Batı Karadeniz bölümündeki çiftçiler için ÖTV ve KDV siz mazot arzı da olmazsa olmaz bir politika olarak ortaya çıkacaktır.

Karadeniz bölgesi özellikle 2001 yılı sonrasında DGD ile tarımsal yönden üreticileri destekleyen bir uygulamaya sahiptir ancak bu destek ürün bazlı değil, dönüm ve arazi baz alınarak verilen bir destek türüdür. Bu bağlamda üretim yapılan alanların artması beklenirken haliyle de üretilen ürünün de artması beklenmektedir. Bununla ilgili ayrıntılar ilerlideki 5. bölümde verilecektir

Çizelge 8: 2014 yılı Tarım arazisi kullanım oranları (Alt Bölgelerde)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler (hektar)	Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	İşlenen tarım alanı / Ekilen (hektar)	İşlenen tarım alanı / Nadas (hektar)	İşlenen tarım alanı / Sebze (hektar)	Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı (hektar)	Uzun ömürlü bitkiler / Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı (hektar)
2014	TR	Türkiye	23943053	20705240	15788587	4107618	804144	3237813	1944628
	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1466947	1341912	1002144	266411	73258	125035	110701
	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	670752	166746	114351	43545	8838	504007	503654

Kaynak: TUİK (2014g), Araştırmacının TUİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Karadeniz bölgesinin toplam tarımsal alanı 3.569.593 hektardır. Türkiye ile oranlandığında Karadeniz bölgesinin tarımsal arazi büyüklüğü tüm Türkiye'deki tarımsal arazi büyüklüğünün %17 civarında bir alanı kaplamaktadır.

Tarım arazilerinin toplulaştırılmasını sağlamayı, tarımsal üretimi ve kalkınmayı artırmayı amaçlayan 6537 sayılı Kanun TBMM'den geçerek, 15 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. (EK1)

Çizelge 9: 2014 yılı Tarım arazisi kullanım oranları (Karadeniz Bölgesi)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler (hektar)	Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	İşlenen tarım alanı Sebze (hektar)	Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı (hektar)	Uzun ömürlü bitkiler / Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı (hektar)
2014	TR	Türkiye	23943053	20705240	804144	3237813	1944628
2014	TR8	Bati Karadeniz	2075649	1902147	93900	173502	157788
2014	TR9	Doğu Karadeniz	670752	166746	8838	504007	503654

Kaynak: TÜİK (2014h), Araştırmacının TÜİK’den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Bölgelerin coğrafi şekilleri tarımsal ürünün çeşitliliğini belirlemektedir.

Bu kanuna göre; asgari tarımsal arazi büyüklüğü, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek bakanlık tarafından belirleneceğini, belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal arazilerin, bölünemez eşya niteliği kazanmış olacağını belirtilmiştir, “Asgari tarımsal arazi büyüklüğü; mutlak tarım arazileri, marjinal tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektardan küçük belirlenemeyecek duruma getirilmiştir.

Bu ise miras yoluyla bölünen tarım arazilerini korumaya yönelik yapılan bir uygulamadır. Bölünen arazilerde geçimlik seviyelerin altına düşen ürün gelirleri sonucunda aileler büyük şehirlere göç etmeyi tercih etmektedirler, ancak Havza bazlı tarım desteğinden ürün elde etmedikleri alanlar için faydalanmaya devam etmektedirler. Bu ise politika etkisizliği sorununu ortaya çıkarmaktadır.

5.KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ GENEL ÇÖZÜMLEMELER

Bu bölümde bölge için belirlenen politikaların amacı hedefleri, ekonomik ve siyasi açıdan değerlendirilmeleri ve teknolojik açıdan yeterlilik hakkında bilgiler verilmiştir.

5.1.Uygulanan Kamu Politikalarının Amacı

Uygulanan kamu politikaları, sosyal refah seviyesini artırmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak, işsizlik sorunu, temel sağlık, eğitim, barınma ve ulaşım gibi ihtiyaçların, ortak bir çerçevede kamusal mallar yoluyla şiddetinin azaltılmasını hedefleyen devletin hukuka dayalı müdahale veya karışma araçlarından bir tanesidir.

Bu bağlamda devletin karışma biçimlerini; kamu ülkenin her tür işine karışır (müdahale eder), karışmak zorundadır, kamu ülkenin her tür işine şu üç biçimde karışır: (1) Yasal ve kurumsal çerçeve oluşturarak karışma biçimi, (2) Fiilen mal veya hizmet üreterek karışma biçimi, (3) Karışmayarak karışma biçimi şeklinde açıklanabilir (Kartal, 2007, 2).

5.2 Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Ekonomik Çözümler

Bu bölüm Tarım ve sanayi açısından uygulanan politikaları çözümler açısından 2 başlık altında ele alınmıştır.

5.2.1 Tarım Politikaları İle İlgili Değerlendirmeler

Karadeniz bölgesi ülke genelinde göç veren bölgeler arasında 3.sıradadır. Çizelge 7 den görüldüğü üzere bölgenin tarıma dayalı işgücünün fazla olması ve tarım kesiminin GSMH da ki bölgesel payının düşük olması nedeniyle, bölgede ki tarım işçilerinin geçimlik düzeyi yetersiz kalmaktadır. Bu da büyük şehirlere göç verilmesine, yapılan kamusal harcamaların ise bölgesel bazda verimsiz kalmasına yol açmaktadır. Bu yüzden uygulanan politikaların genel amacının bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak olduğu vurgulanabilir.

Bu bağlamda tarımsal yönden üretimin geçimlik düzeyde yapılmış olması ve sanayileşmiş tarım olgusunun henüz Karadeniz bölgesinde yeterli seviyelere ulaşmamış olması ise politika yetersizliği olarak adlandırılmaktadır.

5.2.1.1 Bölgeye Özgü Tarımsal Ürünlerin Belirlenmesi

Türkiye’de 2010 yılı bakanlar kurulu kararı ile uygulanmaya başlayan Tarım Havzaları üretim ve destekleme modeline göre, Türkiye genelinde 30 havza

belirlenmiştir. Bu havzalar desteklenecek ürün açısından bakanlık tarafından yayımlanan listeler ile ilan edilmiştir.

Bu sayede amaçlanan ise uzun vadede üretimin verimliliğini artırıcı önlemleri almak adına etkili ve verimli bir tarımsal destekleme modeli kurmaktır. Karadeniz bölgesinin illerini içine alan yaklaşık 5 adet tarım havzası bulunmaktadır. Aşağıdaki Çizelge 10 da fark ödemesi verilecek havzalar verilmiştir.

Çizelge 10: Fark Ödemesi Verilecek Havzalar

ÜRÜN ADI	Fark Ödeme Desteği Verilecek Havzalar	Havza Sayısı (Adet)
Arpa	4. Hariç Bütün Havzalar	29
Buğday	Bütün Havzalar	30
Çeltik	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27	17
Çavdar	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	26
Tritikale	1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 30	22
Yulaf	1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 30	22
Kuru Fasulye	1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30	24
Mercimek	5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30	19
Nohut	1, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	24
Aspir	3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30	21
Yağlık Ayçiçeği	1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	26
Kanola	1, 2, 4, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30	21
Kütlü Pamuk	1, 11, 14, 15, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29	13
Soya Fasulyesi	1, 8, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 30	15
Dane Mısır	Bütün Havzalar	30
Zeytinyağı	1, 2, 6, 8, 11, 14, 15, 16, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30	16
Çay	4, 9, 19	3

Kaynak: Tarım Bakanlığı (2015)

Bölge yeryüzü şekilleri bakımından farklılıklar göstermekte olduğu için, üretilen ürünler de eğimli arazilerde çok yıllık bitkiler, düz arazide ise daha çok tek yıllık bitkilerin üretimi yönünde tercih edilmektedir. Bu ise bölge için uygulanan politikaların aslında neden bu derece değişken ve genellenemez bir hal aldığı sorusuna cevap vermektedir.

Çizelge 11 Türkiye Tarım Havzaları

NO	HAVZA ADI	FARK ÖDEMESİ KAPSAMINDA DESTEKLENEN ÜRÜNLER
1	Güney Marmara Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
2	Batı Karadeniz Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
3	Kuzeybatı Anadolu Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
4	Doğu Karadeniz Havzası	Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola
5	Karasu – Aras Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
6	Kuzey Marmara Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Kanola, Kuru Fasulye, Dane Mısır, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
7	Büyük Ağrı Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Yağlık Ayçiçeği
8	Söğüt Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
9	Çoruh Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yulaf
10	Yukarı Fırat Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Nohut, Triticale, Yulaf
11	Kıyı Ege Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
12	Van Gölü Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Nohut, Yağlık Ayçiçeği
13	Erciyes Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
14	Kaz Dağları Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
15	İç Ege Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
16	Gediz Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yulaf, Zeytinyağı
17	Meriç Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
18	Yeşilirmak Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
19	Orta Karadeniz Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
20	Karacadağ Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Yağlık Ayçiçeği, Zeytinyağı
21	Zap Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çeltik, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut
22	Gap Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Yağlık Ayçiçeği, Zeytinyağı
23	Batı Gap Havzası	Arpa, Buğday, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Yağlık Ayçiçeği, Zeytinyağı
24	Doğu Akdeniz Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
25	Kıyı Akdeniz Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
26	Ege Yayla Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf, Zeytinyağı
27	Orta Kızılırmak Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Çeltik, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
28	Orta Anadolu Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Soya Fasulyesi, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Yulaf
29	Fırat Havzası	Arpa, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kanola, Kuru Fasulye, Kütlü Pamuk, Mercimek, Nohut, Triticale, Yağlık Ayçiçeği, Zeytinyağı
30	Göller Havzası	Arpa, Aspir, Buğday, Çavdar, Dane Mısır, Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Triticale, Yulaf, Zeytinyağı

Kaynak: 02.03.2010 tarih 27509 sayılı Resmi Gazete

Bölge coğrafi açıdan değerlendirildiğinde ve iklim farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda, Doğu – Batı hattı boyunca tarımsal olarak pek çok çeşit ürün yetiştirilebilmektedir. Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz Bölgeleri ortak olarak ele alındığında ise Fındık, Mısır ve günümüzde Karadeniz bölgesinde ekonomik değerini kazanamamış asma(üzüm) ve yaprağı gibi tarımsal ürünlerin ağırlıklı olarak üretime elverişli olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda bölgeye özgü tarımsal ürünler belirlenirken ortak paydadan da uzaklaşmadan tespitler yapılmaya çalışılmıştır.

Çizelge 11 de 2010 sonrası uygulanmaya başlanılan Türkiye Tarım Havzaları destekleme uygulaması ile Türkiye genelinde oluşturulan 30 Havzanın ve buralarda yetiştirilen ürünlerin hangilerinin tarımsal desteğinin yapılacağına listesi yayınlanmıştır. 02.03.2010 tarih 27509 sayı Resmi Gazetede belirtilen bu listeye göre Karadeniz bölgesinin illerinin büyük bir kısmını içine alan batı Karadeniz havzası, Doğu Karadeniz havzası, Yeşilirmak havzası ve Orta Karadeniz havzası ile ilgili desteklenen ürünler yukarıda belirtilmiştir

Bu çizelgeye dikkat edilirse fındık ürünü için aşağıda sayılan havzalardan hiçbirinde destekleme ödemesi yapılmamaktadır. Hatta 30 havza içerisinde desteklenen ürünler arasında fındık bulunmamaktadır. Çünkü fındık ile ilgili alan bazlı DGD ödemeleri günümüz itibarıyla halen devam etmektedir.

Karadeniz Bölgesi fındık üretim alanlarını gösteren Çizelge 12 incelediğinde; yıllar itibarıyla Toplam ekim alanlarının artış gösterdiği görülmektedir. Ancak aynı artış oranında fındık üretim miktarı mevsimsel etkilerde dikkate alındığında kayda değer bir artış gösterememiştir. Bu durumda yapılacak analiz DGD ödemelerinin üretimi değil ekilen alan ölçüsünü artırmaktan öte gidemediğidir.

Fındık üretim alanlarındaki bu sürekli artışın nedenleri olarak geçmişte maliyetlerin çok üzerinde belirlenen taban fiyatı politikaları, fındığın diğer ürünlere göre daha az emekle yetiştirilen bir ürün olması ve Karadeniz'in Batısına doğru olan göç hareketlerinin buralarda fındık üretim alanlarının hızla genişlemesine neden olmasıdır (Kayalak, 2009, 44).

Çizelge-12: Karadeniz Bölgesinde Fındık Üretim Alanları (Hektar)

Yıllar	Trabzon Bölgesi	Giresun Bölgesi	Ordu Bölgesi	Akçakoca Bölgesi	Toplam	Üretim /Ton
	Ekim Alanı(ha)	Ekim Alanı(ha)	Ekim Alanı(ha)	Ekim Alanı (ha)	Ekim Alanı(ha)	
2005	50,319	108,379	212,649	62,729	377,619	530 000
2006	48,319	109,844	220,823	62,729	441,717	661 000
2007	51,614	102,215	220,728	62,407	436,965	530 000
2008	51,614	102,676	214,052	62,697	431,039	800 791
2009	54,837	102,866	196,123	62,697	416,522	500 000
2010	62,809	117,639	200,924	62,697	381,372	600 000
2011	64,284	117,639	227,054	62,675	471,652	430 000
2012	65,476	123,531	230,098	63,607	482,713	660 000

Kaynak: TÜİK (2014i), Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Çizelge 12 ve Çizelge 13 ü birlikte incelediğimizde ise yıllar itibariyle batı Karadeniz bölgesine oranla doğu Karadeniz bölgesinde ekim yapılan alanların daha hızlı arttığı, buna karşın Sakarya'yı içine alan Akçakoca bölgesinde dikilen alanlardaki artışın çok yavaş arttığı görülmektedir. Buna rağmen yıllar itibariyle Sakarya ilinin elde ettiği ürünün daha hızlı arttığı gibi bir sonuç elde etmekteyiz.

Bunun nedenleri ile ilgili genel bir inceleme yapılırsa, en fazla fındık üretimi yapan Ordu'dan sonra, Sakarya'nın yıllar itibariyle ikinci olan Giresun İlini yakaladığı görülür. Doğu bölgelerinde üretim yapılan arazilerin, Batı bölgelerinden coğrafi olarak farklı olduğunu belirtmiştik, bu bağlamda Karadeniz'in doğusunda fındık tarımı daha zor ve maliyetlidir. Eğimli arazi ve bol yağış, toprağın üst kısmındaki verimli tabakayı sürükler, ocakların dönüm başına verimi azalır, gübreleme daha sık yapılma, yüzeydeki kireç kaybı ise fazladır. Ancak kalite ve randıman açısından 1.kalitedir.

Çizelge 13: İl Genelinde Fındık Üretim Miktarları (Ton) 2005-2012

İl Genelinde Fındık Üretim Miktarları (Ton)								
İl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Artvin	2.295	7.394	7.319	9.376	10.439	10.711	9.416	9.414
Bartın	1.583	2.284	2.274	3.162	3.239	2.742	3.683	7.016
Bolu	77	66	47	55	392	310	299	299
Düzce	57.473	80.137	71.699	91.272	72.379	78.902	45.098	81.278
Giresun	83.823	86.131	48.457	136.138	68.974	74.944	67.603	101.532
Gümüşhane	221	228	196	223	225	648	758	903
Kastamonu	1.996	1.898	3.366	4.633	4.025	4.311	4.488	4.993
Kocaeli	11.152	11.082	12.679	14.230	13.598	13.473	10.649	10.524
Ordu	158.605	181.347	174.828	215.649	117.751	141.714	99.881	145.353
Rize	910	1.415	1.141	2.502	2.159	1.962	2.174	1.633
Sakarya	62.190	99.328	92.319	114.547	79.041	108.150	74.537	118.057
Samsun	73.463	106.915	37.309	114.886	66.617	83.830	52.087	88.392
Sinop	1.248	1.303	1.634	1.863	1.216	1.439	1.092	1.024
Tokat	2.033	968	883	1.996	1.800	1.999	2.001	2.013
Trabzon	47.862	55.005	37.030	61.485	36.802	45.932	33.410	58.768
Zonguldak	22.880	23.033	36.320	25.902	18.478	26.098	20.365	25.890
Diğerleri	2.268	2.466	2.499	2.872	2.844	2.835	2.459	2.912
GenelToplam	530 000	661 000	530 000	800 791	500 000	600 000	430 000	660 000

Kaynak: TÜİK (2014j), Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Karadeniz'in batı bölgelerinde ise gübreleme işlemi için her türlü alt yapı ve tarımsal alet kullanıma müsaittir. Bunun sonucunda dönüm başına elde edilen ürün miktarı daha çok ve bakım maliyetleri daha azdır. Bu da yıllar itibariyle elde edilen verimin artmasında düz arazi tabanının coğrafi etkisini kanıtlamaktadır.

Bölgeye özgü tarımsal ürünlerin belirlenmesinde bakanlıklar bünyesinde oluşturulacak yöreye özgü tohum, fidan, çelik, fide vb. unsurların alt bölgeler düzeyinde sınıflandırılmasına imkân veren sistemlerin kurulması gerekmektedir.

Bu bağlamda Karadeniz'in doğusunda yer alan Rize bölgesi için çay bitkisi yöreye özgü bir özellik taşımaktadır. TÜİK'in 2011 yılı verilerine göre Rize ilinin tarım arazilerinin % 91,3'ünde çay yetiştirilmektedir. Çay, ilin en önemli tarımsal ürünü olup ülke üretiminin %78'i Rize'den karşılanmaktadır.

Çizelge 14: 2009-2013 Türkiye Çay Üretimi

YILLARA GÖRE YAŞ ÇAY ÜRETİM MİKTARLARI (TON)					
	2009	2010	2011	2012	2013
ÖZEL SEKTÖR TOPLAMI	510.442.198	715.350.187	578.160.620	497.388.942	503.835.179
ÇAYKUR	593.538.074	590.396.777	652.980.573	655.285.218	672.208.051
GENEL TOPLAM	1.103.980.272	1.305.746.964	1.231.141.193	1.152.674.160	1.176.043.984

Kaynak: TÜİK (2014k), Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Dünya çay üretiminden farklı olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde çay üretimi kimyasal ilaç kullanılmadan yapılmaktadır. Bu durum küresel pazarlarda önemli bir rekabet avantajını sağlamaktadır. Çay sektöründe doğru pazarlama yatırımlarının yapılması halinde bu avantaj çay ihracatına büyük katkı sağlayacaktır (Doğu Karadeniz Tarım Ürünleri Raporu, 2014, 3).

Çay ve Fındık dışında Bölgeye ait pek çok ürün bulunmaktadır. Bu ürünlere ait çizelge aşağıda verilmiştir. Listede verilen ürünlerin dışında Bölgenin kültür mantarı, yaban mersini vb. türde yetiştirebileceği birçok ürün günümüz itibariyle ekonomik olarak önemli bir yüzde elde edememektedir

Ancak yukarıda verilen tarım havzaları ve desteklenen ürün çeşitliliğine yönelik desteklerde Çizelge 15'de verilen ürünlerin bölgedeki ağırlıkları göz önünde bulundurulduğunda, büyük farklılıklar göze çarpmaktadır

Bu farklılıkların genel nedeni üreticileri farklı ürün gruplarında üretime yönlendirmek olarak düşünülebilir. Ancak özellikle Doğu Karadeniz bölgesi için belirlenen tarım havzasında desteklenen ürün gruplarının, bölgenin coğrafyasına uygun olmadığı gibi, tarım aleti ve traktör kullanımına pek uygun olmayan doğu bölgesi için, bu tür alet ve alt yapıya ihtiyaç duyan ürünlerin havza destek programında tercih edilmiş olması da düşündürücüdür.

.Çizelge 15: Karadeniz Bölgesi İçin Tarımsal Ürünler

Fındık	Trabzon, Giresun ve Ordu başlıca üretim alanlarıdır. Türkiye toplam üretiminin % 83'ü bölgeden karşılanır.
Çay	Giresun'dan Gürcistan'a kadar olan kıyı şeridinde yetiştirilir. Rize çevresinde yoğunlaşır. Türkiye toplam çay üretiminin %100'ü bu bölgeden karşılanır. Tabii ekim alanı en dar olan ürünlerimizdendir
Tütün	Daha çok Orta Karadeniz Bölümü'nde (Samsun, Amasya ve Tokat çevresi) yetiştirilir. Ayrıca Batı Karadeniz'de Düzce dolaylarında da üretimi yapılır. Türkiye toplam tütün üretiminin % 15'i bölgeden karşılanır
Kivi	Rize Trabzon, Samsun ve Kastamonu çevresinde tarımı yapılabilmektedir. İç kesimlerde ve Orta Karadeniz Bölümünde buğday ve arpa tarımı yapılmaktadır. Bölgeni kıyı kesiminde her mevsim yağış görülmesi, yaz kuraklığı isteyen (buğday, arpa, yulaf, çavdar, mercimek, pamuk gibi) ürünlerin kıyıda yetişmesini önlemiştir
Çeltik	Samsun, Çorum, Kastamonu ve Sinop çevresinde tarımı yapılmaktadır.
Şekerpancarı	Orta Karadeniz ve iç kesimdeki ovalarda tarımı yapılmaktadır.
Elma	Bölgede Amasya başta olmak üzere Kastamonu ve Tokat çevresinde yetiştirilir
Turunçgiller	Kış ılıkılığı sebebiyle Rize çevresinde tarımı yapılır. Rize'de turunçgiller tarımının yapılması mikroklima özelliğinden kaynaklanmaktadır
Kenevir	Samsun ve Kastamonu çevresinde tarımı gelişmiştir. Uyuşturucu elde edildiğinden üretimi devlet kontrolündedir
Mısır	Bütün Karadeniz kıyıları boyunca tarımı yapılır. Halkın temel besin maddesi olduğu için bölge ticaretinde önemi yoktur

Kaynak: RTB (2015), Kayalar ve Özçelik (2012)'den derlenmiştir.

Bölgede hayvancılık faaliyeti de önemli bir ekonomik etkinliktir. Kıyı kesiminde, nemli iklim nedeniyle gür çayırların bulunması büyükbaş hayvancılığın gelişmesinde etkili olmuştur. Bölgenin kuzeyindeki Karadeniz, balık potansiyeli bakımından zengindir. Türkiye balık üretiminin yaklaşık % 80'i Karadeniz'den karşılanır. Son yıllarda aşırı avlanma ve denizin kirlenmesi nedeniyle balık üretiminde düşme görülmüştür.

Karadeniz'de 200 m den daha derinlerde zehirli gazlar sebebiyle canlı hayatı yoktur. Küçükbaş hayvancılık bölgenin kesimlerindeki ovaların kenarlarında yaygındır.

Arcılık faaliyetleri de bölgede gelişmiştir. Özellikle Ordu Türkiye'nin önemli bal üretim merkezidir. Rize- Anzer yöresinin balları da dünyaca ünlüdür.

Ancak yeni tür üretim imkanları sağlamak açısından bölgenin uyum sağlayabileceği Doğu Karadeniz ormanlarını değerlendirebilecek türden üretim şekilleri 4 kesimdeki bulgular ve öneriler kısmında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bölge tarımsal ürünlerine yönelik sanayileşme hamlesini ise tamamlayamamanın sıkıntısını yıllar boyu hissetmiştir. Bu yüzden de sanayileşme olgusu daha çok madencilik sektörüne yönelik üretimler olmakla beraber, gemi inşaatı konusunda da ağır sanayi üretimi yapılan tersaneler de bölgede mevcuttur.

5.2.1.2 Tarımsal Ürünlerin Ekonomik Değeri, Fiyat Politikaları ve Pazarlanması

Bölge tarımsal açıdan değerlendirildiğinde TÜİK verilerine göre Türkiye'nin bitkisel üretiminin yıllar itibarıyla ortalama %13'ünü karşılamaktadır. Çizelge 16 incelendiğinde elde edilen veriler bitkisel üretimin TL değerinin Batı Karadeniz bölümünde, doğunun ortalama 2 katı değere sahip olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

Çizelge 16: Tarımsal Üretim Değeri Karadeniz Bölgesi

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Bitkisel üretim değeri (1000 TL)	Canlı hayvanlar değeri (1000 TL)	Hayvansal ürünler değeri (1000 TL)
2014	TR	Türkiye	97988282	62512147	44332506
	TR8	Bati Karadeniz	7350959	5158693	2225753
	TR9	Dogu Karadeniz	4024116	1433433	1242751
2013	TR	Türkiye	92452530	57656092	40459321
	TR8	Bati Karadeniz	7124521	4727349	1927854
	TR9	Dogu Karadeniz	4007120	1398374	1221753
2012	TR	Türkiye	87946988	63546623	49321861
	TR8	Bati Karadeniz	6908089	5887525	1895929
	TR9	Dogu Karadeniz	3993084	1803078	1180449
2011	TR	Türkiye	88979273	60076917	42571782
	TR8	Bati Karadeniz	7084572	5706425	1545870
	TR9	Dogu Karadeniz	3276406	1526876	971955

Kaynak: TÜİK (2014), Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

2011-2014 yılları arasındaki verilere göre, Türkiye'nin Canlı hayvan değerinin ortalama %10'u Karadeniz bölgesinden elde edilmektedir. Ayrıca Batı Karadeniz'in canlı hayvan değeri doğunun yaklaşık 4 katıdır.

2011-2014 yılları arasındaki diğer verilere göre ise, Bölgenin hayvansal ürün değeri Türkiye'nin yaklaşık %8 ini oluşturmaktadır, Ayrıca yine Batı, Doğu Bölgesinin yaklaşık iki katı hayvansal ürün değerine sahiptir.

Çizelge 14 ün değerlerine genel olarak bakıldığında ise Karadeniz bölgesinin GSMH da oluşturduğu tarımsal payın bölgenin tarımsal alan büyüklüğüne oranlandığında, özellikle doğu bölgelerinde verimsizlik ve etkinsizliğin ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bölgede elde edilen ürünler için piyasa fiyatı mekanizması işlemektedir. 2001 yılı öncesinde bölgede üretilen belli başlı ürünler için taban fiyat uygulaması mevcutken, günümüzde şeker pancarı, çeltik, çay, fındık, mısır, pazara yönelik üretilen sebze ve meyvelerin piyasa da arz ve talebe göre denge fiyatına ulaşması beklenmektedir.

Bu bağlamda üreticiler için özellikle tek yıllık bitki üretimi yapılan batı bölgelerinde gelecek yıl için miktar ve fiyat intibakı yapmak zorlaşmaktadır. Dolayısıyla bir önceki yılın piyasa dengesi göz önünde tutularak, üretim kararları verilmekte buda Cob-Web (Örümcek Ağı) olarak adlandırılan klasik iktisat görüşüne göre istikrarsız bir arz-talep zinciri oluşturmaktadır. Genelde bu istikrarsızlıktan üretici zararlı çıkmaktadır, çünkü tarımsal ürünler kolay ikame edilebilir mallardır. Bu sorunla ilgili çözüm önerileri ise 4 kesimde ki bulgular ve öneriler kısmında verilecektir.

Üreticilerin diğer bir sorunu ise batı bölgelerinde elde edilen sebze meyve vs. çabuk bozulabilecek ürünlerin arzını kontrol edememeleridir. Üretilen ürün satılmaz ise dökülmek zorunda kalacağı için, üretici piyasadaki fiyata razı olmak zorunda kalıp zarar minimizasyonu yolunu tercih etmektedir. Bu tür problemlerin aşılması için gerekli alt yapıların birlik, kooperatif vb. kuruluşlarla telafi edilebilir hale getirilmesi kaçınılmazdır.

Fındık gibi talebi yüksek ve bekletilebilen ürünlerin üretici tarafından arzını kontrol edebilmek mümkün gibi görünmektedir, ancak uygun koşullar sağlanmadığı sürece bu tür ürünleri depolamak, stoklamak üretici açısından maliyetlidir. Bu maliyetlerin yanında, fındık gibi ürünlerde fiyat değişimi aralığı iklim etkisi de dahil olmak üzere, fazla olmaktadır. Bu durum da üreticilerin ürünlerini biran önce pazara ulaştırmak yönünde baskı altında kalmalarına neden olmaktadır.

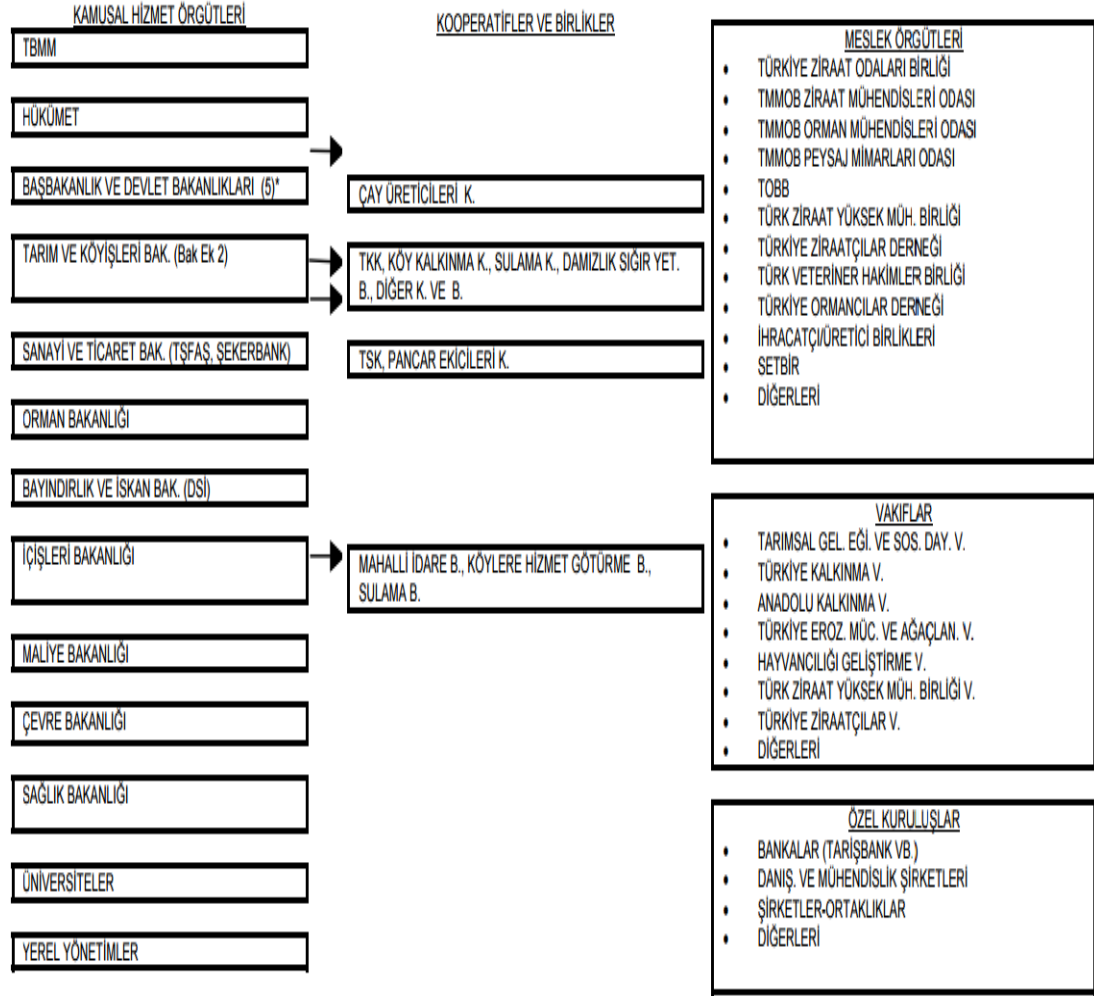
5.2.1.3 Tarımsal Ürünlere Yönelik Kooperatif, Birlik vb. Teşebbüslerin Durumları

Tarımsal üretimi arttırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri, üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesidir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, tarımın gelişip sanayileştiği ve üreticilerin de örgütlendiği görülür. Çünkü tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği arttırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, ancak örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (TZMO, 2015).

Günümüz politikaları olarak Tarımsal KİT'ler plansız bir şekilde özelleştirilmiştir. Özellikle 1990'ların ikinci yarısından sonra Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri (Tariş, Çukobirlik, Trakyabirlik, Fiskobirlik vb.) destekleme alımlarından vazgeçildiğinden devlet desteğinden yoksun kalmış ve piyasaları düzenleme görevlerini yapma olanakları kalmamıştır.

Öte yandan kısmi özerkleşmeye karşın günümüzde olduğu gibi hükümetlerin yıllardır bunların yönetimlerine müdahalesi sürmektedir. TMO, TEKEL ve ÇAYKUR gibi kuruluşlar da özerk olmadıklarından popülist politikalardan ötürü verimli çalıştırılmamış ve tarımsal desteklemede günümüzde görevini yapamaz duruma getirilmişlerdir (Gaytancıoğlu, 2001, 3).

Çizelge 17: Türkiye’de Tarım ile İlgili Kuruluşlar

* DPT, DTM, HM, YPK, KÖY HİZ., TCZB, TEKELUÇAYKUR, GAP, GÜMRÜK MÜS'

Kaynak: TZMO 2014a

Türkiye’de tarım ile ilgili kuruluşlar yukarıdaki Çizelge 17’de sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma dikkate alındığında alt yapı ve birim olarak mevcut grupların yeterli olduğu algısı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu birlik ve birimler hem kamusal hem birlikler şeklinde olsun, bütçe olarak yetersiz kuruluşlardır.

Piyasada fiyata müdahaleci veya arz miktar müdahalesi açısından üstün manevra kabiliyetine sahip bu tür KİT’ler, Ulu önder Atatürk zamanında temelleri atılmış ve ulusal anlamda kooperatifleşmenin dinamiğine sahip kuruluşlardır.

Ancak 2001 yılı sonrası dönemde gerek siyasi gerekse uluslararası politik çerçevede çizilen planlar doğrultusunda, bu emanetlerin atıl bırakılması, köreltilmesi

ve sindirilmesi sağlanarak üretici tarım sektöründe yalnızlaştırılmıştır. Uluslararası sermayenin dünya üzerinde hep daha ucuz emek daha ucuz ham madde arayışları, milli ekonomilerin içerisine sızmayı başarmış bu yüzden de kapitalizmin sömürgeci yüzü kendini emeksiz ve üretimden bağımsız ödemeler ve fonlar gibi çeşitli maskelerle gizlemeyi başarmıştır.

Bu nedendir ki hem kısım 5.2.1.3 de bahsedilen geleceğin fiyat ve arz açısından öngörülememiş olması hem de üretimden bağımsız destekleme ödemeleri, toplum açısından uzun vadede refah kayıplarının artmasına neden olacaktır.

5.2.2 Sanayi Politikaları İle İlgili Değerlendirmeler

Karadeniz bölgesinin birçok ili kalkınmada öncelikli yöreler listesinde 1. sıradadır (EK2). Ekonomik açıdan bölgede sanayi ve istihdam'ın artmasına yönelik belirlenen politikaları kısaca açıklamak gerekirse;

5.2.2.1 Sanayi Sektöründe Uygulanan Politikalar

Yatırım ve istihdamın teşviki uygulaması, 4325 sayılı Kanunla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin bazı illerinde ve kalkınmada öncelikli yörelerde yeni yatırım sahalarının açılması, buralarda yaşayan insanlar için iş ve istihdam imkânlarının artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve diğer bölgelere olan göçün önlenmesi amaçlanmış ve söz konusu bölgelerde çeşitli vergi teşvikleri uygulanmıştır. Ancak, ülkemiz koşulları sebebiyle 4325 sayılı Kanun'dan beklenen sonuçlar alınamamıştır.

Bölgelerarası sosyal ve ekonomik farkların giderilmesi, göçün önlenmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi amaçların gerçekleşmesi için, yeni önlemlerin alınması gerektiğine kanaat getirilmiş ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı'na 2001 yılı için belirlenen fert başına gayri safi yurt içi hâsıla tutarı, 1.500 ABD Doları veya daha az olan illere, 5084 sayılı Kanun ile 2004 yılı Mart ayından itibaren, çeşitli destek ve teşvikler sağlanmıştır. Bu destek ve teşvikler ana başlıkları itibariyle aşağıdadır

- Yeni istihdam edilen personelin ücretlerinden kesilen gelir vergisi stopajının alınmaması,
- Yeni istihdam edilen personelin sigorta primi işveren paylarının hazine tarafından ödenmesi,
- Bedelsiz yatırım yeri tahsisi, Enerji desteği

5084 sayılı Yatırım ve İstihdamın Teşviki Kanunu'na bakıldığında, yeni istihdam yaratmak, kapsama dâhil olan illerde söz konusu destek ve teşviklerden yararlanmanın ön koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla birincil şart istihdamdır. 5084 sayılı Kanun'da 5228 (5), 5350 (6), 5568 (7) ve son olarak 5615 sayılı Kanunla uygulama ve yararlanma koşulları açısından çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 5615 sayılı kanunla yapılan değişiklikler; 28.03.2007 tarih 5615 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile 01.05.2007 tarihi itibariyle yatırım ve istihdamın teşviki uygulamasındaki istihdam şartı on işçi olarak değiştirilmiştir.

Bunun yanı sıra 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin mevcut işçi sayısını, otuz işçiyi geçmek koşuluyla, % 20 oranında arttırmaları yönündeki şart kaldırılmıştır. Ayrıca Çanakkale ilinin Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri de teşvik kapsamına alınmış ve bedelsiz yatırım yeri tahsisine ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir.

5615 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler sonrası yatırımın ve istihdamın teşviki uygulaması ana başlıkları itibariyle ele alınmıştır.

A) Teşvik Kapsamındaki İller

Teşvik kapsamındaki iller yazımızın başında yer alan haritada koyu renklendirilmiş olup, kişi başına gayri safi yurt içi hasıla tutarı 1.500 ABD Doları veya daha az olan ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan toplam 49 il ile Çanakkale ilinin Bozcaada ve Gökçeada ilçelerinden ibarettir.

Teşvik kapsamındaki il ve ilçelerde birden fazla işyeri bulunması durumunda teşvikten yararlanma koşulu her bir işyeri için ayrı ayrı aranmaktadır. Yani Kanun kapsamındaki il ve ilçelerde mükelleflerin birden fazla işyeri bulunması durumunda asgari on işçi çalıştırma şartı Sosyal Güvenlik Kurumu'na verilen aylık prim ve hizmet belgesinde gösterilen işçi sayısı dikkate alınarak, her bir işyeri itibariyle ayrı ayrı değerlendirilmektedir

B) Yararlanma Süresi

Teşvik kapsamındaki illerde gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi işveren hissesi teşviki ve enerji desteği 31.12.2008 tarihine kadar uygulanacaktır.

Ancak Kanun kapsamındaki illerde;

- 31.12.2007 tarihine kadar tamamlanan yatırımlar için beş yıl,
- 31.12.2008 tarihine kadar tamamlanan yatırımlar için dört yıl,
- 31.12.2009 tarihine kadar tamamlanan yatırımlar için üç yıl süreyle destek ve teşviklerden yararlanabilecektir.

Ayrıca Çanakkale ilinin Bozcaada ve Gökçeada ilçelerindeki işletmeler 01.05.2007 tarihinden itibaren gerekli şartları taşımaları kaydıyla destek ve teşviklerden 5 yıl süreyle yararlanmaları mümkündür.

C) Gelir Vergisi Stopajı Teşviki

Kanun kapsamındaki il ve ilçelerde, 01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayanlar ile 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, bu il ve ilçelerdeki işyerlerinde en az on işçi çalıştırmaları koşuluyla istihdam ettikleri tüm işçilerin ücretleri üzerinden organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki işyerlerinde tamamını, diğer yerlerdeki işyerlerinde ise % 80'i tutarında gelir vergisi stopajı teşvikinden yararlanabileceklerdir.

Ancak bu tutar işçi sayısı ile asgari ücret üzerinden ödenmesi gereken verginin çarpımı sonucu bulunacak tutarın organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki işyerlerinde tamamını, diğer yerlerdeki işyerlerinde ise %80'ini aşamayacaktır. Bu

şekilde hesaplanan tutar verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilmektedir.

D) Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki

Kanun kapsamındaki il ve ilçelerde, 01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayanlar ile 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri, bu il ve ilçelerdeki işyerlerinde en az on işçi çalıştırmaları koşuluyla istihdam ettikleri tüm işçilerin prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki işyerlerinde tamamını, diğer yerlerdeki işyerlerinde ise % 80'i tutarında sigorta primi işveren hissesi hazinece karşılanacaktır.

Ancak bu tutar işçi sayısı ile prime esas kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarının çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden organize sanayi ve endüstri bölgelerindeki işyerlerinde tamamını, diğer yerlerdeki işyerlerinde ise % 80'ini aşamayacaktır.

İşveren hissesine ait primlerin Hazine'ce karşılanabilmesi için işverenlerin çalıştırdıkları sigortalılarla ilgili olarak 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu uyarınca aylık prim ve hizmet belgelerinin yasal süresi içerisinde Kurum'a verilmesi ve sigortalıların tamamına ait sigorta primlerinin işçi hissesine isabet eden tutarı ile Hazinece karşılanmayan işveren hissesine ait tutarın ödenmiş olması şarttır. Bu maddeye göre işveren tarafından ödenmesi gereken primlerin geç ödenmesi halinde, Hazine'ce Kurum'a yapılacak ödemenin gecikmesinden kaynaklanan gecikme zammı, işverenden tahsil edilmektedir.

E) Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

Yapılan son değişiklikler sonrasında yatırım ve istihdamın teşviki amacıyla bedelsiz irtifak hakkı tesis edilmesine ve bedelsiz kullanma izni verilmesine ilişkin usul ve esaslar 26.05.2007 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Buna göre, Kanun kapsamındaki il ve ilçelerde en az on kişilik istihdam öngören yatırımlara girişen gerçek veya tüzel kişiler lehine; Hazine'ye, özel bütçeli

kuruluşlara, il özel idarelerine veya belediyelere ait arazi veya arsaların üzerinde kırk dokuz yıl süreli bağımsız ve sürekli nitelikli bedelsiz irtifak hakkı tesis edilebilir veya Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunması nedeniyle irtifak hakkı tesis edilemeyen taşınmazlar üzerinde ise, 49 yıl süreli bedelsiz kullanma izni verilebilmektedir. Ayrıca, yatırımcı tarafından, mücbir sebepler hariç öngörülen sürede yatırımın en az yüzde ellisinin tamamlanmadığının veya taşınmazın üzerine yatırıma başlama tarihinden itibaren bir yıl içinde herhangi bir yatırım yapılmadığının ya da işletmeye geçtikten sonra faaliyetin sona erdirildiğinin tespit edilmesi halinde, irtifak hakkı ve kullanma izni sözleşmesinin ağır şekilde ihlali sayılmakta ve bu durumda herhangi bir yargı kararı aranmaksızın irtifak hakkı veya kullanma izni iptal edilmekte ve taşınmazın carî yıl proje maliyet bedelinin yüzde biri oranında tazminat alınmaktadır.

Yatırımcı tarafından, mücbir sebepler hariç öngörülen sürede yatırımın en az yüzde ellisinin gerçekleştirilmesine rağmen yatırımın tamamlanmaması veya öngörülen istihdam sayısına yüzde onu aşan oranda uyulmaması halinde ise bedelsiz olarak tesis edilmiş irtifak hakkı veya verilen kullanma izni, yıllık yatırımın carî yıl proje maliyet bedelinin binde beşi olmak üzere, bedelliye dönüştürülmektedir.

F) Enerji Desteği

Kanun kapsamındaki illerde, 01.04.2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen ve asgarî on işçi çalıştıran işletmeler ile 01.04.2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş ve asgarî on işçi çalıştıran işletmelerden; fiilen ve sürekli olarak hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), organik ve biyoteknolojik tarım, kültür mantarı yetiştiriciliği ve komposto, seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu ile imalât sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında faaliyette bulunanların elektrik enerjisi giderlerinin % 20'si Hazine'ce karşılanmaktadır.

Bu orana, 01.04.2005 tarihinden sonra faaliyete geçen işletmelerde asgarî sayıdan sonraki her bir işçi için, 01.04.2005 tarihinden önce faaliyete geçmiş işletmelerde ise bu tarihten sonra işe başlayan ve asgarî işçi sayısından sonraki her bir işçi için, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmeler

için % 50'yi, diğer alanlarda faaliyette bulunan işletmeler için % 40'ı geçmemek üzere, 0,5 puan eklenmektedir (Resmî Gazete Sayı: 26483, 2007, 4).

Fiilen ve sürekli olarak çalıştırılan işçi sayısının tespitinde, aylık prim ve hizmet belgeleri esas alınmaktadır.

Çizelge 18: Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Yoksulluk Durum Göstergesi

YILLAR	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Yoksulluk sınırı (TL)	Yoksul sayısı (bin kişi)	Yoksulluk oranı (%)
2006	TR8	Batı Karadeniz	2057	675	15,3
2006	TR9	Doğu Karadeniz	2574	324	13,2
2007	TR8	Batı Karadeniz	2782	549	12,3
2007	TR9	Doğu Karadeniz	3028	226	9,2
2008	TR8	Batı Karadeniz	2795	524	11,9
2008	TR9	Doğu Karadeniz	3318	338	13,7
2009	TR8	Batı Karadeniz	3135	621	14,1
2009	TR9	Doğu Karadeniz	3500	275	11,1
2010	TR8	Batı Karadeniz	3424	630	14,4
2010	TR9	Doğu Karadeniz	3621	336	13,4
2011	TR8	Batı Karadeniz	3870	609	13,8
2011	TR9	Doğu Karadeniz	3946	271	10,7
2012	TR8	Batı Karadeniz	4389	526	12
2012	TR9	Doğu Karadeniz	4432	280	11,1
2013	TR8	Batı Karadeniz	4737	484	11,1
2013	TR9	Doğu Karadeniz	5207	228	9

Kaynak: TÜİK (2014m), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

2001 yılı sonrası Karadeniz bölgesinde uygulanan politikalar doğrultusunda, bölgenin nüfus, işgücü, kişi başına düşen GSMH, yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranları incelenerek bölge hakkında aşağıda verilen Çizelgeler doğrultusunda yorumlamalar yapılmıştır.

Yukarıdaki Çizelge 18'e göre 2006 yılı sonrası bölgenin genel yoksulluk oranı hem yüzdesel olarak hem de kişi sayısı olarak azalma eğilimindedir. Yoksulluk oranı bu bölgede 2006 yılında ortalama %14 iken 2013 sonu itibariyle ortalama %10 seviyelerine gerilemiştir. Bu azalış bölgedeki ekonomik durumun yıllar itibariyle iyiye gittiğini destekler niteliktedir.

5.2.2.2. Sanayi Sektöründe Enerji İhtiyacı

Ekonomik olarak üretimin en önemli girdisini oluşturan enerji, geçmişte olduğu gibi bugün de insanoğlunun önemle üzerinde durduğu ve sahip olabilmek için uğrunda savaştığı bir üretim faktörüdür. Dünyadaki enerji kaynakları yavaş yavaş tükenmeye başlamış ve mevcut olanlar da çok değerli hale gelmiştir.

Türkiye’de enerji tüketimini yerli üretimle karşılamak mümkün değildir, dışa bağımlılık artmaktadır, sanayi sektörü de enerji ihtiyacı açısından dışa bağımlılık arz etmektedir.

Çizelge 19: Türkiye ve Karadeniz Bölgesi Enerji Tüketimi (2013-2009)

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Toplam tüketim (MWh)	Resmi daire (MWh)	Sanayi işletmesi (MWh)	Ticarethane (MWh)	Mesken (MWh)	Tarım sulama (MWh)	Kişi başına toplam elektrik tüketimi (KWh)	Kişi başına sanayi elektrik tüketimi (KWh)	Kişi başına mesken elektrik tüketimi (KWh)
2013	TR	Türkiye	1980451	817971	9325178	3745323	4497148	382468			
		Batı	1014608								
	TR8	Karadeniz	0	466771	5424514	1204508	2430839	84835	2255	1206	540
	TR9	Doğu Karadeniz	4072372	272013	1051728	767264	1566251	1607	1595	412	613
2012	TR	Türkiye	1949233	879349	9230173	3182592	4537513	454598			
		Batı									
	TR8	Karadeniz	9921224	425732	5329999	1149697	2389392	71229	2213	1189	533
	TR9	Doğu Karadeniz	3953802	175742	1032946	682233	1559702	1490	1553	406	613
2011	TR	Türkiye	1860995	727243	8798019	3052523	4427109	381390			
		Batı									
	TR8	Karadeniz	9426688	326549	5031283	946079	2400204	78856	2106	1124	536
	TR9	Doğu Karadeniz	3814519	228224	1010719	634496	1492298	1540	1518	402	594
2010	TR	Türkiye	1720506	710198	7933065	2773200	4141070	436033			
		Batı									
	TR8	Karadeniz	8441277	299600	4368415	908945	2220131	59291	1868	967	491
	TR9	Doğu Karadeniz	3389044	199018	908414	501524	1372952	1059	1347	361	546
2009	TR	Türkiye	1568940	698964	7047007	2501885	3914750	366180			
		Batı									
	TR8	Karadeniz	8213319	322910	4358526	754756	2123326	66229	1820	966	471
	TR9	Doğu Karadeniz	3241115	177771	811082	534538	1339652	1156	1283	321	530

Kaynak: TÜİK (2014n), Araştırmacının TÜİK’den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Çizelge 19 incelendiğinde bölgesel olarak yıllar itibariyle ülkenin sanayi sektörüyle doğru orantılı olarak Karadeniz bölgesinin de sanayi sektöründe enerji

ihtiyacı artmaktadır. Batı Karadeniz bölümünde tarımsal üretim dahil toplam enerji tüketiminde Doğu Karadeniz bölgesine göre 2 katı tüketim olduğu yine çizelgeden elde edilebilecek bir sonuçtur.

Ayrıca Türkiye genelinde tüketilen enerjinin %7 si Karadeniz Bölgesinde tüketilmektedir.

2005 yılında yayınlanan enerji desteği tebliği gereği, istihdamı artırmak amacıyla işletmelere enerji desteği yapılmasına karar verilmiştir. Enerji desteği açısından yayınlanan tebliğler gereği, imalat sanayinde 30 işçi ve üzeri işletmelere enerji desteği uygulanmaktadır.

Türkiye gibi ülkelerin sanayi gelişimi açısından desteklenmek ihtiyacı olduğundan dolayı, bu yönde belirlenecek politikalara şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

Ancak Karadeniz bölgesi pek fazla ağır sanayi kollarına sahip değildir. Bölgede dikkat çeken en önemli yer, Karabük ilinde bulunan demir-çelik işletmesidir. Enerji ihtiyacını da yakın illerdeki kömür ile karşılamaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Sanayileşme ile ilgili pek çok beş yıllık kalkınma planları hazırlanmış, başlangıç olarak da ilk 4 ü düzenli bir şekilde devletçi politikalar olarak hayata geçirilmiştir, küreselleşme sürecine ayak uydurmaya çalışan Türkiye sanayi devrimini tam manasıyla gerçekleştirememiştir. Bu bağlamda ülke genelinde sanayi sektörü dahil, genel enerji bağımlılığını azaltmak adına 1400 civarında HES yapılmış, bunlarında yaklaşık 430 tanesi Karadeniz bölgesinde yer almıştır. Ancak verimliliği ve su tutuşu az olan bu HES'ler ekonomiye önemli bir katkı sağlamamıştır.

5.2.2.3 Bölgedeki Yatırımcı ve Sermaye Yetersizliği

Ülkemizde işletmelerin ve yatırımcıların en çok karşılaştığı sorunlar; pazarlama, planlama, finansman faaliyetleridir. KOBİ'ler finansman yetersizlikleri nedeniyle gelişmiş teknolojilere sahip olamamakta, eski teknoloji ile emek yoğun çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da ürettikleri malın kalitesine olumsuz yansımaktadır. Kalitesiz üretim, KOBİ'lerin satış gücünü, dolayısıyla büyük

işletmelerle rekabet g¼c¼n¼ engellemektedir. Eski teknolojilerle yapılan ¼retim ile ihracat yapılması ve uluslararası pazarlarda rekabet olanağı yoktur. KOBİ'ler finansman sıkıntılarından dolayı yeterli pazarlama imkânı da bulamamaktadırlar. Pazarlama için gerekli harcamalar KOBİ'lerin bünyesinde gerektiği kadar bulunmadığından dolayı KOBİ'ler yurtdışı pazarların yanı sıra, yurtiçi pazarlarda da girişte zorluk yaşamaktadırlar (Oktay ve Güney, 2002, 4).

Karadeniz bölgesi konumu itibariyle özellikle doğu kesimleriyle, iç Pazar t¼keticiminin fazla olduğu illere uzak, dış ticarete de sanayi ¼retimi a¼ısından rekabet edemediği için yetersiz kalmaktadır. Çünkü bölgenin sermaye birikimi, yine bölgede yatırıma dönüřtür¼lememektedir.

Bölge geniş yüzölç¼m¼ ve engebeli arazi yapısıyla özellikle iç kesimlere ulaşım imkânları bakımından dezavantajlı bir konuma sahiptir. Ulaşım altyapısı yıllar itibari ile iyileşiyor olsa da pazara erişilebilirlikte yaşanan zorluklar bölgenin sosyoekonomik gelişmişliğine etki eden önemli fakt¼rlerdendir. Bu yüzden yatırımcılar için bölge cazibesini yitirmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi Türkiye'nin ortalama geliri en düşük olan bölgelerinden birisidir. En son veriler bölge gelir ortalamasının, Türkiye ortalamasının ancak 2/3 ü kadar olduğunu göstermektedir. Bu düşük gelir ve sınırlı istihdam olanakları nedeniyle bölgeden önemli oranlarda göç olmaktadır. Bölge 1960'tan beri doğal nüfus artışının önemli bir bölüm¼n¼ göç olarak verirken, nüfus 1990'dan sonra mutlak olarak da düşmüştür. Düşük gelir düzeyi dışında, bölgenin gelir kaynakları a¼ısından da önemli sorunları bulunmaktadır (DOKAP, 2001, 6).

Çizelge 20 de bölgenin iller bazında iřg¼c¼ işsizlik ve istihdam oranları verilmektedir. Çizelgeden anlaşılacağı üzere bölgenin iřg¼c¼ fazlalığı vardır ve istihdam yaratılacak yeni sekt¼rlere şiddetle ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda bölgenin yatırımcı ve sermaye sorunu yaşadığı açıktır.

Çizelge 20: İl bazında İşgücü Göstergeleri 2013

		İşgücüne katılma oranı				İşsizlik oranı				İstihdam oranı			
		Labour force participation rate				Unemployment rate				Employment rate			
				%95 Güven aralığı				%95 Güven aralığı				%95 Güven aralığı	
				95% Confidence intervals				95% Confidence intervals				95% Confidence intervals	
İl kodu	İl adı	Oran	Değişim katsayısı	Alt sınır	Üst sınır	Oran	Değişim katsayısı	Alt sınır	Üst sınır	Oran	Değişim katsayısı	Alt sınır	Üst sınır
Province code	Province name	Rate (%)	Coefficient of variation (%)	Lower limit	Upper limit	Rate (%)	Coefficient of variation (%)	Lower limit	Upper limit	Rate (%)	Coefficient of variation (%)	Lower limit	Upper limit
5	Amasya	50,7	0,5	50,2	51,3	6,6	2,0	6,4	6,9	47,4	0,6	46,8	47,9
8	Artvin	50,7	1,5	49,1	52,2	7,1	5,2	6,4	7,8	47,1	1,7	45,5	48,6
14	Bolu	55,3	0,4	54,9	55,8	9,6	1,3	9,4	9,9	50,0	0,4	49,6	50,4
19	Çorum	52,0	0,7	51,3	52,6	5,9	2,6	5,6	6,2	48,9	0,7	48,2	49,6
28	Giresun	51,3	0,4	50,8	51,7	6,5	1,4	6,4	6,7	47,9	0,4	47,5	48,3
29	Gümüşhane	49,9	1,5	48,4	51,3	7,2	4,0	6,7	7,8	46,3	1,6	44,8	47,7
37	Kastamonu	47,2	0,8	46,4	47,9	6,2	2,7	5,9	6,6	44,2	0,9	43,5	45,0
52	Ordu	52,2	1,3	50,9	53,5	6,1	5,3	5,5	6,8	49,0	1,4	47,6	50,3
53	Rize	51,5	1,2	50,3	52,8	6,7	4,5	6,1	7,3	48,1	1,4	46,8	49,4
54	Sakarya	54,8	0,9	53,8	55,8	9,4	3,1	8,9	10,0	49,7	1,1	48,6	50,7
55	Samsun	50,5	0,4	50,2	50,9	6,6	1,3	6,4	6,8	47,2	0,4	46,8	47,5
57	Sinop	46,4	0,9	45,6	47,2	6,2	2,9	5,9	6,6	43,5	1,0	42,7	44,4
60	Tokat	49,9	0,7	49,2	50,6	6,6	2,6	6,2	6,9	46,7	0,8	45,9	47,4
61	Trabzon	50,3	1,1	49,2	51,4	7,4	3,5	6,9	7,9	46,6	1,2	45,5	47,7
67	Zonguldak	55,3	0,5	54,8	55,9	7,6	1,8	7,3	7,8	51,2	0,6	50,6	51,7
69	Bayburt	51,3	0,9	50,4	52,2	6,2	3,6	5,8	6,7	48,1	1,0	47,2	49,1
72	Batman	36,2	1,9	34,9	37,6	23,4	6,0	20,7	26,2	27,8	3,1	26,1	29,5
74	Bartın	58,5	1,3	57,0	60,0	6,2	5,9	5,5	6,9	54,9	1,4	53,4	56,5
81	Düzce	56,6	0,8	55,7	57,6	8,7	3,5	8,1	9,3	51,7	1,0	50,7	52,7

TÜİK, İl bazında temel işgücü göstergeleri,2013
TurkStat, Main labour force indicators by province, 2013

Kaynak: TÜİK (2014o), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Karadeniz bölgesi için genel bir değerlendirme yapılırsa iletişim, hammadde ve işgücü yeterli iken, ulaşım, enerji ve teknoloji konularında kısmen yetersizlikler söz konusudur. Sermaye açısından ise aşırı derecede yetersizlikler bulunmaktadır.

Bu bağlamda Karadeniz bölgesinin yeterli sermayeye sahip yatırımcılar ile buluşturulması durumunda bölge için katma değer yaratacak bulgu ve önerileri 4. Kesimde aktarılacaktır.

5.2.2.4.Bölgenin Ham Madde, Doğal Zenginlik, Tarımsal Ürün ve Kaynaklarına Yönelik Sanayi Yatırımlarının İlişkilendirilmesi

Kalkınmakta olan bir ülke güvenilir, devamlı ve bol kaynaklara ihtiyaç duyar. Bu kaynakların başında insan kaynakları ve doğal kaynaklar gelir. İnsan faktörünün olmadığı bir ortamda, özellikle de yetişmiş insan gücünün olmadığı yerde doğal kaynaklar bir anlam ifade etmez. Çünkü kaynakları çıkartan, şekillendiren, başka kaynaklarla birleştirerek yeni kaynak üreten ve bütün bunları kendi ihtiyaçları için kullanan insandır.

İnsan, var oluşundan bugüne doğal kaynaklardan faydalanmıştır. Ancak bu kaynaklar esas önemini Sanayi Devrimi ve sonrasındaki gelişmelerle kazanmıştır.

Teknik icatlar ve gelişmeler, kaynakların işletilmesini büyük ölçüde kolaylaştırmış ve böylece doğal kaynakların önemi daha da artmıştır. Bazı toplumlarda ulaşılan refah düzeyi, aslında doğal kaynakların rasyonel ve en akılcı bir biçimde işletilmesi ve sanayi ham maddesi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Doğal kaynaklar, ülkelerin en önemli ekonomik güçleridir. Kalkınma modellerini öncelikle öz kaynaklarına dayandıran ve eksiklerini dış kaynaklarla destekleyen ülkeler, kalkınma sürecini istikrarlı bir şekilde alabilmişlerdir.

Günümüzde de dünya nüfusunun artışı ve sanayideki teknik gelişmeler doğal kaynaklara olan ihtiyacı her geçen gün artırmaktadır. Nüfus artışı, pazar alanları oluştururken teknik icatlar ve üretim hızının artması farklı doğal kaynaklara yönelme ihtiyacını artırmıştır. Sınırsız olan insan ihtiyaçları sınırlı düzeydeki doğal kaynakların işletilmesi ile karşılanmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda Doğal kaynakları ile uyumlu olarak Bölgenin ağır sanayi üretimi kömür madenciliği ve demir çelik fabrikalarından ibarettir, Bölgede yer şekillerinin elverişsizliğinden dolayı ulaşım yeterince gelişmemiştir. Bundan dolayı sanayi istenilen düzeyde gelişmemiştir. Karabük ve Ereğli-Zonguldak da Demir madeni çıkarılmamasına rağmen bölgenin gelişmesinde taşkömürü yatakları etkili olmuştur. Samsun'da bakır madeni çıkarılmamaktadır. Burada da bakır işletmesi kurulmasında iç kesimlere ulaşım iyi olması etkili olmuştur ayrıca çay ve fıncığa, çeltiğe, şeker pancarına yönelik işleme tesisleri de orta ve küçük ölçekli olarak bölgede bulunmaktadır.

Bölgede tarımsal üretim açısından sıkıntı yoktur, üretilen ürünlerin pazarlanması ve tüketiciye ulaştırılması konusunda üreticinin sıkıntıları mevcuttur. Yıllar itibariyle tarımsal ürünler arz miktarı bakımından farklılıklar gösterdiği için bu ürünlere yönelik büyük çapta yatırım yapmak riskli bir iştir.

5.3.Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Siyasi Çözümler

Türkiye de kamu kesimi ve ağırlığı göz önüne alındığında, kamunun uyguladığı politikaları, ekonomik ve sosyal yönleri ile birlikte siyasal yönüyle de incelemek gerekmektedir.

Günümüz itibariyle uygulanan popülist politikalar eşliğinde, tüketime özendirici, küresel sermayeyi besleyen bir algının yıllar itibariyle, toplum benliğinde yaratılmış olduğunu görmek zor olmasa gerekmektedir.

Karadeniz bölgesi için ise durum genel tablodan farklı değildir. Özellikle bölge için Fındık, Çay, Çeltik, Şeker pancarı gibi ürünlerde siyasi kaygıların arttığı seçim dönemleri öncesi piyasa fiyatının üstünde taban fiyatı belirlenirken, satılmayan ürünlerin görev zararı da kooperatif ve birliklerin ya da KİT lerin üzerinde kalmıştır. Hatta öyle popülist dönemler yaşanmıştır ki, Fındık için Dolar üzerinden Kg fiyatları belirlenmiş, bu tutum ve siyasi irade uzun vadede Taban fiyat politikasına göre hareket etmek zorunda kalan birlikleri önce batma noktasına getirmiş, sonra ise bu birlikler tamamen kapanmışlardır.

Aşağıdaki Çizelge 19 da Türkiye fındık üretimi ve ocak sayıları verilmiştir. 1988-2001 dönemi arasında veriler dikkatli incelenirse üretim ve meyve veren ocak sayıları orantılı bir şekilde artmaktadır

Bunun nedeni olarak Taban Fiyat uygulamasının sürekliliği ile koruma altına alınan çiftçilerin özellikle batı kesimlerde de yeni fındık dikimi yapmalarıdır. Bu bölgelerde susam, buğday, ayçekirdeği gibi ürünlerin ekiminden vazgeçilerek hem çok yıllık bitki olması hem de bakım maliyetinin ucuz olmasının yanında, daha verimli ve piyasa fiyatı korunan bir ürün olması nedeniyle dikilen ocak sayısının arttığı gözlenmektedir.

Çizelge:21 Türkiye Fındık Üretimi ve Ocak Sayıları

Fındık - Hazelnuts ⁽¹⁾			
YILLAR	Ocak sayısı Number of ocak (Bin-Thousand)		Üretim (Ton) Production (Tonne)
	Meyve veren Bearing	Meyve vermeyen Non bearing	
1988	260 840	16 586	402 500
1989	257 400	17 250	550 000
1990	264 650	17 840	375 000
1991	245 574	20 389	315 000
1992	240 000	21 000	520 000
1993	255 271	25 046	305 000
1994	259 200	20 200	490 000
1995	271 150	21 500	455 000
1996	270 295	20 390	446 000
1997	271 730	23 200	410 000
1998	273 980	17 450	580 000
1999	278 900	16 350	530 000
2000	282 970	9 881	470 000
2001	285 000	12 100	625 000
2002	289 000	10 876	600 000
2003	303 900	13 900	480 000
2004	325 000	20 000	350 000
2005	321 500	15 215	530 000
2006	337 380	15 135	661 000
2007	357 948	19 287	530 000
2008	340 286	16 803	800 791
2009	347 414	21 852	500 000
2010	356 762	11 511	600 000
2011	354 713	8 569	430 000
2012	348 781	8 210	660 000
2013	348 563	6 984	549 000
2014	349 190	6 220	412 000

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
(1) Fındık için ocak sayısıdır.

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2014a)

2001 yılından itibaren ilk olarak DGD uygulamaları, 2009 dan sonra ise Tarım Havzası destekleme politikaları uygulanmıştır. Çizelgede bu verilere bakıldığında ise batı bölgelerde Fındık alan desteğinin kaldırılmasından sonra bile çizelgede, dikilen ocak sayısının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen elde edilen ürünün aynı oranda artmadığı gibi bir gerçeğe de karşılaşılmaktadır. Bu ise alan bazlı desteklemeden faydalanma hakkına sahip Doğu Karadeniz bölgesinin verimsiz

olan yüksek kesimlerdeki arazilerini de fındık dikimi için kullanarak alan bazlı ve havza destekli yardımlardan faydalanmayı amaçladıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Sanayi açısından duruma bakıldığında ise, Çizelge 22 den görüldüğü üzere 2010 yılı verileri üzerinden yapılacak yorum sonucunda, bölgeler arasındaki gelir dağılımı farkları bulunmaktadır. Karadeniz bölgesi sanayi hamlesinde başarılı olamadığı için hem gelir dağılımındaki adaletsizliği yüksek, hem de bölgeler arasında gelir dağılımı düşük bir bölge olarak kalmıştır.

Çizelge 22: Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı ve Gini Katsayısı Değerleri

Bölge Adı	2010 Genel TL	İlk % 20	Son % 20	Gini Katsayısı
TR Türkiye	9,735	2,841	22,573	0.402
TR2 Batı Marmara	9,777	3,24	21,093	0.360
TR3 Ege	11,085	3,681	25,323	0.387
TR4 Doğu Marmara	10,147	3,874	21,438	0.341
TR5 Batı Anadolu	11,116	3,681	24,335	0.367
TR6 Akdeniz	9,546	3,137	22,472	0.397
TR7 Orta Anadolu	8,338	2,955	18,305	0.362
TR8 Batı Karadeniz	8,231	2,816	17,284	0.348
TR9 Doğu Karadeniz	8,403	3,171	16,858	0.327

Kaynak: TÜİK (2014p); Araştırmacının TÜİK'den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

Öte yandan sanayi açısından popülist politika uygulama imkanı olmayan Karadeniz bölgesi, tarımsal ürünlerine yönelik sanayi hamlesini başlatabilecek liderlere şiddetle ihtiyaç duymaktadır.

5.4.Uygulanan Kamu Politikaları İle İlgili Bilimsel ve Teknolojik Çözümler.

Bu bölümde Karadeniz Bölgesi genelinde tarım ve sanayi sektörünün bilimsel ve teknolojik açıdan değerlendirmesi yapılmıştır, Bölgede Firmaların ve üreticilerin karşılaştığı genel sorunlar ile ilgili bilgiler verilmiştir.

5.4.1.Bölgeye Ait Ürünlerin Depolanması

Karadeniz bölgesi birçok ürün açısından verimli olmasına karşın üretilen ürünlerin saklanması, stoklanması özellikle sebze ve meyve üretimi için neredeyse imkânsız haldedir.

Çiftçiler elde ettikleri ürünü belirlenen piyasa fiyatı düşük olsa bile satmak zorundadırlar. Bazen üreticiler için tarlada ürünü toplamak daha maliyetli hale geldiği için, elde edilen ürünler tarladan toplanmayıp, ya hayvanlara yem yapılmakta ya da traktörlerle sürülerek tarlada çürütülmektedir.

Bu ise büyük bir ekonomik kayıptır. Lisanslı depolama faaliyetleri ile ilgili Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirli çalışmalar geç de olsa başlatılmıştır. 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu, tarım ürünlerinin, emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanmasına ve ürün senetleri vasıtasıyla, ticaretinin kolaylaştırılmasına ilişkin hizmet ve faaliyetleri yürütmeyi düzenleme altına almıştır. (Resmi Gazete Sayı: 26483, 2005, 2) Ayrıca bu ürünlerin bekletilmesi ile elde edilen karlar vergi dışında bırakılacaktır (Ek3).

Karadeniz Bölgesi Lisanslı depoculuk açısından bu uygulamaya şiddetle ihtiyaç duyan bölgelerin başında gelmektedir. Ancak, Lisanslı Depoculuk sisteminin kurulması, etkin ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi için, çeşitli tamamlayıcı unsurlarında bitirilmesi gerekmektedir. Merkezi Kayıt Kuruluşu, Elektronik ürün senedine ilişkin, tüm kayıtları saklama görevini gerçekleştirecek çalışmaları tamamlayarak, sistemini hazır hale getirmelidir,

Ürün teslim aşamasında yaşanacak, ürünün kalite ihtilaflarını çözecek hakem laboratuvarların, sistemdeki tüm laboratuvarların işleyiş, denetim ve eğitim görevini üstlenecek referans laboratuvarın, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na belirlenmesi,

Elektronik ürün senetlerinin el değiştirilmesini sağlayacak, Türkiye Ürün İhtisas Borsası'nın kurulması gerekmektedir (<http://www.polatliborsa.org.tr/tr/Haberler/Haberler26.htm> Erişim Tarihi:05.05.2015).

Depolamadaki amaç, ürünün başlangıçtaki kalite ve sınıfının mümkün olduğunca korunması, dane kalitesi üzerinde olumsuz etkide bulunan değişimlerin en aza indirgenmesi, iklim koşullarının ve zararlıların depolanmış ürüne nitelik ve nicelik yönünden vereceği zararların azaltılmasıdır.

Ayrıca ürünleri çeşitli aşamalarda işleyerek kıymetlenmesinin sağlanması ve işletme hayvancılığının güvence altına alınması, Pazar fiyatlarının izlenmesiyle ürünlerin en yüksek fiyatla satış olanağının sağlanmasıdır.

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu ile Lisanslı depo, tarım ürünlerinin sağlıklı koşullarda muhafaza ve ticari amaçla depolanması hizmetlerini sağlayan tesis olarak tanımlanmıştır.

4.Kesimde Lisanslı depoculuk faaliyeti ile ilgili belirlenen bulgular ve öneriler ayrıntılı şekilde verilecektir.

5.4.2.Yabancı Kaynaklı Tohum Kullanımı

Türkiye’de 31.10.2006’dan itibaren TBMM’den geçerek kanunlaşan 5553 sayılı Tohumculuk Kanununun da yerel çeşitler veya köy popülasyonları şeklinde tanımlanan genetik materyalin ticaretini yasaklamaktadır.

Kanunun 5. Maddesi “Bakanlık tarafından, bitkisel ve tarımsal özellikleri belirlenerek sadece kayıt altına alınan çeşitlere ait tohumlukların üretimine izin verilir.” 7. Maddesi ise “Yurt içinde sadece kayıt altına alınmış çeşitlere ait tohumlukların ticaretine izin verilir” demektedir. Kanunda “tescil” şöyle tanımlanmaktadır: “Tescil: Yurt içinde veya yurt dışında ıslah edilen veya bulunan ve geliştirilen bitki çeşitlerinin farklı, yeknesak ve durulmuş olduğunun ve/veya biyolojik ve teknolojik özellikleri ile hastalık ve zararlılara dayanıklılığının ve tarımsal değerlerinin tespit edilerek kütüğe kaydedilmesidir”. Durulmuşluk ise çeşidin, tekrarlanan üretimlerden sonra veya belirli çoğaltım dönemleri sonunda ilgili özellikleri değişmeksizin aynı kalmasıdır.

Farklılık: Bir çeşidin, müracaatının yapıldığı tarihte herkesçe bilinen çeşitlerden, tescile esas özelliklerden, en az bir tanesi bakımından farklılık göstermesini tanımlamaktadır. Yerel çeşitler veya köy popülasyonları ise mutlaka farklı, durulmuş veya yeknesak olmak zorunda değildir. Genetik açıdan varyasyon bulunmaktadır ve bu aslında iyidir.

Bu özellikleri biyoçeşitlilik açısından zenginliklerini ortaya koymaktadır. Tohum Kanunu bu genetik kaynaklardan elde edilen tohumlukların çiftçiler arasında değişimine açık olmakla birlikte ticaretine yasak getirmektedir. Benzer özellikler diğer ülke yasalarında da bulunmaktadır. Bu yasalarla uluslar ötesi tohum firmaları hegemonyalarını pekiştirecek yeni bir güç kazanmış olmaktadırlar (Özkaya, 2009, 47).

Gen teknolojisine yatırım yapmakta geciken Türkiye, kilosuna 22 milyar lira gibi astronomik bir fiyat ödeyerek İsrail, Hollanda ve Japonya'dan domates tohumu ithal etmek zorunda kalmıştır. Elde edilen ürün tohum vermediği için tarım tamamen dışa bağımlı hale gelmiştir (<https://habermerkezi.wordpress.com/page/761> Erişim Tarihi:03.12.2014).

Araştırma enstitüleri ve bakanlık olarak yeterli kapasiteye sahip olunmasına karşın gerekli adımlar bir türlü atılamamaktadır.

Çizelge 23: Bazı Ürünlerde Tohum Talebi Karşılabilme Oranları

ÜRÜN	EKİM ALANI HA*1000	TOHUM TALEBİ (ton)	TEDARİK EDİLEN TOHUM (ton)	(son 3 yılın oranı) KARŞILAMA ORANI (%)
Buğday	9.350.000	623.333	79.382	13
Arpa	3.650.000	247.667	7216	3
Mısır (hibrit)	550.000	16.500	8589	52
Çeltik	59.000	5900	1117	19
Nohut	645.000	12.900	313	2
Kuru fasulye	145.000	3500	25	1
Ayçiçeği (hibrit)	510.000	2040	1800	88
Patates	200.000	300.000	25.160	8
Soya fasulyesi	17.000	1530	644	42
Yerfıstığı	27.000	1350	644	42
Pamuk (kütlü)	684.665	13.693	8641	63
Sebze	798.844	0	1943	0
Hayvan Pancarı	3100	47	30	65
Şeker Pancarı	258.793	1435	1398	97

Kaynak: T.C.Başbakanlık Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı,(2014a)

Özel sektörün sınırlı yatırımlarından öteye geçemeyen Türkiye, hibrit tohum ihtiyacının büyük bölümünü İsrail, Hollanda ve Japonya'dan karşılamaktadır. Çizelge 23' den görüldüğü üzere birçok üründe tohum talebini karşılamakta yetersiz bir ülkeyiz.

Çizelge 23 ve Çizelge 24 den anlaşıldığı üzere 2000-2003 yılları arasında kamu ve özel kesimin tohum üretim miktarları ve yüzdelerinde önemli bir değişiklik bulunmamaktadır. Bu ise şiddetle yerli tohuma ihtiyaç duyulan Türkiye için politika etkisizliği olan bir unsur olarak gözükmemektedir

Çizelge 24: Kamu ve Özel Sektör Tohumluk Üretimi (%) (Birim:TON)

YIL		Buğday	Arpa	Soya	Mısır (hibrit)	Ayçiçeği (hibrit)	Patates	Pamuk	Sebze
2000	KAMU	100.369	16.650	20	16	-	25	11.936	10
	ÖZEL	15.174	2553	762	11.960	2762	37.116	3666	845
	TOPLAM	116.083	19.203	782	11.976	2762	37.141	15.602	855
	Ö.S %Sİ	13,5	13,3	97,4	99,8	100	99,9	23,4	98,8
2001	KAMU	39.494	4224	14	68	-	-	15.204	3
	ÖZEL	4421	2594	1200	13.564	2339	17.669	3572	1045
	TOPLAM	43.915	6818	1214	13.632	2339	17.669	18.776	1048
	Ö.S %Sİ	10	38	98,8	99,5	100	100	19	99,7
2002	KAMU	72.192	3778	35	171	9,5	48	19.286	4
	ÖZEL	7915	598	550	15.168	2340	25.301	5846	1245
	TOPLAM	80.107	4376	585	15.339	2349,5	25.349	25.132	1249
	Ö.S %Sİ	9,88	13,66	94	98,8	99,5	99,8	23,2	99,7
2003	KAMU	94.588	10.009	23	198	26	67	6091	5
	ÖZEL	5513	1185	350	21.201	5241	27.818	5162	987
	TOPLAM	100.101	11.194	373	21.399	5267	27.885	11.253	992
	Ö.S %Sİ	5,5	10,31	93,8	99	99,5	99,8	45,9	99,5

Kaynak: T.C.Başbakanlık Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, (2014b)

Gen teknolojisini elinde tutan ülke ve şirketler önemli katma değerler elde etmektedirler, Çizelge 25 ve Çizelge 26 dan görüldüğü üzere Türkiye 2002 yılında

yaklaşık 17 000 tona karşılık gelen 43 milyon dolar civarında tohum ithal etmiştir. 2013 yılında bu rakamlar yaklaşık 24 000 tona karşılık 180 milyon doları bulmuş durumdadır.

Çizelge 25: Tohumu ithal edilen ürünler ve miktarları

ÜRÜNLER	MIKTARI (TON)											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*	2013*
TARLA BİTKİLERİ												
BUĞDAY	129	1.453	802	563	638	1146	789	719	3.434	1.269	612	892
ARPA				20	35	500	423	123	58	133	93	131
H.MISIR	784	2.607	4.616	4.568	1.333	1.695	4.538	4.018	3.164	2.462	2.667	1.559
ÇELTİK		30	30		32				17	109	1	20
TOPLAM	913	4.090	5.448	5.151	2.038	3.341	5.750	4.860	6.673	3.973	3.372	2.602
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ												
PAMUK	166	79	418	290	109	271	212	257	147	148	60	20
H.AYÇİÇEĞİ	177	203	103	125	160	266,3	340	529	387	196	157	186
KANOLA	50	15	23	51	335	60	137	22	81	88	152	103
SOYA	6		8		0	4		3	0	10	0	5
YERFİSTİĞİ						35			0	0	0	0
PATATES	14.147	7.570	8.580	9.712	17.893	17.606	12.845	9.590	22.025	20.788	18.997	8.041
Ş. PANCARI	86	130	25	8	23	175	602	754	895	314	159	277
TOPLAM	14.632	7.997	9.157	10.186	18.520	18.417	14.136	11.155	23.535	21.544	19.526	8.633
TOPLAM YEM BİTKİLERİ	403	681	1.115	3.989	5.532	6.868	1.420	1.345	1.105	2.147	2.763	4.121
ÇİM VE ÇAYIROTU TOHUMLUĞU TOPLAM	2.131	2.809	2.084	2.859	5.089	4.128	4.185	3.216	3.522	4.373	3.848	4.974
HİBRİT SEBZE	411	222	408	240	375	400	345	310	3.185	1.056	1.223	499
STANDART SEBZE	737	542	1.626	1.451	1.100	1.220	1.582	2.163				
TOPLAM SEBZE BİTKİLERİ	1.148	764	2.034	1.691	1.475	1.620	1.927	2.474	3.185	1.056	1.223	499
DİĞERLERİ							16.160	7.193	2.591	3.661	2.429	15.226

Kaynak: T.C.Başbakanlık Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, (2014c)

Yıllar itibariyle hem tohum talebi artmış hem de bu ihtiyacın ekonomiye olan maliyeti aşırı derecede artmıştır. Türkiye yıllar itibariyle en fazla endüstri bitkileri ithal ederken ikinci sırayı yem bitkileri almıştır. Üçüncü sırada ise tarla bitkileri vardır.

Çizelge 26: Tohumu ithal edilen ürünler ve parasal değerleri

ÜRÜNLER	PARASAL DEĞERİ (000 \$)											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2011*	2012*	2013*
TARLA BİTKİLERİ												
BUĞDAY	46	586	484	384	498	373	547	528	1.348	1.226	726	1.134
ARPA				9	25	247	185	90	51	152	114	200
H.MISIR	2.442	6.267	12.255	13.632	4.643	6.242	18.401	16.499	14.145	15.285	18.165	16.226
ÇELTİK		19	23		18				22	111	1	31
TOPLAM	2.488	6.872	12.762	14.025	5.184	6.862	19.133	17.117	15.566	16.773	19.006	17.590
ENDÜSTRİ BİTKİLERİ												
PAMUK	241	268	406	604	367	533	573	923	487	824	190	94
H.AYÇİÇEĞİ	2.190	2.919	1.519	4.928	3.673	3.024	4.069	3.717	4.465	3.815	5.299	7.183
KANOLA		55	67	136	1.034	404	1.267	161	612	839	1.109	814
SOYA	4		10		0	7		97	0	30	2	20
YERFISTIĞI						69			1	0	0	0
PATATES	6.826	5.555	6.971	6.728	12.607	17.141	13.650	7.870	16.331	18.794	14.822	7.124
Ş. PANCARI						7.356	14.635	16.937	18.383	6.020	5.146	8.691
TOPLAM	9.261	8.797	8.973	12.396	17.681	28.534	34.194	29.705	40.279	30.322	26.568	23.927
TOPLAM YEM BİTKİLERİ	426	817	1.661	8.327	11.295	12.372	4.229	2.810	2.826	6.518	9.880	15.135
ÇİM VE ÇAYIROTU TOHUMLUĞU												
TOPLAM	3.047	4.045	3.573	5.784	9.712	7.913	11.616	7.191	5.844	8.722	8.464	11.688
HİBRİT SEBZE	36.255	44.193	44.482	42.034	55.882	64.080	78.000	75.341	107.298	108.558	128.217	
STANDART SEBZE	3.815	6.525	7.787	7.031	5.854	10.820	18.000	22.656				114.993
TOPLAM SEBZE BİTKİLERİ	40.070	50.718	52.269	49.065	61.736	74.900	96.000	97.998	107.298	108.558	128.217	114.993
DİĞERLERİ							5.626	3.545	4.978	7.228	5.513	10.952

Kaynak: T.C.Başbakanlık Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, (2014d)

Bütün bu veriler ışığında Türkiye'nin acilen tohum politikasını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili tespitler 4. Kesimde ki bulgular ve öneriler kısmında ayrıntılarıyla verilecektir.

5.4.3. Teknolojik Alt Yapı, Ar-Ge İle İlgili Değerlendirmeler

Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan gelişmeler, ülkelerin değişen dünya koşullarına ayak uydurabilmek için birbirleriyle rekabet etmelerini zorunlu hale getirmiştir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin ön plana çıkmasıyla birlikte, daha hızlı kararlar alabilen ve devinime sahip ekonomilerin uluslararası arenada daha güçlü ve daha etkin olduklarını göstermiştir.(Bahçe, 2011, 1)

Türkiye ise bu süreçten önce daha cumhuriyetin ilk yıllarında teknoloji meselesi üzerinde araştırmalar yapılması konusunda karara varmıştır.

1.Beş yıllık kalkınma planlarında O dönemde Türkiye, OECD Bilimsel Araştırma Komitesi'nin himayesinde, Türkiye'nin de katıldığı bir Pilot Takımlar Projesi ('The Pilot Teams' Project on Science and Economic Development') adını taşıyan bir oluşumda yer almıştır. (Göker, 2002, 2)

Proje şunu hedeflemektedir: "Uygun bir ekonomik büyüme hızına erişilmesini teşvik etmeye ve sürdürmeye yönelik plân ve politikalar çerçevesinde, bilimsel araştırma ve teknolojinin ulusal düzeydeki, üretim ve sosyal refah problemleriyle, en iyi biçimde nasıl ilişkilendirilebileceğinin incelenmesi..." (OECD, 19/66, 1) Türkiye ile ilgili Rapor 1967'de (OECD, 1967, 8) de yayımlanmıştır. Bu raporda, önce;

- Bilim ve toplum ilişkisi / bilim ve ekonomi ilişkisi,
- Bilim politikasından az gelişmiş ülkelerde alınabilecek sonuçlar,
- Kalkınmanın plânlanması ve bilim politikası,
- Bir bilim politikası ortaya koyabilmenin ve bunu sürekli geliştirebilmenin mekanizmaları (altyapısı) ve gerekli unsurları,
- Türkiye'nin ekonomik kalkınmada ve bilim politikasındaki kısıtları

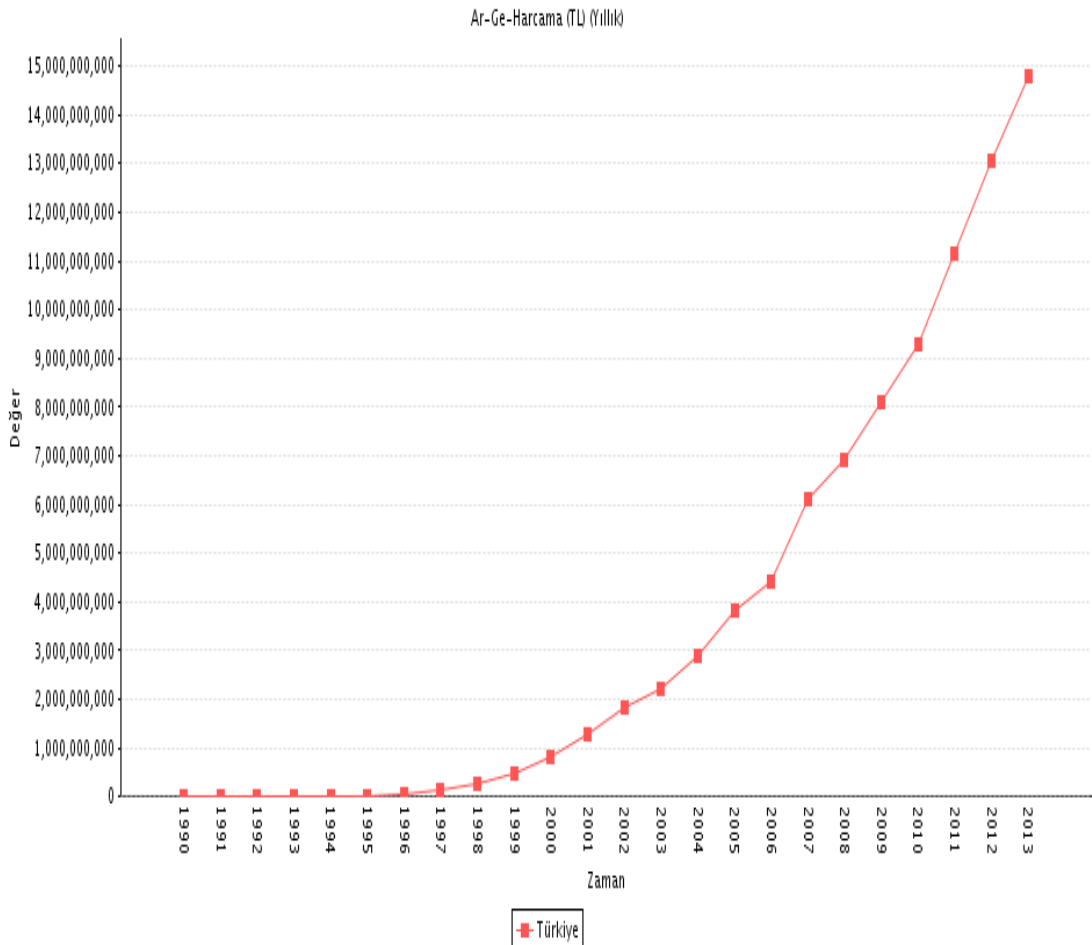
gibi konular ele alınarak, bilim politikası formülasyonu için genel bir çerçeve çizilmiştir. Bunun ardından, Türk ekonomisinin tarihsel gelişimi ve genel yapısı ile belirli sektörlerine ilişkin analizlerden hareketle, Türkiye'nin, ekonomik kalkınma ve toplumsal refah için hedeflerinin ne olması ve nasıl bir strateji izlemesi gerektiği

ortaya konmuş; sonuçta, öngörülen ekonomik ve toplumsal hedeflere erişilmesine yardımcı olacak bir bilim politikası ortaya konmuştur (Göker, 2002, 3).

Günümüz itibariyle ise kalkınma planları yerine, bölgesel kalkınma ajanslarının ilan ettiği çeşitli uygulamalar ve sanayi bakanlığı bünyesinde yatırım teşvikleri, AR-GE faaliyetleri için kullanılan şirket karlarının vergiden muaf tutulması gibi çeşitli uygulamalar yapılmaktadır.

Yatırımcıların özel sektörde teknolojik altyapıyı oluşturmak konusunda hem finansal hem de bilimsel yönden ihtiyaçları fazladır. Teknoloji ithal eden ve tüketim alışkanlıkları ile teknoloji bağımlılığı olan bir ülke olarak, teknoloji ve bilimsel alanda yatırımcıları besleyecek ulusal bir kamu politikamız bulunmamaktadır. Bunun yerine teknoloji ithal etmek kısa zamanda daha ucuz ve kolay gözükmetedir.

Çizim 1:Türkiye'nin Ar-Ge-Harcama (TL) (Yıllık)

Kaynak: TÜİK (2014r), Araştırmacının TÜİK' den elde ettiği Bölgesel veriler kullanılmıştır

İmalat sanayinin verimliliğini arttırmasındaki en büyük etkenler birisi de teknolojinin kullanımı ve yenilikçi kapasitenin geliştirilmesidir. Katma değer olarak yüksek ve dünya piyasasında yabancı firmalarla rekabet şansını arttırabilecek şekilde üretim yapılabilmesi önemlidir.

Doğu Karadeniz Bölgesindeki yetersiz ulaşım altyapısı, bölgenin kalkınmasını önemli ölçüde etkilemiştir. Bölgede uzun yıllar karayolu ağırlıklı bir taşıma sistemi uygulanmış, Asya ve Avrupa arasındaki ulaştırma koridorunda stratejik bir konuma sahip olan bölge limanlarımız, hinterland (ard bölge) bağlantılarının yetersiz oluşu ve altyapı eksiklikleri nedeniyle bu iki kıta arasında hızla artan transit ticaretten gerekli payı alamamıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde denizyolu-demiryolu bağlantısının sağlanarak, kombine taşımacılığın geliştirilmesi, bölge ekonomisinin gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır

6. KURUMSAL SORUMLULUK

Ekonomik yaşamda yenilikleri oluşturmak ve yaygınlaştırmak iş girişimcisinin, toplumsal yarara yönelik değişimi sağlamak ise sosyal girişimcinin yaşam amacıdır. İçinde bulunduğumuz çağ bu iki girişimcilik alanını giderek bir diğerine doğru çekmektedir (Betil, 2007, 24).

Sosyal sorumluluk; içinde yaşadıkları toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, bireylerin ve yönetimlerin, sürdürülebilir bir dünya adına çalışanların ve ailelerinin ve yerel halkın, toplumun diğer kesimleri ile birlikte ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek verme sorumluluğudur (<http://www.sucsr.com> Erişim Tarihi 10.03.2015).

(Aydıntan, 2008, 4)'e göre kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ise “kurum ve kuruluşların, toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kaygılarını, kendi istekleriyle faaliyetlerinin ve paydaşlarıyla ilişkilerinin bir parçası haline getirmesi ve tüm paydaşlarına ve topluma karşı etik ve sorumlu davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması” olarak tanımlanabilir

Kamu yönetimi açısından sosyal sorumluluk kavramı ise halk adına hareket eden kamu görevlerinin, aldıkları kararda, hizmet verdikleri toplumun büyük

çoğunluğunu tatmin edecek bir genel sorumluluk taşımaları olarak ifade edilmektedir (Yüksel, vd. 2007, 449- 450).

Bu bağlamda sosyal yönden, yaşam kalitesi açısından, ileri refah düzeyine ulaşabilmek için kurum ve kuruluşlara da düşen görevler bulunmaktadır. Bunlar 3 başlık altında ele alınabilir.

6.1.Bölgesel Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler

Bölgesel kurum ve kuruluşları İl ve ilçe belediyeleri, İl müdürlükleri, Kalkınma Ajansları, Birlikler, Odalar, Kooperatifler vd. şeklinde bölgesel olarak sınıflandırılabilir.

Bölgesel kurumların içerisinde yerel yönetimlerin 1.sırada gelmesinin sebebi kamusal mal ve hizmetlerin daha çabuk ve daha etkili biçimde uygulanabilecek olmasıdır

Kamu Yönetimi Sözlüğünde yerel yönetimler; “merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği demokratik ve özerk bir yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme biçimi” olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt ve Ergun, 1998, 259).

Yerel yönetimler devlet sınırları içinde yerleşmiş irili ufaklı insan topluluklarının (köy, kasaba, kent vb.) ortak ve yerel nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla belirli bir hukuk düzeni içinde oluşturulmuş anayasal kuruluşlardır.

Bu ihtiyaçlara iç ve dış güvenlik, adalet, ülke düzeyinde toplumsal refah ve kalkınmanın sağlanması, sosyal güvenliğin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi gibi hususlar dahildir. Devlet bu tür görevlerini etkin bir biçimde gerçekleştirebilmesi için faaliyet alanları tüm ülkeyi kapsayan bir “ merkezi yönetim” örgütü kurmuşlardır. Ülkemizdeki il, ilçe ve bucak merkezi yönetimin taşra örgütünü kurmuşlardır. (<http://dersnotlari.kamudunyasi.com>, Erişim Tarihi 01.05.2015)

Yönetim birimlerinin her biri ayrı bir hukuki kişiliğe sahiptir. Ancak görev ve yetki açısından “merkezi” olan tüm ülkeden “yerel” olanları da kanunlarla belirlenen kendi sınırları içindeki alanlardan sorumludurlar. Yerel gereksinimleri karşılamaya yönelik hizmetler, o bölge tarafından ve kendi aralarından seçilmiş organlar yoluyla yönetileceğinden, daha yakından ve daha iyi değerlendirilebilir. Yerinden yönetim organları kendilerine bırakılan hizmetlerle ilgili kararları bizzat alacakları için, merkez hiyerarşisinin ve bürokrasinin doğurduğu güçlükler kalkar ve işler daha çabuk görülür (<http://wikipediatürk.com>, Erişim Tarihi: 13.04.2015).

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyoekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır (DPT, 2000, 193–194).

BKA’ların en belirgin amacı, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını ve gelişmeden yarar sağlamaktır. Bir başka deyişle BKA’ların amaçları, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini arttırmak açısından çevresel, bölgenin sosyokültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilirler. Hughes’a göre, örnek bir BKA’nın hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ gelişmesi, yabancı yatırım gibi olguları içermelidir. Bu hedefleri karşılamak için, çevresel gelişme, endüstriyel altyapı, danışmanlık ve girişim sermayesi gibi birçok araçları olması gerekmektedir. (Berber ve Çelebçi 2005, 148)

Birlikler; ürün veya ürün grubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığıyla pazarlamayı taahhüt eden, en az onaltı tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle, asgarî ilçe düzeyinde kurulur. Birliğin toplam üretim kapasitesinin ürün bazında, Bakanlık tarafından yönetmelikle belirlenecek asgarî düzeyin altında olmaması gerekir. Aynı ürün veya ürün grubu için ilçe düzeyinde en fazla bir birlik kurulabilir. Birlikler, tarım üreticilerinin geniş katılımını sağlayacak tedbirler alır.

Birlikler, bu Kanunun amacına uygun olarak aşağıdaki görevleri yapar:

- a) Üyelerinin ürettikleri ürünlerle ilgili piyasa araştırmaları yapmak ve yaptırmak.
- b) Üyelerinin ürünlerine pazar bulmak, ürünlerin pazara arzını düzenlemek.
- c) Üyelerine üretim teknikleri, hasat, depolama, paketleme konularında teknik destek sağlamak.
- d) Üyelerine girdi temininde yönlendirici yardımlarda bulunmak.
- e) İç pazara ve ihracata uygun çeşitlerin üretilmesini sağlamak.
- f) Eğitim ve yayım hizmeti vermek, danışman hizmeti sağlamak.
- g) Ürün kalitesini iyileştirici tedbirler almak ve ürün standartlarını uygulamak.
- h) Çiftlik düzeyinde yapılan tarımsal uygulamaları izlemek, kayıtlarını tutmak ve belge düzenlemek.
- i) Paket ve ambalajlarla ilgili standartların uygulanmasını sağlamak.
- i) Çevreyle uyumlu üretim tekniklerini yaygınlaştırmak.
- j) Üyeleri adına ürün depolanmasına, gerektiğinde bu amaçla depo kiralanmasına yardımcı olmak.
- k) Ürünlerin tanıtımıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak.
- l) Ürünlerle ilgili her türlü kaydı tutmak.
- m) Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul ettiği uluslararası ürün veya ürüne özgü ortak piyasa düzenlemelerinin gerektirdiği görevleri yürütmek.
- n) Sözleşmeli üretim kapsamında, üyeleri adına örnek tip sözleşmeler düzenlemek ve bununla ilgili faaliyetleri koordine etmek. (Resmi Gazete, 2004 tarih, 25514 sayı).

Yukarıda verilen bölgesel kurum ve kuruluşların ortak amacı, daha gelişmiş, verimli ve kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir, İktisadi bir üretim yapısına sahip ekonomik sistemlerin oluşumunda kurumsal yönden katkıda bulunabilmektir.

6.2. Ulusal Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler

Ulusal kurum ve kuruluşları Bakanlıklar, Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma merkezleri, Kamu Araştırma Kurumları, Ulusal oda dernek ve vakıflar, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri vd. şeklinde sınıflandırmak gerekir

Bakanlıklar Kurumsal sorumlulukta ulusal olarak en üst seviyede sorumluluk ve yetkiye sahiptir. Politika belirleyicisi oldukları için iktisadi kalkınmanın yapı taşlarını dizen, bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre yatırım, istihdam ve sübvansiyon politikalarının belirleyicisi olan, kanun yapma konusunda erklerine yön verebilen devlet organlarıdır. Bu organlar kalkınma planları gibi strateji ve programlara yönelik daha verimli çalışmalar gerçekleştirmek zorundadırlar.

Bakanlıklar bünyesinde bulunan müdürlüklerden tarım sektörü için hizmet verenlerden bazıları şöyle sıralanabilir. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) Bitki ve hayvan üretimini artırmaya ürünleri çeşitlendirmeye ve kaliteyi yükseltmeye çalışır. Tarım Kredi Kooperatifleri (TTK) Üreticilerin ürünlerini değerlendirmek ve fiyat düşüşlerine karşı üreticilerin zarar görmesini önlemek amacıyla destekleme yapar. Devlet Su İşleri (DSİ) Kurduğu bent gölet baraj ve sulama şebekesiyle tarımdaki sulama ihtiyacını karşılar. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) Özellikle tahıl ürünlerinin alım ve satışını yapar. Genellikle stok tesisini ve korunmasını sağlar. Bu ürünlerin piyasada istikrarını sağlar.

Üniversite tabanlı araştırma merkezleri ise teknolojik ilerleme AR-GE için akademik anlamda ulusal çalışmalara yön verebilecek sistemler geliştirmeye müsait kuruluşlardır. Ancak ekonomik yönden desteklenmedikleri sürece verimli çalışmalar yapmaları zorlaşmaktadır.

Kamu araştırma kurumları ise doğal kaynaklar, madenler gibi yer altı ve yer üstü zenginlikleri açısından planlama, etüt ve strateji hazırlamak gibi görevleri başarıyla yerine getirebilecek kurum ve kuruluşlardır. Bu kurumlarda istihdam edilen personellerin ve yöneticilerin, siyasi ideolojiden uzak bilimsel çerçevede karar verebilen, bağımsız kişilerden oluşması çok önemlidir.

Diğer taraftan Avrupa Birliği destekli TKDK lar da ülkemizde faaliyet göstermektedir. Ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. (Resmi Gazete, 18.5.2007 Tarih ve 26526 Sayı)

Ulusal oda dernek ve vakıflar ise kuruluş amacı ile sanayicilerin, üreticilerin işçi ve işveren sınıflarının, devlet ve memur kesiminin ortak paydada buluşmasına olanak veren oluşumlardır. Ülkelerin topyekûn ve aynı ideoloji çerçevesinde hareket edebilmelerinin en kolay yolu bu oluşumlar altında gruplandırılmış, uzlaşmacı ve milli şura sahip yapıların bir araya getirilmesi ile başarılabilir. Ancak bu oluşumlar içerisinde mutlaka ortak noktanın milli menfaatler olması gerekmektedir. Siyasi çıkar ve rant amacı güdülmeyen yapılacak tarım ve sanayiye yönelik her türlü atılım, doğal kaynak ve işgücü açısından fazla veren Türkiye ekonomisinde karşılık bulacaktır.

6.3. Diğer Uluslararası Kurum ve Kuruluşlara Düşen Görevler

Türkiye'nin Ekonomik anlamda üye olduğu bazı uluslararası kurum ve kuruluşlar aşağıda verilmiştir.

Çizelge 27: Türkiye'nin Ekonomik anlamda üye olduğu uluslararası kuruluşlar

Kuruluş	Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	Üye	26 Mart 1995
D-8 (D-8)	Kurucu üye	1997
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)	Kurucu üye	1985
Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)	Üye	14 Aralık 1960
Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC)	Kurucu üye	25 Haziran 1992
Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	1947
Dünya Bankası (WB)	Üye	1947

Kaynak: Özgür Ansiklopedi (2015) ve Politika Akademisi (2015) den derlenmiştir.

Bu kuruluşların genel amacı geliştirmekte olan ülkeleri kredi ve hibe programları ile fonlayarak, yetersiz kalan sektörleri desteklemektir.

Ancak bu tür kuruluşların belirlediği programlara uymak her zaman üye ülkeler açısından olumlu etkiler yaratmamaktadır. Ağır sanayi hamlesini başarıyla tamamlamış gelişmiş ülkeler bile çoğu zaman bu tür protokol ve anlaşmalara iktisadi kaygılarından dolayı imza atmak istememişlerdir.

Çevre ve sürdürülebilir kaynak yönetimi için ise uluslararası anlaşma ve çerçeveler çizilmediği sürece, etkinlikten uzaklaşmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda uluslararası kurum ve kuruluşlara düşen görev ise, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri de göz önünde bulundurularak hazırlanan program ve planların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır.

Başka bir açıdan durumu değerlendirmek gerekir ise; gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin dışında kalan, az gelişmiş ya da gelişmemiş bir çok ülke, özellikle coğrafi açıdan ve iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretim dahi yapamayan sahra altı Afrika ülkeleri dâhil, gıda, içme suyu, sağlık vb. ihtiyaçları açısından gerektiği şekilde desteklenememektedir.

Uluslararası bir politika gerçekleştirilmek isteniyorsa, hem geliştirmekte olan ülkelerin tarımsal üretimini desteklemek için hem de imalat sanayini canlandırmak için elde edilen fonların, gelişmemiş ülkelere ortaya çıkan ihtiyaca yönelik, geliştirmekte olan ülkelerdeki tarım, sanayi ve hizmet sektörlerini kullanarak iyileştirilmesi yoluna gidilmesi gerekmektedir.

Böylece hem acil olan ihtiyaçlar giderilir hem de geliştirmekte olan ülkelere desteklenmiş olur.

DÖRDÜNCÜ KESİM:

GENEL DEĞERLENDİRME

7. 2001 YILI SONRASINDA KARADENİZ BÖLGESİNDE UYGULANAN TARIM VE SANAYİ İÇERİKLİ KAMU POLİTİKALARI İLE İLGİLİ VAROLAN SORUNLARIN GİDERİLMESİ VEYA ENAZLANMASI İÇİN BULGULAR, GEREKÇELİ ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ

Dördüncü kesimde araştırmanın sonucunda elde edilen ve araştırmacı tarafından üretilen bulgular ve öneriler verilecek, genel sonuç hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

7.1.Bulgular ve Öneriler

Araştırma itibariyle Karadeniz bölgesindeki tarım ve sanayi alanında uygulanan kamu politikaları hakkında mevcut durum ve sorunların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen bu problemler genel bir çerçevede ekonomik, siyasal, teknolojik açıdan ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilerek çözüm önerileri hazırlanmıştır.

7.1.1.Ekonomik ve Siyasal İçerikli Bulgular ve Öneriler

Tarım ve sanayi içerikli kamu politikaları hakkında ekonomik ve siyasal içerikli, bölge ile ilgili 10 adet bulgu ve öneri hazırlanmıştır.

Bulgu 1: DGD uygulamaları devam ettirilmelidir ancak bu uygulamanın istismar edilmemesi için önlemler alınmalıdır, ayrıca Karadeniz Bölgesi coğrafya, iklim ve yeryüzü şekilleri bakımından Doğu ve Batı kısımları arasında büyük farklılıklar göstermektedir, DGD ödemeleri bu farklılıklar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmelidir

Öneri 1: DGD desteği için uygulanan modelde alan bazlı, tapu kayıtlarına yönelik dönüm başına ödeme yapılmaktadır. Bu uygulamanın eksik yanı olan kısımları ise beyan usulüne dayalı olması nedeniyle verimsiz alanlarında destek ödemesinden faydalanması ve miras yoluyla bölünen arazilerin üretim seviyesinin geçimlik seviyenin altına düşmesi nedeniyle üretim yapılmaktan vazgeçilmesine

rağmen destekleme ödemelerinden faydalanılmaya devam edilmesidir. Bu şekilde etkinlikten uzaklaşılması kaçınılmazdır, bunun yerine sisteme, daha kolay ve kontrolü daha basit bir yöntemle çözüm bulunabilir, örneğin; üreticilerin ürünlerini tüccara sattıkları zaman, müstahsil fişi alıp, kendilerinden kesilen %2 zirai stopaj ve %0,1 borsa kesintisi ile kayıt altına alınmaları günümüz itibariyle sağlanabilmiş durumdadır. Bu kayıtlar vergi dairesine ve ticaret borsasına vergi usul kanunlarına göre fındık alımı yapan tüccar tarafından bildirilmek zorundadır. Destekleme ödemesi yapılırken, ürün teslimi yapan üreticilerin üretim miktarlarına, ticaret borsası ve vergi dairelerinden ulaşılabilir hale getirildiği için, sistem üretimi desteklemeye yönelik bir şekilde dönüştürülebilir.

Ayrıca bölgede yeryüzü şekilleri farklıdır, bu farklılığa yönelik yetiştirilebilen ürün çeşidi de farklılık göstereceği için politika belirlerken ve havza bazlı ürün desteği yapılırken, seçilen ürünlerin de bölgeye uygun ürünler olmasına dikkat etmek gerekir. Avrupa birliğine uyum süreci içerisinde, tarıma yönelik uygulanmasına karar verilen politikalar için coğrafi bölgelerin ihtiyaçlarına yönelik destekler verilmesi gerekmektedir.

Bulgu 2: Karadeniz'in doğu kısımları daha fazla orman örtüsüne sahip olduğu için, ormancılık faaliyetleri ve çok yıllık bitkiler üzerinden tarım yapılmaktadır.

Öneri 2: O halde orman arazilerinde uygulanabilecek ekolojik tarım , arıcılık vb. hayvancılık faaliyetleri ile, kültür mantarı, yaban mersini gibi kayalık ve orman toprağı seven çeşitli türlerin Doğu bölgesi için pilot uygulamalarının acil olarak başlatılması gerekir.

Bulgu 3: Tarım kesimiyle uğraşan aileler özellikle Karadeniz'in doğusunda bu üretimlerini geçimlik düzeyden ileriye taşıyamamaktadır. Miras yoluyla da araziler bölündükçe büyük şehirlere göç etmek zorunda kalınmaktadır.

Öneri 3: Geçimlik düzeyin üzerinde üretim yapmayı sağlayacak bölgesel politikalar geliştirilerek, bölgeler arası farklılıklar giderilmelidir. Bu sayede büyük şehirlere göç azaltılmış olabilecektir.

Bulgu 4: Bölgede sanayi yatırımları ve üretim kapasitesi çok düşüktür. Fındık çay ve çeltik dışında Yöresel ürünleri hammadde olarak kullanan bir üretim modeli bulunmamaktadır. Bu yüzden de tarım sektöründe Karadeniz bölgesi yöreye özgü ürünlerini ulusal ve uluslararası alanda yeterince tanıtamamaktadır.

Öneri 4: Öncelikle yöreye özgü ürünler için tespit komisyonları kurulmalıdır. Daha sonra bu ürünleri hammadde olarak kullanabilecek sanayi ve hizmet yatırımları bölgeye ya kamu tarafından yapılmalı, ya da özel sektöre enerji, işgücü, sosyal güvenlik, alt yapı gibi konularda destek verilerek, yöresel ürünleri hammadde olarak kullanan bir üretim modeli kurulmalıdır.

Bulgu 5: Uluslararası alanda pazar bulabilecek birçok yöresel ürün günümüz itibariyle atıl durumdadır.

Öneri 5: Karadeniz coğrafyası Doğu Batı hattı boyunca neredeyse her karış toprağında mısır bitkisini üretebilecek kapasiteye sahip olmasına karşın, bu ürüne yönelik ulusal ve uluslararası pazar arayışına girememektedir.

Mısır ürünü bölgeye kurulacak Et, Balık ve Tavuk ürünlerine yönelik tesislerde değerlendirilebilir ayrıca Et, Balık ve Tavuk gibi hayvansal gıdaların üretimi ve işlenmesi aşamasında oluşan atık vb. ürünlerle birlikte işlenerek karıştırılarak yine uluslararası pazara yönelik kedi, köpek gibi ev hayvanları için mama vb. ürünlere dönüştürülebilir.

Bulgu 6: Bölgede Sanayi ve imalat alanında istihdam açısından yetersizlik mevcuttur. Bu durum tarım sektöründe geçinemeyen insanların göç etmesine neden olmaktadır.

Öneri 6: Sanayi sektöründe yatırım yapacak olan firmaları bölgeye çekebilecek ulaşım ile ilgili demir yolu, deniz yolu gibi eksik olan pazar bağlantılarının acilen tamamlanması gerekmektedir. Bunun dışında sanayi üretimi mutlaka bölgenin coğrafi özellikleri ile uyumlu, tarım sektöründen beslenen, ulusal ve uluslararası piyasada rekabet edebilecek üretim ölçeğine sahip, teknolojik açıdan yeterli bir durumda olmalıdır.

Bulgu 7: Yöredeki en yaygın ürün, tohum, verim veya başka bir yönden sorunlu olabilir veya yörede baskın ya da başarılı hiçbir ürün olmayabilir. Bir bölgede yetiştirilmesi, mevcut ürüne kıyasla daha verimli olacak yeni ürünün yayılmasının desteklenmesi daha etkili bir politikadır.

Öneri 7: Alternatif ürün veya ikincil baskın ürün politikaları geliştirilerek tek çeşit ürüne bağlı kalınmamalı. Örneğin Rize bölgesinde baskın olan çay üretimine alternatif ürün olarak çalışmaları başlatılan Stevia bitkisi için pilot uygulamalar yapılmalı ve elde edilen sonuçlara göre yöre halkı eğitilerek ikincil baskın ürün modelleri geliştirilmelidir.

Yine Fındık bitkisi için geliştirilmiş olan dip sürgünü vermeyen daha verimli, tek dal olarak büyütülen ve çiçeklenme mevsimi daha uzun soğuğa dayanıklı türleri tarım il müdürlüklerince geliştirilmiş durumdadır. Bu geliştirilen ürünün bölge halkına tanıtılması ve üretim yapmak isteyen çiftçilerin fidan taleplerinin ücretsiz olarak karşılanması gerekmektedir. Ayrıca yeni üretim şeklinin ve bahçe modellerinin kurs vb. etkinlikler ile halka öğretilmesi ve bölgenin modern tarım ile buluşturulması gerekmektedir.

Bulgu 8: Bölgede üretilen ürünler depolanamamakta ya da depolama maliyetleri çiftçinin ürünü bekleterek elde edeceği yüksek gelire oranla karşılayamayacağı kadar risklidir.

Öneri 8: Lisanslı depoculuk ile ilgili başlatılan çalışmalara hız verilmeli, bölgelerin kendine özgü ürünleri ile ilgili borsalar oluşturulup piyasa arzı dengelenmelidir.

Bulgu 9: Lisanslı depoculuk faaliyeti ile ilgili işleyiş süreci hakkında projeler üretilmelidir, halkın beklentileri dikkate alınmalıdır.

Öneri 9: Örneğin, Üreticinin depolanan ürünü kamunun ya da kuruluşun malı olmalı, borsa fiyatı üzerinden alınan ve depoya teslim tarihindeki borsa fiyatından bedeli üreticiye teslim edilen malın piyasaya satış hakkının üreticiye bırakılması gerekmektedir. Üretici belirleyeceği piyasa satış tarihindeki borsa fiyatı ile depoya teslim tarihindeki borsa fiyatı arasındaki olumlu farktan depolama maliyetleri,

yangın, çalınma, çürüme bozulma, randıman kaybı gibi faktörler için ödenen sigorta bedelleri düşüldükten sonraki kısmı kar olarak alacak, olumsuz farkta ise depolama maliyetlerine ve sigorta maliyetlerine katılmadan (Devlet tarafından karşılanacaktır.) kamunun yada kuruluşun katlandığı zararı geri ödemeyi taahhüt edecektir.

Bulgu 10: Bölgenin gelişmişlik seviyesi düşüktür, buda bölgeyi siyasi açıdan popülist politikalar uygulamaya müsait hale getirmektedir.

Öneri 10: Bölge için belirlenecek politikalar akla ve bilime yatkın, alt yapısı olan, siyasi kaygılardan uzak, uzun vadede gelişmişlik seviyesini artıracak yönde hedeflenmelidir.

7.1.2.Bilim ve Teknoloji İçerikli Bulgular ve Öneriler

Tarım ve sanayi politikaları hakkında Bilim ve teknoloji içerikli, bölgeye özgü 5 adet bulgu ve öneri hazırlanmıştır.

Bulgu 11: Bölge Tohum bankası ve yerli tohum üretimiyle ilgili teknolojik açıdan yetersizdir. Kurumsal açıdan bir çalışma araştırma itibariyle mevcut değildir.

Öneri 11: Bölgeye özgü tohum bankası kurulana kadar, her yıl yeni bitki çeşitlerinin deneme amacıyla bölgeye getirilmesi ve bu bağlamda yurt içi tohumluk şirketlerinin yurt dışı şirketlerle ortaklık anlaşmaları çerçevesinde işbirliği yapması gerekir.

Bulgu 12: Tarım ve sanayi sektörlerinde elde edilen ürünlerin uluslararası düzeyde rekabet edebilecek ürünler sınıfında olmasını sağlayacak teknolojik alt yapıyı bölgesel yatırımlara ihtiyaç vardır.

Öneri 12: Dünya piyasaları yakından izlenmeli. firmaların üretim maliyetlerinin düşürülebilmesi uluslararası piyasalarla rekabet gücü sağlayabilen ürünlere özel destekler verilmesi ve Dünya fiyatları ile rekabet edemeyecek, stratejik olmayan ürünlerde ısrar edilmemesi gerekir. Teknoloji alt yapımızı kurarken rekabet gücü yüksek mallara yönelik yatırımlar yapılmalıdır.

Bulgu 13: Bölgedeki KOBİ'ler, teknolojik alt yapı hizmetlerinden ve gelişen üretim modellerinden yeterince faydalanamamaktadır

Öneri 13: Yüksek teknolojiye dayanan ve gelecekte büyük ölçüde istihdam yaratabilecek yeni sanayi dallarının geliştirilmesi, geleneksel sanayi sektörlerinin desteklenmesi, korunması ve geliştirilmesi, İşsizliğin azaltılması ve girişimciliğin yaygınlaştırılması için KOBİ'lere özel önem verilmesi gerekmektedir.

Bulgu 14: Türkiye'de tarım ve sanayi sektöründe teknoloji ihtiyacı yüksektir

Öneri 14: Ulusal anlamda yenilik içeren sistemlerin geliştirilmesi için eğitim yapısı içerisinde (ilkokuldan başlamak üzere) teknoloji sınıfları kurulup geleceğe yönelik bilim ve teknoloji hamlelerinin yapılması gerekmektedir.

Bulgu 15: Firmalara verilen AR-GE harcamaları için vergi indirimi AR-GE harcamalarındaki artış için vergi iadesi, AR-GE personeli harcamalarına yardım vb. destekleri, firmaların teknoloji üretebilecek riskleri üstlenmeleri için yeterli değildir.

Öneri 15: Teknoloji üretmek risklidir, Özel sektör bu yüzden teknoloji ithal etmeyi maliyetli olmasına rağmen daha fazla tercih etmektedir. Bu soruna yönelik bakanlıklar bünyesinde üniversitelerle işbirliği içerisinde firmalara yönelik teknoloji geliştirme birimleri kurulmalıdır.

7.1.3.Sürdürülebilir Doğal Kaynak Politikası İçin Bulgular ve Öneriler

Tarım ve sanayi politikaları hakkında doğal kaynak politikası hakkında, bölgeye özgü 5 adet bulgu ve öneri hazırlanmıştır

Bulgu 16: Uygulanan politikaların sürdürülebilirlik kavramını desteklemesi gerekir.

Öneri 16: Tarım ve sanayi içerikli politikalar belirlenirken sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde politikalar oluşturulmalıdır. Bilinçsiz sulama, aşırı gübre kullanımı, üretim ve tesis atıklarının bertaraf edilmesi gibi konularda etkinlik sağlanmalıdır

Bulgu 17: Bölgenin endemik bitki ve hayvan örtüsünü koruyucu politikalar geliştirilmelidir.

Öneri 17: Yöreye özgü türlerin tespiti, sınıflandırılması ve koruma altına alınması gerekmektedir. Yabancı kaynaklı tohum kullanımını terk etmeliyiz. Alt bölgelerde kısmi sorumlu ve danışmanlık hizmetleri verebilecek veteriner ve mühendis istihdam eden örnek tarım çiftlikleri vb kooperatifler kurularak hem elde edilen ürünlerin aynı kalitede piyasaya sürülmesi hem de markalaşma sürecinin hızlandırmak gerekmektedir.

Bulgu 18: Sürdürülebilir kaynak politikaları oluşturulurken, hammadde, yer altı ve yer üstü zenginlikleri için tüketim ve zamanlama modelleri kurulmalıdır.

Öneri 18: Doğal kaynaklar sınırsız değildir, bilinçli tüketim ve teknoloji kullanımı ile kaynak yönetimleri sağlanabilir. Bu sayede geleceğe ait kaynakları bugünden bitirmek gibi bir yanlışın önüne geçilebilir. Bu hedefi başarmak için uluslararası örgütlerle birlikte hareket edilmesi gerekmektedir.

Bulgu 19: Bölgenin iki önemli ovası Çarşamba ve Bafra için tarımsal ürünlere yönelik bölgesel politikalar geliştirilmeli, bu bölgelerde kooperatifleşme olgusunun yeniden inşa edilmesi gerekmektedir.

Öneri 19: Bölgede kooperatifleşme olayı yoktur, çiftçiler üretim yaparken bir önceki yılın fiyatlarını dikkate aldıkları için ürün ve miktar yanılığına düşmektedir. Eğer bir önceki yıl fasulye fiyatları beklenenin üzerinde gerçekleşmiş ise ertesi yıl bölgedeki çiftçilerin çoğu fasulye yetiştirmektedir ve düşük fiyatlardan zarar etmektedir. İhtiyaç duyulandan fazla üretim yapılması doğal kaynak yönetimi açısından başarısızlık ve etkinsizlik anlamına gelir. Bu sıkıntıları aşmak için üretim bölgelerinde birlik vb. odaların çevre köylerden bir araya getirilen üyeleri kısım kısım ürünleri bölüştürerek dikim yapılmalıdır, yada alt bölgeler ortak üretim modelleri geliştirerek, her alt bölge temsilciliği ile Türkiye çapında rekolte/üretim bilgi sistemi oluşturulmalı, böylece tarımda da planlı üretim sürecine geçiş sağlanmalıdır.

Bulgu 20: Bölgedeki ovalarda yetiştirilen tarımsal ürünler için günlük ve haftalık pazar tüketimi mevcuttur. Belli başlı Fındık, Çay, Çeltik hariç ürünlere yönelik sanayi yatırımları yoktur.

Öneri 20: Ürünler ile ilgili yöresel bir marka altında konserve vb. üretimler yapılarak hem iş sahası hem de piyasa ürün talebi artırılabilir. Böylece çiftçinin tarladaki ürünü değerlendirilmiş olur ve kaynaklar daha etkin kullanılabilir.

7.2.Genel Sonuç

Karadeniz bölgesi her zaman üretim ve verimlilik açısından Türkiye’de güçlü bir yere sahip olmuştur, ülke olarak bu gücü doğru kullandığımız takdirde gelişme sürecimizi daha hızlı tamamlayabiliriz.

Ancak bunun için politika oluşturmak, uygulamak ve istikrarlı bir denge kurulmak zorundadır. Merkezi yönetim ve bakanlıklar bünyesinde bölgesel olarak ilerlemek daha bürokratik ve zaman alıcı olduğu için, bölgesel kalkınma ajansları, kooperatifler ve birlikler ile bölge halkına ulaşmak daha kolay olacaktır.

Bu bağlamda kamunun, bölgeleri alt yapı, teknoloji, ulaşım, Pazar bulma ve sürdürülebilirlik açısından destekleyecek politikaları oluşturması şarttır. Bu yüzden “2001 yılı sonrasında Karadeniz bölgesinde uygulanan tarım ve sanayi içerikli kamu politikaları” geçmişe göre başarılı, geleceğe göre ise eksiktir.

Karadeniz Bölgesi konumu itibariyle sahip olduğu jeopolitik önemini ise tarımsal ürünlerine yönelik Pazar bulma konusunda geliştiremediği sürece tarım kesiminin geçimlik seviyelerin üzerinde gelir elde etmesi imkânsızdır. Bu yüzden politika yapıcı unsurların, uluslararası piyasaya mal ve hizmet üretebilecek bu bölgeyi, çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Ulaşım yönünden demir yolu ve deniz yolu etkin bir hale getirilirse komşu ülkelere ulaşmak daha az maliyetli ve zaman açısından daha tasarruflu olacaktır.

DGD uygulamaları piyasa fiyatına müdahale etmeyen bir politika olduğu için iktisat politikası açısından başarılıdır, ancak denetim aşaması ve kamu kuruluşlarının politika uygulayışı birtakım sıkıntılar içermektedir. 3. Kesimde verilen bilgiler doğrultusunda elde edilen sonuçlardan birisi de DGD ödemelerinin artmasına rağmen elde edilen ürünlerin aynı oranda artmadığıdır, destek ödenen doğu bölgelerinde tarıma elverişli olmayan bölümlerin de destek almak için alan bazlı ödemeler sınıfına dahil edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Çiftçi kayıt sistemleri tapu

kayıtları ve beyan usulünün dışında, bizzat yerinde denetlenerek ve ölçüm yapılarak destekleme kapsamı altına alınma işlemleri gerçekleştirilmelidir.

Tüketim insanoğlunun bir parçasıdır. İhtiyaçlar ise tüketimin nedeni. Oysa İnsanoğlu milyonlarca yıldır tükettiği halde ihtiyaçları bitmemiş, aksine gelişen teknoloji, alışılan yaşam koşulları, artan servet birikimiyle ve gelişen refah seviyesiyle yükselmeye devam etmiştir. O halde tüketmekten kaçamadığımız bir gerçektir. Ancak kendi ürettiği mal ve hizmetleri tüketimlerine yeten, ithal ettiği ürünlere karşılık mal ve hizmet ihraç edebilen ülkeler daha bağımsız, daha gelişmiş medeniyetler olabilme yolunda ilerleyebilecektir. Bu bilinçle gerçekleştirilen politikalar uzun vadede daha yüksek bir yaşam kalitesine ulaşmada daha etkili olacaklardır. Tüm bunlar ışığında daha kaliteliyi daha ucuza üretmek, iktisadi davranmak zorunda olmak gerekmektedir.

EKLER

Ek 1: TOPRAK KORUMA VE ARAZİ KULLANIMI KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDA KANUN

Kanun No. 6537 Kabul Tarihi: 30/4/2014

MADDE 1 – 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun 1 inci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“MADDE 1 – Bu Kanunun amacı; toprağın korunması, geliştirilmesi, tarım arazilerinin sınıflandırılması, asgari tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerin çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak planlı kullanımını sağlayacak usul ve esasları belirlemektir.”

MADDE 2 – 5403 sayılı Kanunun 2 nci maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“MADDE 2 – Bu Kanun; arazi ve toprak kaynaklarının bilimsel esaslara uygun olarak sınıflandırılması, tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerin asgari büyüklüklerinin belirlenmesi ve bölünmelerinin önlenmesi, arazi kullanım planlarının hazırlanması, koruma ve geliştirme sürecinde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlarının katılımcı yöntemlerle değerlendirilmesi, amaç dışı ve yanlış kullanımların önlenmesi, korumayı sağlayacak yöntemlerin oluşturulması ile görev, yetki ve sorumluluklara ilişkin usul ve esasları kapsar.”

MADDE 3 – 5403 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (h) ve (ı) bentleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve fıkraya aşağıdaki bent eklenmiştir.

“h) Asgari tarımsal arazi büyüklüğü: Üretim faaliyet ve girdileri rasyonel ve ekonomik olarak kullanıldığı takdirde, bir tarımsal arazide elde edilen verimliliğin, söz konusu tarımsal arazinin daha fazla küçülmesi hâlinde elde edilemeyeceği Bakanlıkça belirlenen en küçük tarımsal parsel büyüklüğünü,

ı) Yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğü: Bölge farklılıkları göz önünde bulundurularak il ve ilçelerin ekli (1) sayılı listede belirlenen yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerini,”

“u) Yan sanayi işletme: Yeter gelirli tarımsal arazilere ait ürün depolama, koruma, işleme ve pazarlama gibi faaliyetlere yönelik tesisleri,”

MADDE 4 – 5403 sayılı Kanunun 8 inci maddesinin başlığı “Tarım arazilerinin sınıflandırılması, asgari tarımsal arazi büyüklüklerinin belirlenmesi” şeklinde, ikinci ve üçüncü fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve dördüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

“Asgari tarımsal arazi büyüklüğü, bölge ve yörelerin toplumsal, ekonomik, ekolojik ve teknik özellikleri gözetilerek Bakanlık tarafından belirlenir. Belirlenen asgari büyüklüğe erişmiş tarımsal araziler, bölünemez eşya niteliği kazanmış olur.

Asgari tarımsal arazi büyüklüğü; mutlak tarım arazileri, marjinal tarım arazileri ve özel ürün arazilerinde 2 hektar, dikili tarım arazilerinde 0,5 hektar, örtü altı tarımı yapılan arazilerde 0,3 hektardan küçük belirlenemez. Bakanlık asgari tarımsal arazi büyüklüklerini günün koşullarına göre artırabilir. Tarım arazileri Bakanlıkça belirlenen büyüklüklerin altında ifraz edilemez, hisselendirilemez, Hazine taşınmazlarının satış işlemleri hariç olmak üzere pay ve paydaş adedi artırılmaz. Ancak, tarım dışı kullanım izni verilen alanlar veya çay, fındık, zeytin gibi özel iklim ve toprak ihtiyaçları olan bitkilerin yetiştiği alanlarda arazi özellikleri nedeniyle belirlenen asgari tarımsal arazi büyüklüğünden daha küçük parsellerin oluşması gerekli olduğu takdirde, Bakanlığın uygun görüşü ile daha küçük parseller oluşturulabilir.”

MADDE 5 – 5403 sayılı Kanuna 8 inci maddesinden sonra gelmek üzere aşağıdaki 8/A ila 8/K maddeleri ve 8/A maddesine bağlı ek (1) sayılı liste eklenmiştir.

“Yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğü

MADDE 8/A – İl ve ilçelerin yeter gelirli tarımsal arazi büyüklükleri bölge farklılıkları göz önünde bulundurularak bu Kanuna ekli (1) sayılı listede belirlenmiştir. Tarımsal araziler bu Kanuna ekli (1) sayılı listede belirlenen yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin altında ifraz edilemez, bölünemez. Tarımsal arazilerin bu niteliği şerh konulmak üzere Bakanlık tarafından ilgili tapu müdürlüğüne bildirilir. Yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin hesaplanmasında, aynı kişiye ait ve Bakanlıkça aralarında ekonomik bütünlük bulunduğu tespit edilen tarım arazileri birlikte değerlendirilir. Yeter gelirli tarımsal arazilerin ekonomik bütünlüğe sahip olmayan kısımları Bakanlığın izni ile satılabilir. Bilimsel gelişmeler ve günün koşullarına göre bu Kanuna ekli (1) sayılı listede Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile değişiklik yapılabilir.

Mirasa konu tarımsal araziler ile yeter gelirli tarımsal arazilerin devri

MADDE 8/B – Mirasa konu tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazilerde mülkiyetin devri esastır.

Mirasçılar arasında anlaşma sağlanması hâlinde, mülkiyeti devir işlemleri mirasın açılmasından itibaren bir yıl içinde tamamlanır. Devir işlemlerinin bir yıl içinde tamamlanmaması ve 8/C maddesinin ikinci fıkrasına göre dava açılmaması hâlinde, bu Kanunun 8/Ç maddesi hükümleri uygulanır.

Devrin yapılacağı mirasçı

MADDE 8/C – Mirasçılar, terekede bulunan tarımsal arazi ve yeter gelirli tarımsal arazinin mülkiyeti hakkında;

a) Bir mirasçıya veya yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerini karşılaması durumunda birden fazla mirasçıya devrini,

b) 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 373 üncü ve devamı maddelerine göre kuracakları aile malları ortaklığına veya kazanç paylı aile malları ortaklığına devrini,

c) Mirasçılarının tamamının miras payı oranında hissedarı oldukları 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kuracakları limited şirkete devrini,

ç) Mülkiyetin üçüncü kişilere devrini, kararlaştırabilirler.

Mirasçılar arasında anlaşma sağlanamadığı takdirde, mirasçılardan her biri yetkili sulh hukuk mahkemesi nezdinde dava açabilir. Bu durumda sulh hukuk hâkimi tarımsal arazi veya yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyetinin;

a) Kişisel yetenek ve durumları göz önünde tutulmak suretiyle tespit edilen ehil mirasçıya tarımsal gelir değeri üzerinden devrine, birden çok ehil mirasçının bulunması hâlinde, öncelikle asgari geçimini bu yeter gelirli tarımsal arazilerden sağlayan mirasçıya, bunun bulunmaması hâlinde bu mirasçılar arasından en yüksek bedeli teklif eden mirasçıya devrine, ehil mirasçı olmaması hâlinde, mirasçılar arasından en yüksek bedeli teklif eden mirasçıya devrine karar verir.

b) Birden fazla ehil mirasçı olması ve bu mirasçılarının miras dışı tarımsal arazilere sahip olması durumunda, bu mirasçılarının mevcut arazilerini yeter gelirli büyüklüğe ulaştırmak veya bu arazilerin ekonomik olarak işletilmesine katkı sağlamak amacıyla hâkim, tarım arazilerinin yeter gelir büyüklüğünü aramaksızın bu mirasçılara devrine karar verebilir.

c) Mirasa konu yeter gelirli tarımsal arazinin kendisine devrini talep eden mirasçı bulunmadığı takdirde, hâkim satışına karar verir. Bu suretle yapılacak satış sonucu elde edilen gelir, mirasçılara payları oranında paylaşılır.

Yeter gelirli tarımsal araziler birden çok yeter geliri sağlayan tarımsal arazi büyüklüğüne bölünebiliyorsa, sulh hukuk hâkimi bunlardan her birinin mülkiyetinin, yukarıda belirtilen hükümler çerçevesinde mirasçılara ayrı ayrı devrine karar verebilir.

Ehil mirasçıya ait nitelikler, Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyetinin mirasçılardan birine devredilmesinden itibaren yirmi yıl içinde bu arazilerden tamamının veya bir kısmının tarım dışı kullanım nedeniyle değerinde artış meydana gelmesi durumunda; devir tarihindeki arazinin parasal değeri tarım dışı kullanım izni verilen tarihe göre yeniden hesaplanır. Bulunan değer ile

arazinin yeni değeri arasındaki fark, diğer mirasçılara payları oranında arazinin mülkiyetini devralan mirasçı tarafından ödenir.

İhbar yükümlülüğü ve mahkeme tarafından devir yapılması

MADDE 8/Ç – Yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyetinin 8/B maddesinde belirtilen sürede devredilmediğinin kamu kurum veya kuruluşları ile finans kurumları tarafından öğrenilmesi hâlinde, durum, bu kurum veya kuruluşlar tarafından derhâl Bakanlığa bildirilir. Bakanlık bu Kanun hükümlerinin uygulanması için mirasçılara üç ay süre verir. Verilen süre sonunda devir olmaması hâlinde, Bakanlık resen veya bildirim üzerine bu yerlerin istemde bulunan ehil mirasçıya, ehil mirasçı olmaması durumunda en fazla teklifi veren istekli mirasçıya devri, aksi hâlde üçüncü kişilere satılması için ilgili sulh hukuk mahkemesi nezdinde dava açabilir.

Sulh hukuk mahkemeleri nezdinde mirasçılar veya Bakanlıkça bu Kanun kapsamında açılacak davalar her türlü resim ve harçtan muaftır.

Diğer mirasçılarının paylarının ödenmesi

MADDE 8/D – Sulh hukuk hâkimi, mülkiyetin devrini uygun bulduğu mirasçıya, diğer mirasçılarının miras paylarının bedelini mahkeme veznesine depo etmek üzere altı aya kadar süre verir. Mirasçı tarafından talep edilmesi hâlinde altı ay ek süre verilebilir. Belirlenen süreler içinde bedelin depo edilmemesi ve devir hususunda istekli başka mirasçı bulunmaması durumunda sulh hukuk hâkimi, tarımsal arazinin veya yeter gelirli tarımsal arazinin açık artırımla satılmasına karar verir.

Kendisine yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyeti devredilen mirasçılardan, diğer mirasçılarının paylarının karşılığını öz kaynakları ile ödeyemeyecek durumda olanların bu ödemeleri gerçekleştirmek için bankalardan kullanacakları kredilere Bakanlığın ilgili yıl bütçesine bu amaçla konulacak ödenekten karşılanmak üzere faiz desteği verilebilir. Verilecek kredi miktarı diğer mirasçılarının payları karşılığı tutarın toplamından fazla olamaz. Bu fıkra uyarınca verilecek kredilere ve yapılacak faiz desteğine ilişkin usul ve esaslar Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın ve Bakanlığın müşterek teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Taşınırın devri

MADDE 8/E – Yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyeti kendisine devredilen kişi, bu araziler için zorunlu olan araç, gereç ve hayvanların mülkiyetinin gerçek değerleri üzerinden kendisine devredilmesini isteyebilir.

8/C maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi hükmü gereğince mirasçılar arasında limited şirket kurulması hâlinde yeter gelirli tarımsal araziler için gerekli olan taşınır da şirket mal varlığına dâhil edilir.

Ölüme bağlı tasarruf ile düzenleme

MADDE 8/F – Yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyetinin kendisine devredilmesini isteyen ve buna ehil tek mirasçı olduğu anlaşılan mirasçının bu konudaki istem hakkı, ölüme bağlı tasarrufla ortadan kaldırılamaz. Mirastan çıkarma, mirastan yoksunluk ve mirastan feragat hâlleri saklıdır.

Birden çok mirasçıda devir koşullarının bulunması hâlinde, kendisine devir yapılacak mirasçı ölüme bağlı tasarrufla belirlenebilir. Belirlenen bu mirasçıya itiraz edilmesi durumunda, ehil mirasçı sulh hukuk hâkimi tarafından belirlenir.

Yeter gelirli tarımsal arazi yönetiminin tedbiren verilmesi

MADDE 8/G – Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük mirasçı bulunması hâlinde hâkim, yeter gelirli tarımsal arazilerin yönetimini dava sonuçlanana kadar ehil gördüğü mirasçılardan birine veya üçüncü bir kişiye tedbiren verebilir. Bu takdirde, elde edilen tarımsal gelir, işletme masrafları düşüldükten sonra mirasçılar arasında payları oranında dağıtılır.

Denkleştirme

MADDE 8/Ğ – Kendisine yeter gelirli tarımsal arazi mülkiyeti devredilen mirasçının, devir sebebiyle diğer mirasçılara payları karşılığı ödemesi gereken bedel ile miras bırakanın borcu dolayısıyla daha önce yeter gelirli tarımsal arazi üzerinde kurulmuş bulunan rehin

konusu alacaklar birbiriyle denkleştirilir. Bakiye bir tutar kalırsa diğer mirasçılara payları oranında ödenir.

Yan sınaî işletme

MADDE 8/H – Yeter gelirli tarımsal arazilere sıkı şekilde bağlı bir yan sınaî işletme mevcut ise yan sınaî işletme ile yeter gelirli tarımsal arazilerin mülkiyeti bir bütün olarak istemde bulunan ve ehil görülen mirasçıya gerçek değeri üzerinden devredilir.

Mirasçılardan birinin itiraz etmesi veya birden çok mirasçının kendilerine devir istemesi hâlinde sulh hukuk hâkimi yeter gelirli tarımsal arazi ve yan sınaî işletmenin ekonomik gelir ve bütünlüğünü sürdürme imkânını ve mirasçıların kişisel durumlarını göz önünde bulundurarak yan sınaî işletmenin birlikte veya ayrı olarak devrine ya da satışına karar verir.

8/C maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince mirasçılar arasında limited şirket kurulması hâlinde yeter gelirli tarımsal arazilere sıkı şekilde bağlı olan yan sınaî işletme de şirketin mal varlığına dâhil edilir.

İstisnalar ve muafiyetler

MADDE 8/I – 8/C maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince kurulacak limited şirketlerin tescil işlemi tamamlanıncaya kadar yapılacak işlemler harçlardan, bu işlemlerle ilgili düzenlenecek kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır.

Türk Ticaret Kanununda yer alan limited şirket kurulmasına ilişkin sermaye ve diğer şartlar, 8/C maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi gereğince kurulacak limited şirketler için aranmaz.

Yeter gelirli tarımsal arazilerin mülkiyetinin devri konusunda anlaşmaları durumunda mirasçılar, bu taşınmazların devri ile ilgili yapılacak işlemlere ilişkin harçlardan ve bu işlemlerle ilgili düzenlenecek kâğıtlara ilişkin damga vergisinden muafır.

Önalım hakkı

MADDE 8/İ – 8/C maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uyarınca aile malları ortaklığı veya kazanç paylı aile malları ortaklığı kurulduğu takdirde, ortaklardan birinin payını üçüncü bir kişiye satması hâlinde, diğer ortaklar önalım hakkına sahiptir.

Tarımsal arazilerin satılması hâlinde sınırdaş tarımsal arazi malikleri de önalım hakkına sahiptir. Tarımsal arazi, sınırdaş maliklerden birine satıldığı takdirde, diğer sınırdaş malikler önalım haklarını kullanamaz. Önalım hakkına sahip birden fazla sınırdaş tarımsal arazi malikinin bulunması hâlinde hâkim, tarımsal bütünlük arz eden sınırdaş arazi malikine önalıma konu tarımsal arazinin mülkiyetinin devrine karar verir.

Önalım hakkının kullanılmasında Türk Medenî Kanunu hükümleri uygulanır.

Sona erme ve tasfiye

MADDE 8/J – 8/C maddesinin birinci fıkrasına göre kurulan aile malları ortaklığının, kazanç paylı aile malları ortaklığının veya limited şirketin; herhangi bir nedenle sona ermesi ve tasfiye olması hâlinde, bu ortaklıklara veya limited şirketlere ait tarımsal araziler, yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüklerinin altında kalacak şekilde bölünemez.

Tarımsal arazi edindirme iş ve işlemleri

MADDE 8/K – Bakanlık, yeter gelirli tarımsal arazileri ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan azami oranda verimli kılmak ve yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğünü artırmak için gerekli tedbirleri alır. Ayrıca; tarım arazilerinin değerinin tespiti, kredi temini, ortakçılık, yarıcılık, kiracılık işlerinin düzenlenmesi, kira bedellerinin tespiti ve üretime yönlendirilmesi, arz talep listelerinin oluşturulması, alıcı, satıcı ve kiracıların anlaşmaları konusunda doğrudan aracılık yapılması, bu alanda ilgili kamu idareleri ile yürütülecek politikalar konusunda iş birliği yapılması ve kredi işlemlerine teknik destek sağlanması gibi iş ve işlemleri yapar veya yaptırır. Bu Kanunun uygulanması ile ilgili olarak, ihtiyaç duyulması hâlinde, yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki tarımsal arazileri yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğüne çıkarmak veya mülkiyetten kaynaklanan ihtilafları gidermek amacıyla kamulaştırma, alım ile satım işlemleri Bakanlığın talebi üzerine Maliye Bakanlığınca ilgili mevzuatına göre yerine getirilir. Kamulaştırma ve alım işlemleri gerektiğinde Hazineye ait taşınmazların trampası suretiyle de yapılabilir.”

MADDE 6 – 5403 sayılı Kanunun 13 üncü maddesinin altıncı fıkrasında ve 14 üncü maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan “tüzükle” ibareleri “yönetmelikle” şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 7 – 5403 sayılı Kanunun 17 nci maddesinin altıncı ve dokuzuncu fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“Bakanlık, gerekli hâllerde asgari tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki tarımsal arazileri toplulaştırabilir veya bu Kanun kapsamında değerlendirmek üzere kamulaştırabilir. Toplulaştırma uygulamalarında, tahsisli araziler asgari tarımsal arazi büyüklüğünün altındaki araziler ile birleştirilerek asgari büyüklükte yeni tarımsal araziler oluşturulabilir. Bu suretle oluşturulan araziler; öncelikle toplulaştırma veya kamulaştırma konusu olan arazi maliklerine, bu kişiler satın almadığı takdirde, yeter gelirli tarımsal arazi büyüklüğünde tarım arazisi bulunmayan yöre çiftçilerine rayiç bedeli üzerinden Bakanlığın talebi üzerine Maliye Bakanlığınca ilgili mevzuatına göre doğrudan satılır. Bu amaçla yapılan kamulaştırma ve satımlara konu olan işlemler harçlardan, bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenecek kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır.”

“Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

MADDE 8 – 5403 sayılı Kanuna aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

GEÇİCİ MADDE 5 – Bu maddenin yayımı tarihinde mirasçılar arasında henüz paylaşımı yapılmamış tarımsal arazilerin devir işlemleri, bu maddeyi ihdas eden Kanundan önceki kanun hükümlerine göre tamamlanır.

Bu maddenin yayımı tarihinden önce tarımsal arazilerin paylaşımına ilişkin olarak açılmış ve hâlen devam etmekte olan davalarda, bu maddeyi ihdas eden Kanundan önceki kanun hükümleri uygulanır.

Bu maddenin yayımı tarihinden itibaren iki yıl içinde birinci fıkraya göre yapılacak devir işlemleri harçlardan müstesnadır. Bu süre Bakanlar Kurulu tarafından iki yıl uzatılabilir.”

MADDE 9 – 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 659 uncu, 660 ıncı, 661 inci, 662 nci, 663 üncü, 664 üncü, 665 inci, 666 ncı, 667 nci ve 668 inci maddeleri ile 22/11/1984 tarihli ve 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununun 13 üncü maddesinin beşinci fıkrasının son cümlesi yürürlükten kaldırılmıştır.

MADDE 10 – Bu Kanuna ekli (2) sayılı listede yer alan kadrolar ihdas edilerek 13/12/1983 tarihli ve 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnemenin eki (I) sayılı cetvelin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına ait bölümüne eklenmiştir.

MADDE 11 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 12 – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Kaynak: (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140515-1.htm>)

EK 2: KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER LİSTESİ BİRİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER

**KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER LİSTESİ
(BİRİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ YÖRELER)**

1. Adıyaman	21. Hakkari	43. Şanlıurfa
2. Ağrı	22. Iğdır	44. Şırnak
3. Aksaray	23. Kahramanmaraş	45. Tokat
4. Amasya	24. Karabük	46. Trabzon
5. Ardahan	25. Karaman	47. Tunceli
6. Artvin	26. Kars	48. Van
7. Bartın	27. Kastamonu	49. Yozgat
8. Batman	28. Kırıkkale	50. Zonguldak
9. Bayburt	29. Kırşehir	
10. Bingöl	30. Kilis	
11. Bitlis	31. Malatya	
12. Çanakkale	32. Mardin	
(Bozcaada ve Gökçeada İlçeleri)	33. Muş	
13. Çankırı	34. Nevşehir	
14. Çorum	35. Niğde	
15. Diyarbakır	36. Ordu	
16. Elazığ	37. Osmaniye	
17. Erzincan	38. Rize	
18. Erzurum	39. Samsun	
19. Giresun	40. Siirt	
20. Gümüşhane	41. Sinop	
	42. Sivas	

Kaynak: http://www.alomaliye.com/kalkinma_birinci_derece_iller.htm

Ek 3: 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Kapsamında Düzenlenen Ürün Senetlerinde Kazanç İstisnası

4 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin 4. maddesiyle eklenen bölüm

38. 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu Kapsamında Düzenlenen Ürün Senetlerinde Kazanç İstisnası

38.1. Kurumlar vergisi istisnası

5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu⁴ 17/2/2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olup Kanunla, depolanmaya uygun nitelikteki hububat, bakliyat, pamuk, tütün, fındık, yağlı tohumlar, bitkisel yağlar, şeker gibi standardize edilebilen temel ve işlenmiş tarım ürünlerinin standartları belirlenerek emniyetli ve sağlıklı koşullarda depolanması ile ürün senetleri vasıtasıyla ticaretinin kolaylaştırılması amaçlarıyla, lisanslı depo işletmelerinin ve yetkili sınıflandırıcıların kuruluş, işleyiş ve denetimine ilişkin usul ve esaslar ile lisanslı depoculuk sistemine ilişkin diğer hususlar düzenlenmiştir.

5904 sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununa eklenen ve 3/7/2009 tarihinde yürürlüğe giren geçici 76 ncı maddeyle, tarım ürünleri ticaretini kolaylaştırmak ve geliştirmek üzere oluşturulan tarım ürünleri lisanslı depoculuk sisteminin teşvik edilmesi amacıyla, ürün senetlerinin elden çıkarılmasından doğan kazançlar 31/12/2014 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

38.2. Vergi kesintisi uygulaması

Ürün senetleri esas itibarıyla, standardı, nitelik ve özellikleri belirli bir tarım ürününün mülkiyetini ifade ettiğinden, ürün senedinin el değiştirmesine paralel olarak senette tanımlanan ürünün mülkiyeti de el değiştirmektedir.

Gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilen bu kazançlar üzerinden, Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin (11) numaralı bendi ve 164 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği çerçevesinde vergi kesintisi yapılması da söz konusu olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler, Dergiler ve Tez Çalışmaları

- ALBAYRAK Vural , Mediha Müjge, (2008), ‘‘Fındıkta Destek Politikalarındaki Değişimin Üretici Üzerindeki Etkisi’’, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Teorisi Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- BAHÇE, Abdullah Burhan (2001), ‘‘Küresel Rekabet Sürecinde Devletlerin Kamu Politikalarını Belirlemelerinde Teknoloji ve İnovasyonun Rolü ‘‘ Ekonomi Bilimleri Dergisi Cilt 3, No 1
- BAİDAR, Erdem (2008). Türkiye Sanayisinin Durumu ve Gerekli Reformlar, Tc Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Y.Lisans Tezi
- BETİL, İbrahim (2007). ‘‘Ekonomik ve Sosyal Alanda; Girişimcilik’’, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi.
- BOZKURT, Ömer ve Tuncay Ergun, (1998), ‘‘Kamu Yönetimi Sözlüğü’’, TODAİE Yayınları, Ankara
- BÜLBÜL, Serpil ve Ali KÖSE (2010), ‘‘Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi’’, Istanbul University Journal Of The School Of Business Administration Cilt/Vol:39, Sayı/No:1
- ÇEVİK, Hasan Hüseyin (1998) Türkiye’de Kamu Yönetimi Başarısızlığına Teorik Bir Yaklaşım Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Yayınlanmış Makale.
- DYE, T. R. (1987), Understanding Public Policy (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- ERGUN, Turgay (2004). Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasal, Uygulama, Ankara, TODAİE Yayınları.
- ERKUL Hüseyin, GÖKDEMİR Levent (2007) ‘‘Türkiye’de Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Uygulanan Kamu Politikaları’’ Detay Yayıncılık

- GOLDSMITH, P. D. K. Gunjal, B. Ndarishikanye (2004) “Rural-Urban Migration and Agricultural Productivity” Agricultural Economics, Senegal
- HE, Chuangi (2012) ,”New Opportunities For Modern Agriculture- Overview of China Modernization Report 2012” yayımlanmış makale.
- KAR Muhsin, TABAN Sami (2002) “ Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri” Kahramanmaraş Sütçü imam Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Yayınlanmış Makale.
- KARTAL, Filiz, (2011) “ Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları” TODAİE Yayınları.
- KARTAL, S. Kemal (2007) “Kamu Politikası Nedir?” yayınlanmış makale, Türkiye’de Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Uygulanan Kamu Politikaları 1, Hüseyin ERKU, Detay yayıncılık Ankara : 2
- KAYALAK, Selma, (2009), “Türkiye Fındık Piyasasındaki Ekonomik Değişkenlerin Yapısal Değişimi ve Zaman Serisi Analizi”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi
- KAYALAR, S. ve ÖZÇELİK, A. (2012).” Türkiye’de ve Dünyada Fındık Politikaları”. Turkish Journal of Agricultural Economics, http://journal.tarekoder.org/archive/2012/2012_02_01.pdf Erişim Tarihi 06.05.2015
- KNOX, Hugh W.(2002) “Emerging Trends in Agricultural-Based Industries in The Northeast” (Invited Presentation), Economic Trends, USA
- KOCATÜRK, N.Osman (2009)“Türkiye’nin Sanayi Stratejisi” Kum saati yayınları.
- LEVANDER, W. (2009), Worldview and Public Policy: From American Exceptionalism to American Empire. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fairfax, VA: George Mason University.

- ÖZKAYA, Tayfun (2009), “Tohumda Tekelleşme ve Etkileri”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova İzmir, Yayınlanmış makale,
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/a4d5952d4c018a1_ek.pdf?dergi=139
 Erişim Tarihi: 28.04.2015
- ÖZKAYA, T, Uzman, A. ve Adanacıoğlu, H. (2002), “Türkiye Tarım Ekonomisinin 1980- 2002 Dönemindeki Gelişimi”, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara
- PARSONS, Wayne (1995). Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- SÖNMEZ, M. (2004), “2001 Krizi, IMF ile İlişkiler ve Gelir Bölüşümü”(Türkiye Ekonomisi), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- USTA, Aydın (2013) “Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış” İÜ İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yayınlanmış Makale.
- YALÇIN, Hanife (2009), ‘‘Fındık Sektörünün Türkiye Ekonomisi ve İhracatındaki Yeri, Önemi ve Sektörün Sorunları’’, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi
- YAPAR, Sinem (2005), “Türkiye’de Tarımsal Ekonomi ve Desteklememe Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemi” Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Sayı:2 Cilt:5
- YAVUZ, Fahri (2005) “Türkiye’de Tarım Politikası” Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Yayınlanmış Makale.
- YILDIZ, Mete (2015) “Kamu Politikası Nedir? “ Yayınlanmış Ders Notları
http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/3875/mod_resource/content/1/ENSON%20KP%20DERSI1%20KP%20NEDIR.pdf Erişim Tarihi: 16.02.2015
- YÜRÜK, Ayşe Tülin ve Kıymet SELVİ 2005, “İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri”, TC Anadolu Üniversitesi Yayını No:1590.

Sempozyum, Kongre, Konferans, Rapor ve Bildiriler

- AYDINTAN, Belgin (2008). “Küresel İlkeler Sözleşmesine Katılan Türk Şirketlerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlarının Karşılaştırmalı Analizi”, Muhan Soysal İşletmecilik Konferansı, <http://www.mskongre.org/doc/belginaydintan.doc> Erişim Tarihi: 10 Mart 2015
- BERBER, Metin, ve Ebru Çelepçi, (2005), "Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği." Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Yayınlanmış bildiri.
- DOKAP ,(2014) “Doğu Karadeniz Projesi Eylem Planı” Yayınlanmış rapor (2014-2018)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Duyuru%20ve%20Haberler/Attachments/669/DOKAP%20Eylem%20Plan%C4%B1%20%282014-2018%29.pdf> Erişim Tarihi 11.12.2014
- DOKAP, (2001), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı, Nihai Rapor, Ağustos.2001
- DPT, (2000) 8. BYKP, Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu, Ankara
- GÖKER, Aykut, (2002), “Türkiye’de 1960’lar ve Sonrasındaki Bilim ve Teknoloji Politikası Tasarımları Niçin Tam Uygulayamadık?” ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği, “Ulusal Bilim Politikası” Paneli, ODTÜ, Ankara. Yayınlanmış bildiri.
- OECD (2014), “Agricultural Policy Monitoring and Evaluation Report” yayımlanmış rapor
- OECD, (1966), ” Proceedings of the Fourth meeting of the National Directors of the Pilot Teams”, Project on Science and Economic Development, DAS/SPR/66.1, Paris, 17th June 1966.
- OECD, (1967), “Pilot Teams” Project on Science and Economic Development Turkey DAS/SPR/67.
- OECD, (2002), “Reviews Of Regulatory Reform in Turkey: Government Capacity to Assure High Quality Regulation” yayımlanmış rapor <http://www.oecd.org/turkey/1840728.pdf>

OKTAY Ertan ve Alptekin Güney, (2002), “21.Yüzyılda Kobi’ler: Sorunlar, Fırsatlar Ve Çözüm Önerileri” Sempozyumu, , Doğu Akdeniz Üniversitesi, K.K.T.C Türkiye'de Kobi'lerin Finansman Sorunu Ve Çözüm Önerileri.

TEPAV. (2007) “Türkiye’nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi.” http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271230091r8142.Turkiye_nin_Rekabet_Gucu_icin_Sanayi_Politikasi_Cercevesi.pdf Erişim Tarihi 20.12.2014, Yayınlanmış rapor

TOBB (2013) ,” Ekonomik Göstergeler” yayımlanmış rapor http://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/70GK/EKONOM%C4%B0K%20RAPOR_2013.pdf Erişim Tarihi 21.12.2014

TORUNOĞLU, Ethem, (2015), “Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar”, TÜBİTAK Vizyon 2023 Paneli http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-16.pdf

TÜRKİYE ZİRAAT ODALARI BİRLİĞİ, (2011), Ankara Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010, yayımlanmış rapor, <http://www.tzob.org.tr/Yay%C4%B1nlar/Raporlar/Zirai-%C4%B0ktisadi-Raporlar> Erişim Tarihi 01.11.2014

TÜSİAD. (2007) “Ekonomik Görünüm ve Politikalar.” Yayınlanmış rapor http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/2007-10-19-EkonomikGorunumvePolitkalar.pdf Erişim Tarihi 15.12.2014

TZMO, 2015, “Türkiye’de Tarımda Kırsal Kesim Örgütlenmesi “ Yayınlanmış Makale http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf?tipi=14&sube= Erişim Tarihi 06.05.2015

ULUSAL HAVZA YÖNETİM STRATEJİSİ 2014-2023, (2015), T.c. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2014/07/20140704-23-1 Erişim Tarihi 11.10.2014

YÜKSEL, Özge, Suat Çabuk ve Kemal Demir (2007). “Metropolitan Alanda Bir Kentsel Dönüşümün İncelenmesi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi”, 12. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, İstanbul,

İnternet Kaynakları

GAYTANCIOĞLU, Okan, (2001) “Türkiye Tarımının Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri”, www.gubretas.com.tr/MAKALEFILE/drokankaytancioglu2.doc Erişim Tarihi 20.04.2015

GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI, 2014a,

“Türkiye Fındık Üretimi ve Ocak Sayıları”,

[https://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Duyurular/BASIMf%C4%B1nd%C4%B1k%20c%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B11%20\(2\).pdf](https://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Belgeler/Duyurular/BASIMf%C4%B1nd%C4%B1k%20c%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B11%20(2).pdf), Erişim Tarihi 01.05.2015

<http://dersnotlari.kamudunyasi.com/YEREL-YONETIMLER-DERS-NOTLARI-713i.cgi>, Erişim Tarihi: 13.03.2015

<http://wikipediaturk.com/yerinden-yonetim-nedir-faydalari-ve-zararlari-nelerdir-14586.html> Erişim Tarihi: 13.04.2015

<http://www.polatliborsa.org.tr/tr/Haberler/Haberler26.htm> Erişim Tarihi:05.05.2015

<http://www.sucsr.com/kurumsal-sosyal-sorumluluk/makaleler/kssnedir.php> Erişim Tarihi: 10.03.2015

<http://www.tuicakademi.org/index.php/temel-kavramlar/4565-surdurulebilir-kalkinma> Erişim Tarihi: 27.01.2015

<https://habermerkezi.wordpress.com/page/761> Erişim Tarihi:03.12.2014

İŞKUR, 2014a, “Bölgeler Bazında Kayıt Dışı İşsizlik” <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx#dltop> Erişim Tarihi 02.05.2015

MAKİNE HİKAYELERİ: (2013) Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, sayı 27, <http://issuu.com/oaib> Erişim Tarihi 04.01.2015

ÖZGÜR ANSİKLOPEDI (2015)

“Türkiye’nin Ekonomik anlamda üye olduğu uluslararası kurum, kuruluşlar”

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27nin_%C3%BCye_ordu%C4%9Fu_Uluslararası%C4%B1_Kurulu%C5%9Flar Erişim Tarihi 17.02.2015

ÖZYILDIZ, R. Hakan (2012), “Tarımsal Destekleme Politikaları”

<http://hakan.hozyildiz.com/kaynaklar> Erişim Tarihi 21.11.2014

T.C.Başbakanlık Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, 2014a, “Bazı Ürünlerde Tohum

Talebi Karşılabilme Oranları” www.tarim.gov.tr Erişim Tarihi:19.03.2015

T.C.Başbakanlık Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2014b, “Kamu ve Özel Sektör

Tohumluk Üretimi” www.tarim.gov.tr Erişim Tarihi:13.03.2015

T.C.Başbakanlık Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2014c, “Tohumu ithal edilen ürünler

ve miktarları” www.tarim.gov.tr Erişim Tarihi:10.03.2015

T.C.Başbakanlık Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2014d, “Tohumu ithal edilen ürünler

ve parasal değerleri” www.tarim.gov.tr Erişim Tarihi:09.03.2015

TARIM BAKANLIĞI (2015) [http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarim-](http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarim-Havzaları)

Havzaları:2015

TDK, (2015) <http://www.turkcebilgi.com/ic-ve-dis-goc-nedir>, Erişim Tarihi:

20.02.2015

POLİTİKA AKADEMİSİ (2015) “İmf ve Dünya Bankası’nın Türkiye İle İlişkileri”

<http://politikaakademisi.org/imf-ve-dunya-bankasinin-turkiye-ile-iliskileri/>
Erişim Tarihi 17.02.2015

RTB (2014), Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Ürünleri Raporu,

<http://www.rtb.org.tr/data/genel/rapor/DoguKaradenizBolge.docx> Erişim
Tarihi 06.05.2015

TUİK, 2014a, “Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Okul, Öğretmen ve Öğrenci

Sayıları”,<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloyilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=280&altMenuGoster=0&tabloyilNo=36>,

Erişim Tarihi
02.05.2015

- TUİK, 2014b, “2001 Yılı Sonrası Bölgedeki Kütüphane, Kitap ve yararlanma sayıları”,<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=134&altMenuGoster=0&tabloNo=37> Erişim Tarihi 02.05.2015
- TUİK, 2014c, “2001-2013 Yılı Tiyatro ve Sinema Salonları, gösterileri ve seyirci sayıları”,<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=288&altMenuGoster=0&tabloNo=46> Erişim Tarihi 02.05.2015
- TUİK, 2014d, “2013 yılı Karadeniz illeri İşgücü, işsizlik ve istihdam oranı verileri “
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=377&altMenuGoster=0&tabloNo=248> Erişim Tarihi 03.05.2015
- TUİK,2014e, “2004-2011 yılları arasında Tarım, Sanayi ve Hizmetlerin Bölge içerisinde dağılımı“,
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=378&altMenuGoster=0&tabloNo=250> Erişim Tarihi 03.05.2015
- TUİK, 2014f, “2009 -2014 İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler “
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=406&altMenuGoster=0&tabloNo=275> Erişim Tarihi 04.05.2015
- TUİK, 2014g, “2014 yılı Tarım arazisi kullanım oranları “
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=192&altMenuGoster=0&tabloNo=77> Erişim Tarihi 04.05.2015
- TUİK, 2014h, “2014 yılı Tarım arazisi kullanım oranları “
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=192&altMenuGoster=0&tabloNo=77> Erişim Tarihi 04.05.2015
- TUİK, 2014i, “Karadeniz Bölgesinde Fındık Üretim Alanları “
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi 04.05.2015
- TUİK, 2014j, “İl Genelinde Fındık Üretim Miktarları “
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi 05.05.2015
- TUİK, 2014k, “2009-2013 Türkiye Çay Üretimi “
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi 06.05.2015

TUİK, 2014l, “Tarımsal Üretim Değeri Karadeniz Bölgesi”

<http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do> Erişim Tarihi 07.05.2015

TUİK, 2014m, “Karadeniz Bölgesi Yıllar İtibariyle Yoksulluk Durum Göstergesi”

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=415&altMenuGoster=0&tabloNo=282> Erişim Tarihi 01.04.2015

TUİK, 2014n, ” Türkiye ve Karadeniz Bölgesi Enerji Tüketimi”

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=215&altMenuGoster=0&tabloNo=41> Erişim Tarihi 21.03.2015

TUİK, 2014o, “İl bazında İşgücü Göstergeleri 2013”,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> Erişim Tarihi 07.05.2015

TUİK, 2014p, “Bölgeler Bazında Gelir Dağılımı ve Gini Katsayısı Değerleri”,

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Bolgesel/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=415&altMenuGoster=0&tabloNo=282>, Erişim Tarihi 03.05.2015

TUİK, 2014r, “Türkiye’nin Ar-Ge-Harcamaları”,

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/Gosterge/?locale=tr> Erişim Tarihi 22.03.2015

TÜRKÇE BİLGİ, (2015), <http://www.turkcebilgi.com/dogal-kaynaklar-ve-kalkinmadaki-rolu>, Erişim Tarihi: 18.02.2015

TZMO, 2014a, “Türkiye’de Tarım ile İlgili Kuruluşlar “

http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/00c563bfd2c48c1_ek.pdf?tipi=14&sube=
Erişim Tarihi 06.05.2015

WORLD BANK (2009) “Turkey - Agricultural Reform Implementation

Project(ARIP): proposed amendment to the Loan Agreement” yayınlanmış rapor

http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/02/25/000012009_20050225093742/Rendered/PDF/31666.pdf Erişim

Tarihi 05.03.2015

ZAFER KALKINMA AJANSI, (2015), <http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/diger-destekler-tesvikler-hakkinda-genel-bilgi/227-milli-emlak-genel-mudurlugu-destekleri.html> Erişim Tarihi:05.03.2015

Diğer Gazete ve İnternet Kaynakları.

RESMİ GAZETE 02.03.2010 tarih 27509 sayı “Türkiye Tarım Havzaları ve Fark Ödemesi Kapsamında Desteklenen Ürünler Listesi”

RESMİ GAZETE 14 Mart 2000 Tarih 2000/267 Sayı , “DGD Kanunu”.

RESMİ GAZETE 17/2/2005 Tarih ve 25730 Sayı, ”Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu” www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5300.doc , Erişim Tarihi 04.04.2015

RESMİ GAZETE, 02.03.2010 tarih 27509 sayı, “5510 Sayılı Kanun”

RESMİ GAZETE, 14 Mart 2000 tarih 2000/267 sayı,

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23993.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23993.pdf>

RESMİ GAZETE, 18.05.2007 Tarih ve 26526 Sayılı ”Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”.

RESMİ GAZETE, 2004 tarih, 25514 sayı, “Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu”

RESMİ GAZETE, 28.03.2007 Tarih 26483 Sayı, “5615 Gelir Vergisi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”

ÖZGEÇMİŞ

(.....)

KİŞİSEL BİLGİLER

- **Adı, Soyadı** : Halit Levent ORMAN
- **Doğum Tarihi** : 12.04.1984
- **Doğum Yeri** : Giresun/Merkez
- **Medeni Durumu** : Evli
- **Adres** : Uzgur Köyü Üst Mevkii No:5 Giresun
- **Telefon** : 0543 630 60 39
- **e-posta** : halitleventorman@hotmail.com, halitleventorman@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

- **İlkokul (İlköğretim)** : Kenan Evren İlköğretim Okulu (1990-1995)
- **Ortaokul** : Mehmet Akif Ersoy Orta Okulu (1995-1998)
- **Lise** : Giresun Süper Lisesi (1998-2002)
- **Lisans** :Giresun Üniversitesi - İİBF Fakültesi-İktisat Bölümü /GİRESUN (2008-2012)
- **Yüksek Lisans** : Giresun Üniversitesi – Sos. Bil. Ens. İktisat Anabilim Dalı/ GİRESUN (2012-2015)

BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

- Lisans Mezuniyet Tezi:** Çevresel Etki Değerlendirme Müdürlüğü Kurumsal Yapısı
(Bölüm mezuniyeti için zorunlu olarak hazırlanan tez)
- Yüksek Lisans Mezuniyet Tezi:** 2001 Yılı Sonrasında Karadeniz Bölgesinde Uygulanan Tarım ve Sanayi İçerikli Kamu Politikaları
(Bölüm mezuniyeti için zorunlu olarak hazırlanan tez)
- Araştırma Ödevleri :**
  - “Türkiyenin Teknoloji Bağımlılığı ” başlıklı seminer çalışması
  - “Doğal Kaynak Zengini Yoksul Ülkeler” başlıklı sunum çalışması
  - “Giresun İli Toplumsal Yapısı” başlıklı araştırma çalışması

KATILIM VE KURS BELGELERİ

- Bilgisayar Operatörlüğü-İşletmenliği Kurs Bitirme Belgesi (M.E.B 2002)